

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

MÜLKİYE BAYTAR MEKTEBİ (1894-1922)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HATİCE POLAT

İSTANBUL 2013

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

MÜLKİYE BAYTAR MEKTEBİ (1894-1922)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HATİCE POLAT

TEZ DANIŞMANI: Prof. Dr. Vahdettin Engin

İSTANBUL 2013

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek lisans öğrencisi Hatice POLAT'ın "Mülkiye Baytar Mektebi (1894-1922)" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı yüksek lisans tezi olarak oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

İmza

Tez Danışmanı : Prof.Dr. Vahdettin ENGİN
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

Üye : Doç.Dr. Yüksel ÇELİK
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

Üye : Yrd.Doç.Dr. Filiz DIĞIROĞLU
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

.....
.....
.....

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun ..16../09../ 2013 tarih ve 2013/16-b... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof.Dr. Gülşen SEYHAN ALIŞIK
Müdür

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖNSÖZ	III
ÖZET	V
ABSTRACT.....	VI
TABLO, FOTOĞRAF VE EKLER LİSTESİ.....	VII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE BAYTARLIK EĞİTİMİ FİKRİNİN GELİŞİMİ VE MÜLKİYE BAYTAR MEKTEBİ'NİN KURULUŞU

1.1. Baytar Mektebi Kurma Girişimleri.....	6
1.1.1.Harbiye Mektebi'nde Baytar Sınıfı	6
1.1.2. Mekteb-i Tıbbiye'de Baytar Sınıfları	7
1.2. Mülkiye Baytar Mektebi'nin Kurulması ve Nizamnamesi.....	10
1.3. Mülkiye Baytar Mektebi'nin Halkalı'da Eğitime Başlaması.....	15
1.4. Mülkiye Baytar Mektebi için Bina Arayışları	17
1.5. Askeri ve Sivil Mekteplerin Birleştirilmesi	27

İKİNCİ BÖLÜM

MÜLKİYE BAYTAR MEKTEBİ'NDE DERSLER VE EĞİTİM HAYATI

2.1. Mektebin Öğrenci Profili ve İcra Edilen İmtihanlar	30
2.1.1. Giriş İmtihanları.....	32

2.1.2.Yıl Sonu İmtihanları	34
2.2. Mektep Ders Programları.....	38
2.3. Mektep Muallimleri	42
2.4. Fransa'ya Tahsil İçin Gönderilen Öğrenciler.....	45
2.5. Öğrenci Disiplinine Dair Meseleler; Terk-i tahsil ve Askerlik.....	46
2.6. Mektebin Mali Kaynakları ve Gerekli Alet Edevatın Temini.....	49
2.7. Mektep İdare Heyeti ve Müdür Mehmed Ali Bey	52
2.8. Mektep Teftişi.....	54
2.9. Savaşta Mektep Binaları.....	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEKTEP MEZUNLARI VE İSTİHDAMLARI

3.1. Mezun Öğrenciler ve Diplomaları	56
3.2. Mezun Öğrencilerin İstihdamları ve Maaşları	57
3.3. Mektepte Okutulan Kitaplar.....	61
3.4. Baytar Cemiyetleri ve Baytarlık Mecmuaları	63
SONUÇ	66
BİBLİYOGRAFYA	68

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nde baytarlık eğitimi öncelikle ordu içindeki hayvanların bakımını ve tedavisini yapmak üzere başlamıştı. Ancak halkın büyük bir bölümünün tarım ve hayvancılıkla geçindiği ülkede, hayvan hastalıkları ve çağın hastalığı olan sığır vebasıyla mücadelede de sivil baytara duyulan ihtiyaç bu alanda uzman yetiştirmeyi gerekli kılmış ve 1889 tarihinde kurulan Mülkiye Baytar Mektebi bu amaca hizmet etmişti.

Mülkiye Baytar Mektebi ile ilgili literatürde bir takım sınırlı malumat bulunmakla birlikte, kurum olarak mektebe dair kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmalar içinde ise Muzafer Bekman'ın *Veterinerlik Tarihi* ve Nihal Erk'in *Türkiye'de Veteriner Hekimlik Öğretimi ve Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi* adlı eserler mektebe dair bilgilerin daha derli toplu yer aldığı çalışmalardır. Maarif tarihine dair en kapsamlı eser olan Osman Nuri Ergin'in *Türk Maarif Tarihi*'nde ise meslek ve ihtisas yüksek okulları içinde mektebin kısa bir bahsi vardır.

Tüm bu çalışmalarda Mülkiye Baytar Mektebi, birincil kaynaklara dayanıp dönemin eğitim anlayışı ve problemleri çerçevesinde incelenmemiştir. Bu çalışma ise Osmanlı modernleşmesinin önemli ayaklarından biri olan eğitim ve bu eğitimin bir parçası olan Mülkiye Baytar Mektebi'ni mümkün olduğunca kapsamlı incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada arşiv kaynakları ve veterinerlik alanında neşredilen dönemin mecmualarından faydalanılmıştır. Çalışma konusu belirlenirken mektebin kuruluş tarihi olarak literatürde geçen muhtelif tarihlerden biri olan 1894 tarihi referans olarak alınmıştır. Ancak daha sonra arşiv kaynaklarından elde edilen bilgilerle 1889 yılı olarak netleştirilmesine rağmen sehven tez yazım sürecinde başlığa dair düzeltme yapılamamış ve başlık mektebin müstakil bir binada eğitim gördüğü yıla ait olan 1894 senesi olarak kalmıştır.

Tez çalışması, giriş, üç bölüm ve sonuç kısımlarından oluşmaktadır. Giriş kısmında, Osmanlı Devleti'nde baytarlıktan ve geçimini hayvancılıkla sağlayan halkın hayvan hastalıkları konusundaki çaresizliğinden kısaca bahsedilmekte ve baytarlık eğitimi ihtiyacının bu şartlar altındaki doğuşu anlatılmaktadır. Birinci bölümde ise okulun kuruluşundan önce Harbiye ve Tıbbiye Mektepleri'nde teşkil olunan baytar sınıfları, müstakil olarak okulun kuruluşu, okul için bina arayışları ve askeri ve sivil baytar mekteplerinin birleştirilmesi süreçleri anlatılmıştır. İkinci bölümde, okulun

eğitim hayatı başlığı altında; okulun ğrenci profili, okula ğrenci alımı, okulun ders programları ve sınavları, hocaları, ğrencilerin Fransa'ya yüksek tahsile gönderilmesi, okula gereken eşyaların alımı, mali durumu ve idarecileri, mektep binalarının kullanımı ve okulun teftişi anlatılmıştır. nc bölümde ise mezun olan öğrencilerin diplomaları, istihdamları ve maaşları, mektepte okutulan kitap ve risaleler son olarak ise baytarlık mecmuaları ve cemiyetleri ele alınmıştır.

Çalışmalarım süresince bana huzurlu bir çalışma ortamı sunan ve beni motive eden aileme ne kadar teşekkür etsem kifayetsiz kalır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında emek ve katkıları olan Sayın Hocam Prof. Dr. Vahdettin Engin'e, yine kıymetli eleştirileriyle çalışmanın son şeklini almasında katkıları olan hocalarım Sayın Yüksel elik ve Filiz Dığıroğlu'na teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Hatice Polat

Bulgurlu, Temmuz 2013

ÖZET

MÜLKİYE BAYTAR MEKTEBİ; KURULUŞU VE İŞLEYİŞİ (1889-1922)

Bu tez çalışmasında, II. Abdülhamid dönemi meslek yüksek okullarından biri olan ve modern veterinerlik eğitimi veren Mülkiye Baytar Mektebi (1889) anlatılmaktadır. Çalışmada Mülkiye Baytar Mektebi öncesi baytar eğitimi kısaca ele alındıktan sonra Mülkiye Baytar Mektebi'nin kuruluşu, mektep binası, öğrenci profili, müfredatı, muallimleri, sınavları, mezunları ve baytarlık alanında verilen eserler Osmanlı eğitim sürecinin modernleşmesi dikkate alınarak izah edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Baytar, Mülkiye Baytar Mektebi, veteriner hekimlik, eğitim.

ABSTRACT

THE FOUNDATION AND WORK OF MÜLKİYE BAYTAR MEKTEB (1889-1922)

This study illustrates Mülkiye Baytar Mekteb which is one of the vocational high schools and provides modern veterinarian education during Abdulhamid II reign. This research explains the foundation of Mülkiye Baytar Mekteb and its building, student profiles, curriculum, teachers, exams, graduates and works in the field of veterinary considering the process of Ottoman education modernization.

Key words: Veterinary, Mülkiye Baytar Mekteb, veterinary medicine, education.

TABLO, FOTOĞRAF ve EKLER LİSTESİ

Tablo 1.1. Mülkiye Baytar Mektebi için ilk defaya mahsus tahmini masraflar bütçesidir.

Tablo 1.2. Mülkiye Baytar Mektebi'nin bütün sınıflarının teşkilinden sonra ortaya çıkacak masraflar bütçesidir.

Tablo.1.3. Mülkiye Baytar Mektebi 1894 tahsisatının taksimat ve tertibatını içeren pusula.

Tablo 1.4. Mülkiye Baytar Mekteb-i Âlisi 1921 senesi mektep idare heyeti.

Tablo 2.1. Mülkiye Baytar Mektebi, 1316, 1317, 1319, 1321 Maarif-i Umumiye Salnamesi'ne göre yatılı ve ücretsiz talebe mevcudu.

Tablo 2.2. 1890 Senesi Mülkiye Baytar Mektebi birinci sınıf imtihan cetvelidir.

Tablo 2.3. 1894 Senesi Baytar Mektebi birinci sene imtihan cetvelidir.

Tablo 2.4. 1894 Senesi Baytar Mektebi ikinci sene imtihan cetvelidir.

Tablo 2.5. Mülkiye Baytar Mektebi ilk ders programı.

Tablo 2.6. 1908 Yılında yapılan değişiklikten sonra Mülkiye Baytar Mektebi ders programı.

Tablo 2.7. Mülkiye Baytar Mektebi 1316, 1317 ve 1318 yılı muallim heyeti.

Tablo 2.8. Mülkiye Baytar Mektebi 1319 yılı muallim heyeti.

Tablo 2.9. Mektep idaresinde bulunan müdürler ve görev süreleri.

Tablo 3.1. Mülkiye Baytar Mektebi 1893 senesi mezunlarının isimleri ve memuriyetleri.

Grafik 3.1 Yıllara göre Mülkiye Baytar Mektebi mezun sayısı.

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1,2,3. Mimar D'Aronco tarafından çizilen Mülkiye Baytar Mektebi bina planları (1895).

EKLERİN LİSTESİ

EK I. Mösyö Baytar Cerud'un sözleşme metninin tercümesi (1857).

EK II. Mektep Nizamnamesini içeren mazbata sureti 27 Temmuz (1888).

EK III. Memalik-i Şahane'de istihdam olunacak Mülkiye Baytarları hakkında kaleme alınan nizamname (1876).

EK IV. Askeri Baytar Mektebi ile Tatbikat-ı Baytariye Mektebi'nin lağvı ve umur-ı muamelatının Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne merbut Baytar Mekteb-i Âlisi'ne devri hakkında kararname (1921).

EK V. Mülkiye Baytar Mektebi Kimyahanesine Avrupa'dan sipariş edilen aletlerin listesi.

EK VI. Memalik-i Şahane'de Umur-i Baytariye-i Mülkiyesi'nde istihdam olacak etibba-i baytariyeye mahsus nizamname layihası (1893).

EK VII. Orman Ziraat ve Maden ve Baytar memurlarının Vilayet Kanunu mucibince suret-i tayini ve azillerine dair nizamname sureti (1913).

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	:	Adı geçen eser
a.g.m.	:	Adı geçen makale
bkz.	:	Bakınız
c.	:	Cilt
çev.	:	Çeviren
haz.	:	Hazırlayan
s.	:	Sayfa
sy.	:	Sayı

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, değişen şartlar ile ortaya çıkan bir takım sorunları aşmak için bazı yenilik hareketlerine girişmiş, bu yenilik ve değişimleri devlet bizzat kendisi yönetip, topluma öncülük etme yolunu seçmişti.¹

Devletin, III. Selim döneminden itibaren yenilik yaptığı alanlardan biri ise eğitim alanı olmuştu. Eğitimi, devleti felakete sürükleyecek gidişattan kurtaracak bir yol olarak gören anlayış,² daha önce teknik eleman ihtiyacını Lonca teşkilatı içerisinde, küçük yaşta alınan çocukların yetiştirilmesi ile karşılamaktaydı. Ancak 18. yüzyılın sonundan itibaren Avrupa’da tekniğin tabii ilimlerle birlikte gelişmesi ve sanayi alanında kullanılmaya başlamasından sonra, Osmanlı Devleti’nde Lonca sistemine dayalı kalifiye eleman yetiştirme girişimi Batıya nazaran yetersiz kaldığı için mesleki eğitim kurumlarının açılmasına dair girişimler başlamıştı.³

19. yüzyıl modernleşme çabalarında ise Tanzimat Fermanı’nın ilan edilmesi önemli bir dönüm noktası olmuştu. Fermanın (3 Kasım 1839) metni içerisinde eğitim ile ilgili herhangi bir maddenin yer almamış olması ilginç olmakla beraber Tanzimat’ın ilanından 1845’e kadar geçen sürede eğitim, önceki şekliyle yani III. Selim ve Lale Devri’nde yapılan yeniliklerle devam etmişti.⁴

1845’te Sultan Abdülmecid’in Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye’de okuttuğu Hatt-ı Hümayûnla Tanzimat’ın o ana kadar başarısız olduğunu, bu başarısızlığın ortadan kalkması için ulûm, fûnun ve sanayi eğitimi verecek mekteplerin yapılmasından

¹ İsmail Coskun, *Modern Devletin Doğuşu*, Der Yayınları, İstanbul 1997, s.10.

² Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Kültür Koleji Yayınları, İstanbul 1994, s.137.

³ Yaşar Semiz-Recai Kuş, “Osmanlı’da Mesleki Teknik Eğitim İstanbul Sanayi Mektebi (1869- 1930)”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy.15, Konya 2004, s.276.

⁴ “Lale devrinde başlayan sosyal ve kültürel atılımlar, reformlara olanak sağlamış padişah I. Mahmud (1730-1754) ordunun güçlendirilmesi ve çağdaş askeri ve teknik bilgilere sahip subayların gerekliliği için İstanbul’da bir Humbarahane ve Hendesehâne (1734) kurulmasını kararlaştırmıştı. Buralarda okutulan batı dillerinden çevrilmiş matematik, tirgonometri ve geometri gibi ders kitaplarıyla modern matematik Osmanlı’ya girmiştir.” Cahit Yalçın Bilim, “Osmanlı’da Eğitimin Çağdaşlaşması ve Askeri Okullar”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, c.5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.237-244. ; “Osman Nuri Ergin’e göre ise eğitimde batılılaşma hareketinin başı Mühendishâne-i Bahrî Hümayûn’un açılması ile olmuştu. (Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, s.61.) Batı ilminin ülkeye girişi açısından önemli teşebbüsler III. Mustafa’nın emri ile Kalfazade Çınarî Efendi’nin son astronomik gelişmelere dayanan Cassini’nin ziyçelerini Türkçe’ye çevirilmesi gibi çalışmalarla devam etmişti. Sultan III. Selim ise tahta çıkışından hemen sonra Mühendishane-i Sultani’yi kurdurmuş, 1795’te de Mühendishane-i Berrî-i Hümayûn kurulmuştu. Bu okul Türkiye’de yabancı dil öğretilen, öğrencilerini ilk defa sıralara oturtan bir okul olarak da eğitim tarihimizde özel bir yer tutmaktadır.” Osman Kafadar, *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*, Vadi Yayınları, Ankara 1997, s.73-79.

bahsedilmişti. Bunun üzerine eğitime ilgili bir komisyon oluşturulmuş ve çalışmalara başlanmıştı.⁵

Tanzimatçıların, devlet işlerine düzen vermek ve teknik bilgiler edinmek konusundaki çabaları onları bilimsel hayatla ilgisini konu edinen pozitivist kabullere rağbet etmeye itmişti. Tanzimatçıların dışarıda Avrupalı devletlerin teknik ve ekonomik düzeyine ulaşmak, içeride ise bürokratik düzenlemelerini yapacak teknik imkân ve eleman temin etmek istemeleri eğitimde uzmanlaşma ve teknik eğitime yönelmelerini gerektirmişti.⁶ Aynı zamanda Tanzimat yönetimi açtığı yeni okullar ile medresenin yanında modern mektebi de inşa etmişti.⁷ Osmanlı Devleti'nde 19.yüzyılın başından itibaren orduda ve mülki idaredeki modernleşme dolayısıyla kurulan modern eğitim veren okullar, dini eğitim kurumlarının yanı başında ve medreselerin aleyhinde yayılıp gelişmeye başlamıştı. Askeri reformlar çerçevesinde açılan askeri teknik okullar, batı bilim ve eğitim yönteminin Osmanlı eğitim sistemine yerleşmesini ve eğitimin laikleşmesini de sağlamıştı.⁸

Batıdaki okulların programlarının benzeri uygulanan bu askeri okullar; Mekteb-i Harbiye (1834) ve Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane (1827) Mekâtib-i Umumiye Nezareti kurulduğu zaman dahi bu nezarete bağlanmamış, Seraskerlik bünyesinde bırakılmıştı.

19. yüzyılın ilk yarısında ise mülki okullar açılmaya başlamış ancak bir yandan askeri okulların açılmasına da devam edilmişti. Mülki okulların açılmasında 1838'de teşekkül ettirilen Meclis-i Umur-i Nafia'nın rolü önemli olmuştu. Memlekete faydası olan ziraat, ticaret ve sanayi ile ilgili her türlü işlerin görüldüğü bu meclis, maarif işlerini de planlayan bir layiha hazırlamıştı. Bu layihada mevcut olan sanayi ve zanaatın hep ilim ile meydana geldiğinin, Osmanlı Devleti'nde ziraat, ticaret ve sanayinin yeniden diriltilmesinin ise ancak ve her şeyden önce ilim ve maarifin tahsiline önem ve hız vermekle gerçekleşeceği üzerinde durulmuştu.⁹

Bu minvalde Tanzimat döneminde mesleki eğitimin, kız-erkek öğretmenlik okulları, kız-erkek teknik okulları, hekimlik olmak üzere üç alanda temelleri atılmıştır. Böylece meslek yüksek okullarının, ülkenin kalkınmasına tarım, hayvan ve insan

⁵ "Meclis-i Maarif-i Muvakkat, sıbyan mekteplerinin yeniden düzenlenmesi rüşdiyelerin yaygınlaştırılması yüksek okulların açılması gibi aldığı kararlar ve bu okulların problemleri ile sürekli olarak ilgilenecek Meclis-i Maarif-i Umumiye'nin kurulmasını karara bağlamıştır." Hatt-ı Hümayûn tam metni için bkz. Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi*, MEB 1991, s. 52-53.

⁶ Ejder Okumuş, *Osmanlı Devleti'nde Eğitim Hukuk ve Modernleşme*, Ark Yayınları, İstanbul 2006, s. 317-318.

⁷ Bilal Eryılmaz, *Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme*, İşaret Yayınları, İstanbul 1992, s. 157.

⁸ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Hil Yayınları, İstanbul 1983, s. 134-135.

⁹ Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi*, MEB Yayınları, Ankara 1991, s. 41-42.

hekimliği alanında eğitim vererek yetiştirdiği insanlar ile katkı sağlayacağı düşünülmüştür.¹⁰ Dolayısıyla 1847’de Yeşilköy’de Ziraat Talimnamesi adıyla bu anlamda ilk defa uygulamalı bir tarım okulu açılmıştı.

Hekimlik alanında açılan mesleki okullar ise önceleri askeri okul olarak ihdas edilmişti. Hayvan hekimliği olan baytarlık da II. Mahmut zamanında Pangaltı’daki Mekteb-i Harbiye bünyesinde 1841’de bir sınıf olarak teşkil olunmuş daha çok askeriye içindeki hayvanların bakımı ve sıhhati için düşünülmüştü.

Ancak Osmanlı Devleti gibi sanayi öncesi toplumların en önemli ekonomik faaliyeti tarım ve hayvancılık olmuştur. Dolayısıyla Osmanlı Devleti’nde de hayvancılık daima önemli bir faaliyet ola gelmişti. Özellikle nüfus yoğunluğunun azlığı hayvancılığı teşvik etmişti.¹¹ Osmanlı’da yaşayan göçebe halk ve tarıma elverişli olmayan kesimlerde yaşayanlar yaygın olarak hayvancılıkla uğraşmıştı.¹² Yine konargöçerlerin esas geçim sahaları bütün Anadolu’yu kapsayan mera hayvancılığı olmuş, bunların iktisadi faaliyet alanı olarak ise Diyarbakır, Erzurum, Urfa çevreleri önemliydi.¹³

Hayvanların tarım için yetiştirilmesinin önemi yanında ordunun hareket gücünün ata dayandığı ve devletin büyük bir süvari güce sahip olduğu dönemlerde at yetiştiriciliği de önemli olmuştu. Merkezde saray teşkilatının en önemli kurumunda Istabl-ı Amire (saray ahır) de olduğu¹⁴ gibi Anadolu’da da at yetiştiriciliğine önem verilmişti. Tımar ve zeamet sahipleri hem ziraat ve atçılığı teşvik etmiş hem bulundukları bölgenin güvenliğinden sorumlu olmuşlardı. Bunların görevleri icabı at yetiştirme ve terbiye etme hususunda atçılığa büyük katkıları olmuştur.

Ayrıca Osmanlı Devleti kuruluşunda teşkil olunan Hayvanat Ocakları’nda, yerli atların ıslahı için Arap ve Acem atlarından melezlemeler yapılmıştı. Hayvanat Ocakları 1826 Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılması ile *harâ* adı ile yurt atçılığının ıslahını sağlamaya devam etmişlerdi. Çiftlikât-ı Hümayûnlarda da ordunun ihtiyaç duyduğu hayvanların ıslahı ve yetiştiriciliği sağlanmıştı.

Genel olarak hayvan hekimliği ise at bakımı ve yetiştiriciliği yanı sıra, baytarlık mesleği adıyla usta çırak ilişkisi içinde icra edilmiş, ordunun hareket gücü olan atların

¹⁰ Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003, s. 77-78.

¹¹ Tevfik Güran, *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı Üzerine Araştırmalar*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 100-101.

¹² “Hayvancılık, göçebe toplulukların tek geçim kaynağı sayılmaktadır.” Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Aşiretleri İskan Teşebbüsü (1691- 1696)*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1987, s. 19-22.

¹³ Ahmet Tabakoğlu, *Türkiye İktisat Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2012, s.321.

¹⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti’nin Saray Teşkilatı*, TTK Yayınları, VIII dizi, Ankara 1984, s. 488-493.

bakımı, atların cinsleri ve soyları için icra edilen bu meslekte yazma baytarnamelerden yararlanılmıştı. Bu yazılı eserlerde, atçılık, at cinsleri ve bakımı, at hastalıkları ve tedavilerinden bahsedilmiştir. Bazı baytarnamelerde genel olarak diğer hayvanlardan bahsedilse de baytarnameler, konunun bilhassa at üzerine olması ile bilinmektedir.¹⁵

Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nde hayvan hekimliği, at bakımı ön planda olarak gelişmişti. II. Mahmud, Yeniçeri Ocağı'nı kaldırdıktan sonra ordu hayvanlarının sağlanabileceği harâlarda önemli reformlar yapmıştı. 1815 yılında kurulan Çifteler Çiftliği Hara-i Hümayûnu'na daha önceleri kâhyalar bakıyorken 1832'den itibaren müdür ve memur olarak sınıf subayları getirilmişti. Yine 1853 yılında da Baytar Kolağası Mustafa Bey ilk veteriner hekim olarak müdürlüğüne atanmıştı.¹⁶

Ancak baytarlık ziraî ve sosyal hayatta önemi büyük olan hayvanlar için de gelişmeye ve öğrenilmeye muhtaç bir meslek olmuştu. Çünkü Osmanlı Devleti'nde hayvancılığın gelişmesini engelleyen çeşitli faktörler vardı. Bunların başında hayvan hastalıkları gelmekteydi. Önlem alınmadığında sık sık karşılaşılan ve süratle yayılan bu hastalıklar çok sayıda hayvanın telef olmasına sebep oluyordu. Tanzimat'tan sonra 1847, 1877, 1881, 1889, 1893, 1894, 1899, 1905, 1906 yıllarında görülen sığır vebası salgınında çok sayıda hayvan telef olmuştu.¹⁷

Sığır vebası 18. yüzyılda Avrupa'da da birçok kayba sebep olmuştur. Nitekim 1710- 1714 yılları arasında Fransa'da sığırların hemen hemen yarısı telef olmuş ve 1750'de veba salgını şiddetle yinelemişti. Ancak 1761 yılında Fransa hükümetinin kararı ile hayvan hastalıkları konusunda zamanına göre iyi bir yazar olan Claude Bourgelat'a Lyon şehrinde başta sığır olmak üzere at ve diğer evcil hayvanların anatomi ve hastalıklarını öğretmek için bir okul kurma yetkisi verilmişti. 1767 senesinde ise

¹⁵ Mehmet Emin Açar, *Ebu-Suud Efendi'ye Atfedilen Bir Baytarname*, Enderun Yayınları, İstanbul 1991, s.6; 15. yüzyıla ait bir baytarnâme giriş bölümünde atın bir hükümdar için öneminden şöyle bahsetmektedir. “İmdi bilgil kim, padişahlık dizgini dört dürlü meratib üzere konmuşdur. Evvel âlim ve akıl ve fazıl ve şefaatli vezirin ola. İkinci tolu âbâdan mal gerekdir. Üçüncü râiyyet düze, padişaktan şefkat ve mihribanlık görmektir. Dördüncü sipahi kavmi tuvana gerekdir ve yiğit yürekli gerekdir. Amma hazine âbâdanlığı râiyyet kuvvetidür ve râiyyet sipahi kuvvetidür, sipahi kuvveti saz ve silah aletidür amma cem'i aletten atı yeğrek gerekdir. Kovmakda, kaçmakda, cenkde ve işde her dürlü hâletde at âdeme gerekdir. Zira kim muraddır sahibin murada irüşdürür ve imaret-i dünyanın bunlarındandır. Bu itibarca bir kişinin bir uzak yire kasdı olsa, anı maksuda irişdirür. Maksudunu imaret ider.”Bkz.Cahit Öztelli, “15. Yüzyılda Yazılmış Bir Baytarname'nin Giriş Bölümü”, *Türk Dili Dergisi*, c.14, sy.168, s. 786; At ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Emrullah Efendi, “At”, *Muhitü'l Maarif* 1332/1914, c.1, İkdâm Matbaası, Dersaadet 1318, s. 334- 414. Ayrıca baytarnamelerde at kültürü ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Abbas Çınar, *Türklerde At ve 19.yy Ait Baytarnamede At Kültürü*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1993.

¹⁶ Yaşar Aşkın, “Osmanlı Döneminde Çiftlikat-ı Hümayûnlar (Haralar) ve Hayvancılık”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, c.8 Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.611-622.

¹⁷ Faik Kurdoğlu, *Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış*, Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Yayını, İstanbul 1938, s. 187.

Paris'te Alfort adında ikinci veteriner okulu açılmıştı.¹⁸ 1825 yılına kadar geçen elli yıl içinde on iki Avrupa ülkesinde toplamda elli veteriner okulu öğretime başlamıştı.¹⁹

Osmanlı Devleti'nde ise veterinerlik eğitimi, imparatorluk bünyesindeki reformların askeri kanattan başlamasına ayrı bir örnek teşkil eden Harbiye Mektebi içindeki baytarî sınıflara (1841) Avrupa'dan sözleşmeli uzman veteriner hekimlerin hoca olarak tayin edilmesiyle başlamıştır.²⁰

Veterinerlik, orduda baytarlık eğitimi verilirken ihtiyaca binaen sivil kesim için de eğitim yapmaya başlayan bir alan olmuştur. Nitekim Avrupalıların kendi ülkelerini hastalıktan korumak için Osmanlı'dan ihraç edilen hayvan ürünlerine koydukları yasaklamalar bu alanda sivil eğitimin başlamasının temel nedeni olarak ileri sürülmektedir. İlk olarak 1881 yılında öncelikle askeri okula on iki sivil veteriner öğrencisi alınmasıyla sivil baytar yetiştirme faaliyeti başlamıştır.²¹

Ancak askeri mektepten çıkan talebelerin sivil baytar ihtiyacını karşılamaması, giderek artan salgın hastalıklarda hayvan kayıplarının sayısının artması, verimli hayvancılık yapılamaması, Avrupa'ya ihraç edilen hayvansal ürünlerin gümrükte kalması gibi sebepler baytarlık tedrisinin sivil baytar sayısını artıracak şekilde teşkilini ve yaygınlaştırılmasını gerekli kılmıştır.

Dolayısıyla II. Abdülhamid döneminde bir önceki dönemde olduğu gibi devletin ilgi alanındaki değişmelere paralel olarak yeni alanlarda yüksek okullar kurulması ya da daha önce askeri olarak kurulmuş okulların mülkiye yani sivil kısımlarının kurulması sürmüştü²² ve baytarlık sınıfları dışında Mülkiye Baytar Mektebi teşkil olunması da bunun bir örneği olmuştur.

¹⁸ Nihal Erk, *Türkiye'de Veteriner Hekimlik Tarihi*, Ankara 1970.

¹⁹ Nihal Erk, "Dünya Veteriner Mektepleri Hakkında Kısa Bilgi", *Türk Veteriner Hekimleri Derneği Dergisi*, sy. 154-155, Ankara 1959, s.331-336.

²⁰ HR. TO, 71/ 36 (1857 Mart 7). Bu hekimler henüz talebenin Fransızca diline hâkim olmamasından ve gelen hocanın da Türkçe bilmemesinden ötürü tercümanlar aracılığı ile eğitim yapmışlardır.

²¹ İlhan Tekeli –Selim İlkin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu Ve Dönüşümü*, TTK, Ankara 1993, s. 80.

²² İlhan Tekeli, Selim İlkin, *a.g.e.*, s. 77.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE BAYTARLIK EĞİTİMİ FİKRİNİN GELİŞİMİ VE MÜLKİYE BAYTAR MEKTEBİ'NİN KURULUŞU

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Batı'ya karşı ulûm ve fûnûnda ilerlemekle güçlenileceğini düşündüğü alanlardan biri de veterinerlik eğitimi alanı olmuştur. Nitekim hayvan hastalıkları önü alınamaz salgınlarla hayvancılığı, hayvancılıkla beraber de tarımı etkilemekteydi. Bu bölümde Osmanlı Devleti'nde öteden beri var olan baytarlık mesleğinin usta çırak ilişkisi içerisinde icra edilen bir meslek iken modern bir mektepte eğitimle öğretilmesi için yapılan çalışmalar üzerinde durulacaktır. Osmanlı Devleti'nde sivil baytar yetiştirmek amacıyla kurulan mektebin nizamnamesi ve ayrıca eğitimin daha rahat şartlarda sağlanması adına mektep için uzun süren bina arayışlarından da bahsedilecektir.

1.1. Baytar Mektebi Kurma Girişimleri

Müstakil olarak bir sivil baytar mektebi kurulmadan önce Osmanlı Devleti'nde baytarlık eğitimi, ordunun ihtiyacını karşılamak üzere askeriye içerisinde verilmekteydi. Bunun için Harbiye Mektebi'nde baytar sınıfları oluşturulmuştu.

1.1.1. Harbiye Mektebi'nde Baytar Sınıfı

Osmanlı'da veterinerlik tedrisatı, Sultan II. Mahmud zamanında özellikle ordu içinde başlatılan yeniliklerin bir parçası olarak Sultan Abdülmecid'in Prusyalı veteriner Godlewsky'yi²³ daveti ve bu tedrisatın teşkiline memur etmesi ile başlamıştı.²⁴ 1834 yılında II. Mahmud tarafından kurulan Mekteb-i Harbiye'nin bünyesinde kuruluşundan yedi yıl sonra 1841'de ordudaki hayvanların bakımını yapmak ve hastalıklarını tedavi etmek için veteriner (baytar) sınıfı teşkil olunmuştu.²⁵ Baytar sınıflarında fenn-i baytarî dersleri vermek üzere veterinerlik tedrisatına Osmanlı'dan önce başlayan Fransa'dan uzmanlar getirtilmişti.²⁶

²³ “Godlewsky, Osmanlı Devleti'nde ilk veteriner öğrenimini yapmakla görevlendirilen Prusyalı bir subaydı. 1841 yılının sonunda İstanbul'a geldi. Godlewsky'nin ülkedeki en önemli görevi bir veteriner okulu kurmak ve idare etmek, buraya birliklerden gönderilecek genç askerleri ordu atlarındaki hastalıkları teşhis ve tedavi edecek derecede yetiştirmekti. Kendisine iki geniş oda tahsis edilmişti. Odalardan biri dersane diğeri eczane olarak kullanılacaktı.” Bkz. Nihal Erk, Ferruh Dinçer, *Türkiye'de Veteriner Hekimlik Öğretimi ve Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Tarihi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1970,s.7-8.; Atilla Özgür, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Veteriner Hekimliği Eğitim-Öğretim Kurumları”, *Yeni Türkiye*, 2000/33, s. 792.

²⁴ Muzaffer Bekman, *Veterinerlik Tarihi*, Ankara Basımevi, Ankara 1940, s.15.

²⁵ Muzaffer Bekman, *Veteriner Hekimliğimizin Büyükleri*, Marifet Basımevi, İstanbul 1945. Baytar sınıfına alınacak talebe ise Harbiye'ye geçmiş olanlar arasından kura ile seçilmiştir.

²⁶ HR. TO, 71/ 36 (7 Mart 1857) 1857 tarihinde Mösyö Leriş ile sözleşmenin bitmesinden dolayı yine Fransa'dan Mösyö Cerud adında bir baytar ile aylık 3.118 buçuk kuruş, senelik ise 37.422 kuruşa sözleşme yapılmış,

Mekteb-i Harbiye'deki baytarî sınıflar; Fransızca, ilm-i hesap (aritmetik), ilm-i hikmet-i tabiiye (fizik), ilm-i nebatat (botanik), fenn-i baytarî (veterinerlik) derslerini diğer sınıflarla ortak okumuş, ilave olarak ise üçüncü ve dördüncü sınıflarda harbiye sınıflarının okumuş olduğu süvari talimatnamesini de öğrenip piyade bölük talimi yapmışlardı. Yine üçüncü ve dördüncü sınıflarında seririyat yani klinik dersleri okumuşlardı.²⁷ Öte yandan askeri veterinerlerin, orduda binbaşı rütbesine kadar yükselebilmeleri ve kendi mesleklerinde çalıştıktan sonra süvari sınıfına geçebilmeleri veterinerlik mesleğine ehemmiyet vermemelerine neden olunca azalan askeri baytar ihtiyacını karşılamak için çareler aranmıştı.²⁸

1.1.2. Mekteb-i Tıbbiye'de Baytar Sınıfları

1873 senesine kadar Mekteb-i Harbiye ile aynı çatı altında eğitim gören baytar sınıfları, 1873'te Tıbbiye Mektebi'ne nakledilmişti.²⁹ Mekteb-i Tıbbiye'nin 1877 senesinde Sarayburnu'nda Gülhane'deki büyük binaya nakledilmesiyle baytar sınıflarına ayrı odalar tahsis edilmiş ve eğitim daha muntazam olarak yapılmaya başlanmıştı. 1884 yılında ise baytar sınıflarının klinik çalışmaları için Marko Paşa'nın gayretiyle Belçika'dan sivil veteriner Dezuter getirilmiş ve Beyoğlu Taksim Kışlası karşısında Baytar Ameliyat Mektebi kurulmuştu.³⁰ Bu mektep yeni mezun olan veterinerlerin mesleki gelişimlerini sağlayan ve bir anlamda staj imkânı sunan bir yer olmuştur.

1888 yılı askeri veteriner eğitiminin dönüm noktası olmuş, askeri veteriner sınıfları tekrar Harbiye Mektebi'ne alınmış, ders programları düzenlenmiş ve Baytar Zabıt Sınıfı kurularak eğitim beş yılda tamamlanacak şekilde devam etmişti.

1905 yılına gelindiğinde padişahın iradesiyle veteriner sınıfları yeniden Haydarpaşa'daki Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'ye nakledilmiş ancak Mekteb-i Tıbbiye

sözleşmenin bir yıllık olması hususunda anlaşılmıştı. Anlaşmayı Osmanlı Devleti adına yapan Paris sefiri ile Mösyö Cerud kontratı imzaladığında Mösyö Cerud'a 1.000 frank harcırah verilmişti. Ayrıca Dersaadet'e geldiğinde kalacak yer, elbise ve ihtiyaçlarına dair ödenekte ayrılmıştı. Baytar Cerud'un sözleşme metni için bkz. Ek: I.

²⁷ N. Erk, *a.g.e.*, s.9-10.

²⁸ M. Bekman, *Veterinerlik Tarihi*, Ankara Basımevi, Ankara 1940, s.123.

²⁹ Muzaffer Bekman, *a.g.e.*, s.131.

³⁰ "Beyoğlu Taksim Kışlası nakliye taburu ahırlarının bir bölümü Baytar Ameliyat Mektebi haline getirilmiştir. Burada adı geçen Taksim Kışlası 1939-1940 yıllarında yıktırılan ve avlusunda 1920'lerde ilk futbol maçlarının oynandığı dev binadır. Şimdiki yerinde Taksim Gezisi diye isimlendirilen büyük park ve eski Taksim Bahçesi ile Sheraton Oteli vardır." Aykut Kazancıgil, *Osmanlı'da Bilim ve Teknoloji*, Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, s.273.

1909’da fakülte şeklini alınca baytar sınıfları da ilk defa ayrı binalarda bağımsız bir okul olarak öğretime başlamıştı.³¹

Baytarlık tedrisatının sadece askeri mekteplerde okutulması ve mezun olup mesleğini icra eden baytar sayısının azlığının tarım ve hayvancılığın yaygın olduğu ülkede geniş halk kitleleri için yeterli olmadığı görülmüştür. Nitekim doğu vilayetlerindeki sığır vebası 1877- 1878 Osmanlı – Rus Harbi’nden sonra şiddetlenmiş ve yayılmıştı. Salgın hastalıklar ülke ekonomisine yıllarca büyük sorun teşkil etmiş, ülkede sivil baytarların bulunmaması ise halkın elindeki hayvanların salgın hastalıklardan korunmasında çok ciddi sorunlar oluşturmuştu.

Mevcut Askeri Baytar Mektebi’nden mezun olan baytarların çeşitli illerde ihtiyaç duyulduğunda görevlendirildiğine rastlanmakla beraber Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye’deki baytar sınıfında baytarlık eğitimi alanlar da memleket baytarı olarak görevlendirilmiştir.³² Ayrıca Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye’de baytarlık eğitimi alanlar dışında yabancı mekteplerden ellerinde baytar diploması ile mezun olanlar da Cemiyet-i Tıbbiye-i Mülkiye’de³³ imtihan edildikten sonra seviyelerine göre olan sınıftan mesleğe başlayabilmişlerdi. Sivil baytar ihtiyacı bu şekilde karşılanmaya çalışılmış ve Mekteb-i Tıbbiye’de fenn-i baytarî tahsil etmiş ve tahsilini tamamlayanların memleket baytarı olarak istihdamları ve vazifeleri hakkında Cemiyet-i Tıbbiye-i Mülkiye’de bir nizamname tanzim olunmuştu.³⁴ Böylece ilk sivil baytar olan memleket baytarları, memleket tabipleri gibi bulundukları yerlerin belediye dairelerine bağlı olarak görev yapmışlardı. Vilayet merkezlerinde bulundurulan müfettiş baytarlar dışında daha sonra Şehremaneti ve Zaptiye Nezareti bünyesinde de birer müfettiş baytar bulundurulması öngörülmüştü.³⁵ Ayrıca ilerleyen yıllarda hekim, baytar, diş hekimi, eczacı ve sıhhiye

³¹ “Mektepte eğitim, Askeri Baytar Mektebi ile Mülkiye Baytar Mektebi’nin 1921 senesinde aynı çatı altında birleşmelerine kadar Haydarpaşa Selimiye’deki binasında devam etmiştir.” Nihal Erk, Ferruh Dinçer, *Türkiye’de Veteriner Hekimlik Öğretimi ve Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Tarihi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1970, s.10-15.

³² ŞD 2403/35 (12 Zilkade 1292).

³³ Cemiyet-i Tıbbiye-i Mülkiye, ülkede görevlendirilecek sağlık mensuplarının tayin ve benzeri muameleleri ile uğraşma, yurtdışında tıp / veterinerlik tahsili görenlere mesleklerini icra edebilme izni verme ve ayrıca eczane açacaklara izin verme gibi konularla ilgilenen bir kurum olarak karşımıza çıkıyor. Osmanlı’da kurulan tıp cemiyetleri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Ekrem Kadri Unat, “Osmanlı Devleti’nde Tıp Cemiyetleri” *Osmanlı İlmî ve Meslekî Cemiyetleri 1. Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu 3-5 Nisan 1987*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1987, s.85-110.

³⁴ ŞD 2403/35 (12 Zilkade 1292) Nizamname metni için bkz. Ek:II.

³⁵ ŞD 2403/35 (12 Zilkade 1292). Yine kendilerine, belediye hâsılatlarından maaşlar tahsis edilmiş ve baytarlar, müfettiş baytar, birinci sınıf baytar, ikinci sınıf baytar olarak üç kısma ayrılmıştır. Nitekim müfettiş baytarlarına 1.800, birinci sınıf memleket baytarlarına 1.200 ve ikinci sınıf memleket baytarlarına 750 kuruş maaşlar tahsis edilmesi kararlaştırılmıştır. Ve bu baytarlar hükümet tarafından bir yere memur edildiklerinde askeri rütbe olarak kaymakam, bin başı ve kolağası harcırahları verilmiştir. İlk defa memur olan baytarlar ikinci sınıf baytar maaşı ile başlayıp meslekteki hizmet kıdemine göre maaşları artmış ve dereceleri yükselmiştir.

memurlarının çalışmalarıyla ilgili kanunlar yapılmış ve (8 Şevval 1299 tarihli irade-i seniyye ile) bu düzenlemeler peyderpey yürürlüğe girmişti.

Devlet, salgın hastalıkların tahribatından korunmak için oluşturulan ihtiyat karantinaları ve tedbirleri yeterli görmemiş sağlık eğitim ve hizmetlerinde teşkilatlanmaya gitmişti. 1838’de karantina nizamlarını düzenlemek ve işlerini yürütmek üzere oluşturulan, “karantina meclisi”, “sıhhiye meclisi”, “meclis-i tahaffuz” ve “sıhhiye nezareti” gibi değişik isimlerle anılan karantina nezareti teşkil edilmişti.³⁶ Dolayısıyla baytarlar da Sıhhiye İdaresi Meclisi’nin azasından olup her sancakta bir baytar bulunacak şekilde vilayet meclisleri tarafından seçilmişlerdi. Tayin olunanların isimleri Sıhhiye İdaresi Meclisi’ne gönderilmiş, Sıhhiye İdaresi Meclisi’nin talimat ve emrinde bulunmuşlardı. Hayvanların sıhhatini gözetmek, iyi beslenip beslenmedikleri, hasta olanlarının iyileşip iyileşmediği bulaşıcı hastalığı olanların tespiti ve hastalıklardan koruma baytarların vazifeleri arasında olmuştur. Ayrıca sancakta görevli baytarların üç ayda bir kere sancağı dolaşmaları ve olağanüstü hallerde yani bulaşıcı hastalık zamanlarında ise gerekli yerleri dolaşıp kontrolde bulunmaları icap etmişti. Bu kontrol gezilerinden sonra hayvanatın sağlık ihtiyaçlarını, hastalıktan korunmaları için gerekenleri Sıhhiye İdaresi Meclisi’ne bir rapor olarak sunmalarının mecburi olduğu anlaşılmaktadır.³⁷

Bu çerçevede devlet, hayvanların sıhhatini buna bağlı olarak tarım ve hayvancılıkla meşgul olan insan sağlığını ve geçimini, memleket faydalarını gözetecek tedbirler almaya çalışmıştır. Fakat tüm bu düzenlemelere rağmen 1888’de Osmanlı Devleti hizmetindeki baytar sayısının sekiz ile on beş kadar olduğu ve o tarihlerde toprakları Osmanlı memleketinin beşte biri kadar olan Fransa’da ise dört – beş bin kadar baytar bulunduğu bilinmektedir.³⁸ Baytar sayısının memleket ihtiyacını karşılayamamasından ötürü bir sivil baytar mektebi açma telkin ve teşvikleri de bu dönemlere rastlamıştır.

Tanzimat döneminde eğitim faaliyetleri İstanbul içinde kalmış, imparatorluk sathına yayılmamıştı. Eğitim konusundaki çalışmalar eğitim sisteminin oluşumunu sağlamıştı. Fakat bu sistem büyük sayılarla eğitim yapar hale gelememişti. Bu sistemin tüm imparatorluğu kapsayacak biçimde uygulanması II. Abdülhamid döneminde

³⁶ Gülden Sarıyıldız, *Hicaz Karantina Teşkilatı (865- 1914)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996, s.6.

³⁷ ŞD 2403/35 (12 Zilkade 1292).

³⁸ Mehmed Ali Bey, “Memalik-i Şahanede Baytarların Teksiri”, *Vasıta-i Servet*, sy.3, (1297 17 Mayıs/20 Cemaziyelahir 1297); Osman Nuri Ergin, *Maarif Tarihi*, c.III, Eser Matbaası, İstanbul 1977, s. 219.

olmuştur denilebilir.³⁹ Abdülhamid döneminde bir önceki dönemde olduğu gibi devletin ilgi alanındaki değişmelere paralel olarak yeni alanlarda yüksek okullar kurulması ya da daha önce askeri olarak kurulmuş okulların mülkiye yani sivil kısımlarının kurulma uygulaması sürdürülmüştür.⁴⁰ Mülkiye Baytar Mektebi de daha önce askeri olarak kurulmuş fakat mülki kısmı sonradan açılmış kurumlara bir örnek teşkil etmiştir.

1.2. Mülkiye Baytar Mektebi'nin Kurulması ve Nizamnamesi

Askeri veteriner hekim ve Umum Baytar Müfettişi olan Mehmet Ali Bey, 1880 yılında baytarlık ve tarım alanında ilk yayın olan *Vasıta-i Servet* adlı dergiyi çıkarmaya başlamış ve bu dergideki çeşitli yazılar ile sivil baytar ihtiyacından sıkça söz etmişti. Derginin, “Memalik-i Şahane’de Baytarların Teksiri” başlıklı bir yazısında bu ihtiyaç şöyle dile getirilmiştir;

“Gerek ağnam gerek sığır cinslerine her sene müstevli olarak gelen hayvan hastalıklarının men’-i vuku’u mesarifat ve teklifat-ı kesireye mütevakıf ise de men’-i sirayeti pek kolay vasıtaya müracaatla mümkün olabilir. Fakat evvelce hastalığı teşhis gerektir. Köylülerimiz hayvana bakmayı bilir farz etsek bile hastalıklarının cins ve nev’ini tefrik ve tayin edecek iktidara malik olamamaları tabii olmakla bir yerde zuhur etmiş hayvan hastalığının pek uzak yerlere kadar intişar etmesi dikkatsizlikten ziyade cehaletten neşet etmektedir. Maarif henüz ta’mim olunamamış olduğundan köylülerimiz sirayetten ziyade hükm-i kadere inanmakta ve birçok hayvanların mahv u berbadı hep bu zandan neşet etmekte olduğu ayrıca şayan-ı dikkattir. Kadere bir şey denilemez ise de esbab-ı sıhhiyeye teşebbüs etmek hiçbir şeye mani sayılamaz ya. Bir hayvan hastalığının ne kadar harabiyete sebep olduğunu tarif etmek için hastalığın geçmesi ekseriya ölecek hayvan kalmamasına mutevakıf olduğunu söyler isek kifayet eder. Hastalık pek insafli davranır ise yüzde beş on kadar bakiye bırakabilir. Koyunlara müstevli olan emraz dahi bu kabilden olarak telef-ı senevîyi hesap edecek olsak yalnız Hazine-i Celile’ye terettüp eden zarar ile birkaç ziraat ve baytar mekteplerinin tesis edileceğine hüküm olunabilir.”⁴¹

Dergide neşredilen yazıda köylünün elindeki hayvanlara her sene hastalık bulaştığına, hastalığın bulaşıcı hale gelerek bütün hayvanları telef etmesini engellemek

³⁹ Selim İlkin, İlhan Tekeli, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, TTK Yayınları, Ankara 1993, s.75. “1879’dan sonra Vilayet Maarif İdareleri kurulmaya başlamıştır. Vilayetlerde Maarif Meclisleri kurulmuştur. 10 yıl sonra Hicaz dışında tüm vilayetlerde maarif idaresi kurulmuş bulunuyordu. Bu idareler elinde 1869 Maarif Nizamnamesinin uygulanmasıyla iptidailer, rüşdiyeler, idadiler ve sultanilerden meydana gelen eğitim sistemi tüm imparatorluğu kaplar hale gelmiştir.”

⁴⁰ Selim İlkin, İlhan Tekeli, *a.g.e.*, s. 77.

⁴¹ *Vasıta-i Servet*, s.3,(1297 17 Mayıs/20 Cemaziyelahir 1297).*Vasıta-i Servet* için bkz. F. Dinçer, “Türkiye’de Veterinerlik ve Tarım Alanında İlk Süreli Yayın “Vasıta-i Servet” Üzerinde Bir İnceleme”, *Fırat Üniv. Vet. Fak. Dergisi*, sy.3, s. 66-83.

için öncelikle hastalığın teşhisinin önemine dikkat çekilmiştir. Köylünün henüz yaygın olmayan maariften ötürü cahil kaldığı ve bu tür hastalıkların ve telef olan hayvanların kader olarak algıladığını vurgulamıştır. Hastalıkla nasıl baş edileceğini bilemeyen köylü büyük kayıplar vermekte ve bu kayıpların yol açtığı zarara bakılırsa her sene birkaç ziraat ve baytar mektebi tesis edilebilir denmiştir.

Baytarlık eğitimi için sivil bir mektep açılması öteden beri düşünülmüş fakat çeşitli sebeplerle ertelenmiş ve harekete geçilmemişti. Yukarıda da bahsedildiği gibi teşvik ve telkinler sonucu ancak 1886 senesinde, ülkedeki mevcut baytar ve tıbbiye erbabından oluşan bir komisyon teşkil olunmasıyla, sivil baytar mektebi kurma yolunda ilk adım atılmış oldu. Bu komisyonda, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye müdürü Hüseyin Sabri Bey, Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye ders nazırı Miralay Ahmet Hilmi Bey ve ilmi' arz muallimi Kaymakam Hüseyin Remzi Bey, Tıbbiye-i Askeriye ve Mülkiye Mektepleri fenn-i kıbâle muallimi Vahid Bey, Mektep-i Harbiye fûnun-i baytariye muallimlerinden Hasan Bey ve Ticaret Nezareti'nden baytar müfettişi Mehmed Ali Bey yer almışlardı.⁴²

Komisyon, Osmanlı Devleti'nin ihtiyacını karşılayacak sivil baytar yetiştirilmesi, baytar sınıflarının oluşturulması ve mektebe alınacak öğrenci sayılarının kararlaştırılması konularını görüşmüş ve mektep teşkili için bazı kararlar almıştı. Memleket ihtiyacına yetecek sivil baytar yetiştirilmesi için dört yıllık bir eğitim öngörülmüştü. Azaları arasında sadece mektep eğitim süresinde ihtilaf olmuştu. Komisyon azalarından Osman Daniş ve Ahmet Hilmi Beyler eğitim süresinin beş yıldan az olmaması yönünde rey kullanmıştır. Baytar Mektebi'ne alınacak talebenin bir hazırlık sınıfı niteliğinde 'baytar idadisi' diplomasına sahip olması şartıyla beraber beş senelik bir program düşünmüşlerdi. Fakat baytarlığın halk arasında henüz takdir gören bir meslek olmaması ve eğitim süresinin çok uzun olmasının mektebe olan rağbeti azaltacağı hesap edilerek eğitim süresinin dört yıl olması komisyon üyelerinin oy çokluğu ile karara bağlanmıştı. Bu yönde karar çıkmasında memleketin sivil baytara duyulan ihtiyacının önemi etkili olmuştur denilebilir.

Açılacak Mülkiye Baytar Mektebi'nde dört senelik eğitimin, birinci ve ikinci sene derslerinin Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'deki derslere benzerliği nedeniyle öğrencilerin Mekteb-i Tıbbiye'de gündüzlü okutulmasına karar verilmiştir.

⁴² MF. MKT 102/ 93(23 Safer 1306).

Komisyon üyelerine göre, Avrupa’da olduğu gibi bu tarz mektepler Ticaret ve Ziraat Nezareti bünyesinde olup, içinde birçok hayvan barındıran çiftliklerde teşkil olunmalıydı.⁴³ Çünkü yetiştirilecek baytarların hayvanlar üzerinde her gün ameliyat tatbik edebilmeleri ve tahsillerini hakkıyla tamamlamaları gerekmektedir. Mektep için bir çiftlik kurmak veya satın almak pahalı olacağından nazariyat ve ameliyat gerektiren daha çok pratiğe dönük üçüncü ve dördüncü sınıf dersliklerini, yatılı olarak Halkalı Çiftliği dâhilinde teşkil edilmesi düşünülmüştü. Dolayısıyla henüz eğitime başlamamış olan Ziraat Mektebi’ne ait çiftliğin cüz’i bir masrafla inşa olunmuş kısmının tamamlanmasıyla da Mülkiye Baytar Mektebi son sınıflarının burada oluşturulmasına karar verilmişti.⁴⁴

Mektebe her sene kırk öğrenci kabul edilmesi kararlaştırılmıştı.⁴⁵ Fakat mektebe ilk sene yirmi beş öğrenci kaydolmuştur. Öğrenci sayısının beklenenden az olması mesleğin henüz halk arasında yaygın olmaması ve mektebe kayıt olmak için gerekli olan idadi mezunu olma ve mektebe giriş imtihanına girmiş olma şartlarının aranmasına bağlayabiliriz.

Mektep kuruluş nizamnamesinde; dokuz muallim ve altı muallim yardımcısı ile Fransa’da baytarlık alanında bilinen en iyi okul olan Alfor Baytar Mektebi’nden bir kilinik hocası getirtmek, imtihanların Mülkiye Baytar Mektebi’nde icra edilen usule tabi olması, Mülkiye Baytar Mektebi talebesinin on beş sene devlet hizmetinde istihdamda olma mecburiyeti, talebenin askerlik hizmetinden muafiyeti, her sene üstün başarı göstermiş olan ilk üç talebenin farklı branşlarda tahsil için Avrupa baytar mekteplerine gönderilmesi gibi konular yer almıştı.⁴⁶

Mektebin ilk sınıfları Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye talebesi gibi gündüzlü olacağından devlet tarafından kendilerine bir ücret ödenmesine gerek duyulmamıştı. Ancak çiftlik sınıflarının yatılı olması, diğer yatılı mekteplerde olduğu gibi talebenin elbise, yiyecek ve sair ihtiyaçları için devletten muayyen bir ödeme yapılması kararlaştırılmıştı. Yine komisyon tarafından, mektebin teşkilinde başlangıç olarak gereken masraflar ve daimi masraflar için bir bütçe hazırlanmıştı.⁴⁷

⁴³ MF. MKT 102/ 93(23 Safer 1306).

⁴⁴ *Vasıta-i Servet*, s. 12, (15 Temmuz 1304 /27 Temmuz 1888).

⁴⁵ MF. MKT 102/93 (23 Safer 1306). Bu sayı Mülkiye Baytarları Nizamnamesi’nde yer alan ‘bîlcümle vilayat ve elviye ve kazalar merkezlerinde birer baytar bulundurulması...’ ibaresi gereğince ve yedi yüzden fazla baytarın istihdam edilmesi ihtiyacından dolayı her sene kırk talebe alınması kararlaştırılmıştır. Ayrıca bkz. ŞD. 2403/35 (29 Zilkade 1292), Mülkiye Baytarları Nizamnamesi için bkz. Ek: II.

⁴⁶ *Vasıta-i Servet*, s. 12, (15 Temmuz 1304 /27 Temmuz 1888). Mazbata Sureti için bkz. Ek: III.

⁴⁷ ŞD 1192/ 12 (2 Zilkade 1308) Lef 1.

Oluşturulan mektep bütçesinde önce açılış için gerekli masraflara bir kaynak ayrılmış, diğer kısım senelik daimi masraflar olarak düzenlenmişti. Bütçeye göre Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane’de teşkil olunan birinci ve ikinci sınıflarının ilk sene başlangıç masrafı 17.500 kuruş olarak hesaplanmıştı. Yine birinci sene daimi masrafı 46.000 kuruş, sonraki eğitim süresi ve ikinci senesi için ilk sene başlangıç masrafı dâhil olduğu halde 92.000 kuruş gerekli olduğu ve bu meblağın Maarif Nezareti bütçesinden ödenmesi ön görülmüştü. Halkalı’daki üçüncü ve dördüncü sene sınıfları için ödenmesine lüzum görülen meblağın daha sonra temin edilmesi 7 Şubat 1889 (6 Cemaziyelahir 1306 /23 Kânunusani 1304) tarihinde kararlaştırılmıştı.

Mektep kuruluş masrafları için birkaç tane bütçe hazırlandığını görüyoruz. Aşağıdaki Tablo 1.1’ deki bütçe, mektep kuruluşuna dair yapılan çalışmalarda hazırlanmıştır ve bütçede Ziraat Bankası ve Maarif Nezareti’nin mektep masrafları için ödemeleri düşünülen masraf kalemleri ve bunların miktarları yer almıştır.

Tablo 1.1. Mülkiye Baytar Mektebi için İlk Defaya Mahsus Tahmini Masraflar Bütçesidir.

	Maarif Nezareti’nden Ödenen Kuruş	Ziraat Bankası’ndan Ödenmesi Gereken Kuruş
Teşrihhane	5.000	
Müfredat-ı Tıp Dersi İçin Numuneler		2.000
Fizyoloji	5.000	
Usul-i Telkih Alet ve Edevatı		20.000/ 10.000
Alet ve Edevat-ı Cerrahiye		15.000/ 7.500
Talimhane Alet ve Edevatı		15.000
Hayvan Hastanesine Mahsus Eczane		10.000
Her bir öğrenci için dörder yüz kuruş hesabıyla seksen kişilik talebenin yatak ve sair masrafı		32.000 /12.000
Altı Adet Odanın Mefruşatı		3.000
Bin Sabun Masrafı		2.000/1.500
Matbah		2.000/4.000
Kütüphane		10.000/ 15.000
Çamaşırhane		500
Genel Toplam	10.000	106.000 (tasarruf edilen) 43.000 63.000

Baytar Mektebi'nin bütün sınıfları açıldığında senelik masraf bütçesi ise aşağıdaki tabloda belirtildiği şekilde oluşmuştur.

Tablo 1.2. Mülkiye Baytar Mektebi'nin Bütün Sınıflarının Teşkilinden Sonra Ortaya Çıkacak Masraflar Bütçesidir.

	Maarif Nezareti Celilesince Tesviye Olunan	Ziraat Bankasınca Tesviyesi Lazım Gelen
8 Muallim maaşı aylık 1 200 kuruştan	28.800	26.400
1 Seririyat muallimi	0	48.000
4 Muallim muavini	7.200	21.600
1 Müdür*	0	12.000
1 Muhasebeci	0	12.000
1 Eczacı	0	12.000
1 Demirci ustası	0	7.200
1 Değirmenci ve kuyucu	0	7.200
5 Şakirdanın melbusat ve me'kulat masrafları	0	85.000
6 Hademe 1 Kapıcı 1 Teşrihhane hizmetçisi 2 Çamaşırcı 3 Muallimlere mahsus hizmetçi 1 Berber	1.200	14 400
2 Etçi	0	4.800
4 Seyis	0	7.200
İşçilerden başka hademenin senelik me'kulat ve masrafları	1 200	14.400
Seyislerin senelik me'kulat ve masrafları	0	4.800
Mesarif-i müteferrika nizamât-ı matbuat masrafi dâhildir.	0	20.000
Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'nin ihtiyar edeceği masraflardan dolayı bütçesine lazım gelen zam	48.000	0
Genel Toplam	86.400	397.000
Çeşitli masraflardan düşülen		20.000
		377.000

Kurulması bu şekilde kararlaştırılan Mülkiye Baytar Mektebi, ilk iki sınıfı 1889'da Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'de, son iki sınıfı ise 1891 senesinde Halkalı Ziraat Mektebi binasında olmak üzere, Orman Maden ve Ziraat Nezareti'ne bağlı olarak eğitimine başlamıştır.

1.3. Mülkiye Baytar Mektebi'nin Halkalı'da Eğitime Başlaması

Osmanlı Devleti'nde 1886 yılında Nafia Nezareti bünyesinde Umum Baytar Müfettişliği ihdas edilmiş, ziraat ve baytar mekteplerinin açılmasından sonra da Orman Maden ve Ziraat Nezaretine bağlanmıştı.⁴⁸ Orman Maden ve Ziraat Nezareti'nin 1892 yılında yapısı yenilendiği gibi teşkilat nizamnamesi de yenilenmişti. Bu nizamnameye göre Ziraat Heyet-i Fenniyesi oluşturulmuş ve bu heyet beş şubeye ayrılmıştı. Baytarlık işleri de Ziraat Heyet-i Fenniyesi'nin beşinci şubesi olan Umur-ı Baytariye Müfettişliği Umumiyesi'ne bağlı olmuştu.

Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'de birinci ve ikinci sınıf baytar eğitimini gündüzlü olarak devam ettiren talebeler arasından 1891'de Halkalı'daki üçüncü sınıflara ilk kez talebe alınmıştı.⁴⁹ Eğitim burada yatılı olarak devam etmişti. Aynı tarihlerde Umum Baytar Müfettişi bulunan ve Mülkiye Baytar Mektebi'nin açılmasında önemli rolü olan Mehmed Ali Bey ise açılan Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi'ne 1891 senesinde müdür olarak tayin edilmişti.⁵⁰

Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi adıyla anılan Mülkiye Baytar Mektebi'nden ilk defa 1893 yılında on altı kişi Avrupa üniversitelerinde yetişenler derecesinde malumata sahip bir şekilde mezun olmuştu.⁵¹ Mektebin bu ilk mezunları arasında okulu birincilikle bitiren İstiklal Marşı şairimiz Mehmed Akif (Ersoy) de bulunmaktaydı.⁵²

Ancak okulun ilk iki sınıf talebesinin Tıbbiye Mektebi'nde eğitim görmesi ve diğer sınıf talebelerinin Halkalı'da olması eğitimde aksaklıklar yaratmıştı. Bu manada baytar sınıflarının birleştirilmesi ve eğitimin muntazam bir şekilde yapılması için çeşitli çözümler düşünülmüştür.

Bu çözümlerden biri Tıbbiye'deki gündüzlü ilk iki sınıfın yatılı olarak Halkalı'ya nakliyle eğitimin Halkalı'da devam etmesi olmuştu. Bu nakil işi için başlangıç olarak 70.000 kuruş ve daimi olarak ise 186.000 kuruş masraf gerektiği tahmin edilmişti. Buna karşılık Orman Maden ve Ziraat Nezareti'nden Ticaret Nezareti'ne bildirilen tezkirede, iki sınıfı Halkalı'ya taşımaktansa Dersaadet'te uygun bir hane kiralamak suretiyle mektep haline getirmenin daha az masraflı olacağı

⁴⁸ Muzaffer Bekman, *Veteriner Tarihi*, Ankara Basımevi, Ankara 1940, s.135; Muzaffer Bekman, *Veteriner Hekimliğimizin Büyükleri*, Marifet Basımevi, İstanbul 1945, s.23.

⁴⁹ Muzaffer Bekman, *Veteriner Tarihi*, Ankara Basımevi, Ankara 1940, s.140.

⁵⁰ Muzaffer Bekman, *Veteriner Hekimliğimizin Büyükleri*, Marifet Basımevi, İstanbul 1945, s. 21. 1894'te Halkalı'daki üçüncü ve dördüncü baytar sınıfları Esad Efendi Konağı kiralanarak Mülkiye Baytar Mektebi kendi binasına taşınınca Mehmed Ali Bey'de sadece Mülkiye Baytar Mektebi müdürü olarak görevine devam etmiştir.

⁵¹ Y.PRK. HR 18/59 (1311 Şaban 4).

⁵² Nevzat Tüzdil, *Türkiye'de Veteriner Fakültesinin Tarihi*, Ankara Üniversitesi Basımevi 1955, s 14.

dolayısıyla Halkalı'daki son iki sınıfı buraya nakletmenin daha uygun olacağı bildirilmişti.⁵³

Ancak mektebin Halkalı'dan Dersaadet'e nakli çeşitli kolaylıklar sağlayabileceği gibi bir takım endişeleri de beraberinde getirmiştir. Bu endişeler Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi müdürü bulunan Mehmed Ali Bey tarafından verilen hususi arzualde şöyle dile getirilmişti;

“.....Muhtac-ı izah olmadığı üzere baytar mektebinde talebenin bî-hakk tahsili için her gün müteaddit maraz-ı sâri ve gayr-i sâri ile ma'lûl hayvanat üzerinde icra-i ameliyat kılınacağı ve bu hayvanat meyanında tüberkol, şarbon gibi hastalıkla ma'lûl hayvanat bulunacağı ve bunlardan başka her gün teşrih edilmiş mikdar-ı hayvan leşleri ve bu hayvan leşlerinin de bir hayli vakit-i muayene ve tedrisi zımnında mektepte kalması icap edeceği ve bu işlerden hâsıl olan marazanın dahi şehir ve mahallinde sıhhat-i umumiye-i ihlal eyleyeceği...”⁵⁴

Görüldüğü üzere şehir merkezi dışında olarak kurulan Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi binasının, şehrin merkezine taşınması sakıncalı bulunmuştur. Çünkü mektebin baytar kısmında hastalıklı hayvanlar ve kadavra üzerinde ameliyatlar yapılmakta ve bu kadvraları bir müddet mektepte tutmak durumunda kalınmaktaydı. Bu durumun ise mahalle içinde yaşayan insan sağlığını tehdit edebileceğinden ötürü mümkün olmayıp mahzurlu olduğuna dikkat çekilmiştir.

Ayrı yerlerde bulunan mektep sınıflarının birleştirilmesi için çareler aranırken 10 Temmuz 1894'te vuku bulan İstanbul Depremi Dersaadet'te birçok yapıyı etkilediği gibi Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi binasını da etkilemişti.⁵⁵ Mektep binasının zarar görmesinden ötürü talebe, muallim ve memurların ikameti ve derslerin devamı için çeşitli barakalar yapılmıştı.⁵⁶ Halkalı Ziraat Mektebi'nin depremde görmüş olduğu zarar burada bulunan baytar son sınıflarının Dersaadet'e nakli hususunda yapılan çalışmaları hızlandırmış olacak ki mektep için İstanbul içinde bina arayışları başlamıştır.

⁵³ BEO 278/ 20789 (1311 Rebiülevvel 08). Elde edilecek tasarruf, 100.000 kuruş daimi masraftan, 20.000 kuruş başlangıç masrafından olacak şekilde 186.000 kuruşluk toplam masraftan 120.000 kuruş olarak hesap edilmiştir.

⁵⁴ Y.PRK. HR 18/ 59 (1311 Şaban 4).

⁵⁵ “19. asırda İstanbul'da en son büyük deprem 6 Muharrem 1312/ 10 Temmuz 1894 yılında meydana gelmiştir. Kaynaklarda ‘ büyük hareket-i arz ’, ‘ zelzele-i azime ’ ve ya ‘ zelzele-i müthişe ’ olarak bahsedilen bu deprem çok geniş bir sahada hissedilmiş bilhassa İstanbul ve çevresinde hasara sebep olmuştur.” bkz. Fatma Ürekli, *İstanbul'da 1894 Depremi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1999, s.15.

⁵⁶ İ.OM 2/11 (1312 Safer 21). Barakalar, 400 metre murabba mahalde yapılmış ve bu barakaların masrafı olan 12.592 kuruş, mektebin senelik bütçesi içinde bir karşılığı olmadığı için ihtiyat akçesi olan 100.000 kuruştan ödenmiştir.

1.4. Mülkiye Baytar Mektebi için Bina Arayışları

Mülkiye Baytar Mektebi'ne has bir bina yapma fikri vardı. Ancak bina yapımı için yeteri kadar ödenek ayrılamamıştı. Dolayısıyla ancak ileride bir bina yapılınca kadar uygun bir yer kiralama ve kiralanan yeri mektep haline getirme fikri gündeme gelmişti.

Kiralanan mektep haline getirilecek bu hanede ne gibi özellikler olması gerektiğine dair bazı ön çalışmalar yürütülmüştü. Bu çalışmaları yürüten komisyon, Orman Maden ve Ziraat Nezareti memurları ve Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye Baytar Müfettişi Kaymakam Hasan Bey ve Şehremaneti Baytar Müfettişi ve askeri baytar ve Ameliyat Mekteb'i müdürü Galip Bey, Zabıta-i Sıhhiye Hayvan Müfettişi Mösyö Feyatr ve Mülkiye Baytar Mektebi seririyat muallimi Mösyö Teribo'dan oluşmaktaydı. Komisyon, çalışmaları sonucunda Çırçır civarında *At Pazarı*'na⁵⁷ yakın bulunan Beylikçi Hacı Mustafa Efendi'nin konağının mektep binası yapılabileceği yönünde öneride bulunmuştu. Ön keşifler yapıp konağın mektep için uygun olduğuna dair Şûra-yı Devlet'e bir tezkire sunulmuş, şayet uygun görülürse bu hanenin hemen kiralatabileceği söylenmişti.⁵⁸

Nitekim hane için tezkirede dikkat çekilen hususlar şunlardı; At Pazarı'na yakın olan konak, hayvan alış verişleri esnasında insanların hayvanlarını önce mektepte muayene ettirmesini de kolaylaştıracaktı. Ayrıca konak mevki'inin sessiz ve sakin olması talebenin ameliyat esnasında ihtiyaç duyduğu sessizlik için de öneme sahipti. Konağın aylık kirası ise 12.000 kuruştı. Mektep haline çevirme masrafiyla beraber taşınma masrafı olan 20.000 kuruş da dâhil olmak üzere toplamda tahminen 32.000 kuruş olacağı hesaplanmıştı.⁵⁹

Mektebin, 1892 senesi içinde taşınılması düşünülmüştü ve Beylikçi Mustafa Efendi Konağı'nı kiralamak için gerekli çalışmalar yapılmıştı. Ancak konak hakkında dile getirilen çeşitli endişeler bu taşınmayı geciktirmişti. Bu endişelerden biri, Umum Mekâtib-i Askeriye tarafından dile getirilen konağın hayvan ameliyatları yapılmasına

⁵⁷ At Pazarı diye bilinen semt bu gün Fatih ilçesi sınırında olup, Bizans İmparatorluğu zamanında sığır pazarı iken fetihten sonra bilhassa at pazarı olarak ittihaz olunmuş ismini de buradan almıştır. bkz.: Reşat Ekrem Koçu, "At Pazarı" *İstanbul Ansiklopedisi*, c.3, İstanbul 1960, s. 1322.

⁵⁸ ŞD 517/ 1 (1312 Muharrem 29) Lef1.

⁵⁹ ŞD 517/ 1 (1312 Muharrem 29) Lef1. Taşınma masrafı 20.000 kuruş ve senelik kira bedeli 12.000 kuruş olup toplamda 32.000 kuruş olan masrafın Ziraat Bankası 1309 senesi ziraat işleri bütçesinden ödenmesi talep edilmiştir. Orman Maden Nezareti'nin bu talebine Ticaret ve Nafia Nezareti'nden verilen cevapta rumî 1309 senesi içinde nakledilmesi düşünülen mektep için ayrılan bütçe mektep aynı sene içinde henüz nakledilmemiş olduğundan ve sene geçtiği için ancak gelecek rumî 1310 senesi bütçesinden 89.960 kuruşun ödenebileceği yazılmıştır. ŞD 517/1 (1312 Muharrem 29) Lef 2.

uygun olup olmadığı olmuştur. Mektebin bağlı bulunduğu kuruluş olan Orman Maden ve Ziraat Nezareti'nden bu itiraza karşı yapılan açıklamada ise ameliyatlar için uygun bir yer olmadığı kabul edilse de buna bir çare olarak talebenin, Taksim'de kâin Askeri Baytar Mektebi teşrihhanesi ve Tıbbiye-i Mülkiye teşrihhanesine gönderilerek burada teşrih-i ameliyat yapabilecekleri dile getirilmişti.⁶⁰ Ancak eğitimin bir yerde, ameliyatın başka bir yerde yapılması talebenin vaktinin çoğunu yollarda geçirmesine sebebiyet vereceği ve mektebin tam da bu sebepten ötürü Dersaadet'e nâkilinin yapılması maksadına aykırı olacağı düşünülmüştü. Dolayısıyla eğitimi aynı çatı altında toplama amacına hizmet etmeyeceği düşünülen Beylikçi Hacı Mustafa Efendi Konağı mektep binası olarak kiralanmamış ve daha uygun bir hane bulmak konusunda arayışlar devam etmiştir.⁶¹

Nitekim bu sıralarda yeni bir mahal keşfolunmuştu. Bu yeni hane, Cünci Meydanı'na⁶² nazır Esad Efendi'nin konağıydı. Konağın mektebe elverişli olup olmadığı konusu ise aynı titizlikle tetkik edilmişti.

Nihayet Tunuslu Esad Efendi⁶³ Konağı'nda karar kılınmış 16 Temmuz 1894 tarihli Meclis-i Vükelâ kararından sonra Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'deki ilk iki sınıf ve Halkalı'daki son sınıfların Dersaadet'e nakliyle birleştirilmesine dair sunulan talepler kabul edilmişti. Bununla ilgili olarak padişahın 24 Kasım 1894 (12 Teşrinisani 1310) tarihli iradesi çıkmıştı.

Yeni mektebin bütçesi için yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştu. Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi ziraat işlerinde harcanmak üzere Ziraat Bankası'ndan alınan senelik ödeneğin 997.000 kuruşunun 283.000 kuruş kadarı daha önce Halkalı'da bulunan son iki sınıflara yani Baytar Mektebi'ne aitti. Fakat baytar kısmı Dersaadet'e nakledilip burada dört sınıf birleştirilince masrafları da artmıştı. Dolayısıyla daha önce tahsis edilen ödeneye daimi masraf olarak 89.900 kuruş daha eklenmesine karar verilmiştir.⁶⁴

⁶⁰ ŞD 517/ 1 (1312 Muharrem 29) Lef5.

⁶¹ Y. PRK OMZ 1/74 (1312 Cemaziyelahir 29).

⁶² “Cünci Meydanı, Kadirga Meydanı ve doğusunda eskiden var olan Kadirga Bostanı'nın deniz tarafında tren yolunun kıyısındaki tarihi meydanın adıdır. Bizans döneminde bu düzlük alan saray kompleksine ait “polo oyunları sahası”ydı. “Cünci” cirit oyununun adıydı. 20. yüzyıl başlarına kadar Cünci ismiyle tanınan bu yere günümüzde Cinci Meydanı da denmektedir.” Haldun Hürel, *İstanbul'un Ansiklopedik Öyküsü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2010, s.182.

⁶³ Esad Efendi, Veli Paşa damadı Bab-ı Valâ-yı Seraskeri Sıhhiye Dairesi başkâtibidir. Muzaffer Bekman, *Veteriner Hekimlerimizin Büyüklüğü*, İstanbul 1945, s.24.

⁶⁴ İ.OM 2/58 (1312 Zilhicce 05) Lef 1.

Tablo 1.3. Mülkiye Baytar Mektebi 1894 Tahsisatının Taksimat ve Tertibatını İçeren Pusula.

Ayrılan Miktar	Tahsisatın Çeşidi	Açıklama
242.760	Maaşlar	
77.000	Yiyecekler	
24.000	Elbiseler	
9.200	Kışlık yakacak	
20.000	Kırtasiye	
372.960	Toplam	Kuruş

Bu tahsisatın nerelere harcanacağı ise planlanmıştı. Mesela 1894 senesi tahsisatından 372.960 kuruşun memur ve muallim maaşları, yemek, kıyafet ve sair masraflara harcanmak üzere bir ihtiyaç listesi düzenlenip izin istenmişti. Fakat bu defalık bu ihtiyaçlarda değişiklik yapılması gerektiği nitekim toplam tahsisatın 32.000 kuruşunun konağın senelik kira bedeli olacak şekilde Ziraat Bankası'ndan alınacağı ve geriye kalan 57.760 küsur kuruşun ise ihtiyaç hâsıl olacak durumlar için Orman Maden ve Ziraat Nezareti'ne verilmesine dair Ticaret Nezareti'ne başvurulması gerektiği söylenmişti. Nitekim sadece 30.000 kuruş kadar paranın mektep mefruşat ve yemekhanesine ait birtakım eksiklerin tamamlanması, seririyathane ve muayenehane gibi önemli bazı inşaatların yapımı için kullanılmasına izin verilebileceği bildirilmişti.⁶⁵

Mülkiye Baytar Mektebi'nin Dersaadet'e nakledilmesi düşünüldüğü zaman mektep için ayrıca bir bina yapımı düşünüldüğü ancak bunun için henüz bir ekonomik yeterliliğe sahip olunmamasından tehir edilip, hane kiralamak suretiyle mektebin nakline karar verildiğinden daha önce söz edilmişti.

Bu talep Orman Maden ve Ziraat Nezareti'nde hep canlı tutulmuştu. Nitekim mektebin Esad Efendi Konağı'na taşınma fikrinin tartışıldığı aylara denk düşen zamanda Orman Maden Nezareti'nden Şûra-yı Devlet'e verilen 21 Eylül 1894 (20 Rebiülevvel 1312) tarihli tezkirede mektep için bina yapılabilecek, sahile yakın uygun bir arsadan söz edilmiştir.⁶⁶

⁶⁵ İ.OM 2/ 58 (1312 Zilhicce 05) Lef 1.

⁶⁶ Y. PRK OMZ 1/74 (1312 Cemaziyelahir 29) Lef 1, Dönemin Orman Maden ve Ziraat Nazırı Selim Melhame Paşa'nın verdiği tezkireye göre; 1312 İstanbul depremi Mekteb-i Sanayi binasını hasara uğratmış ve tamire ihtiyaç duyulmuş olduğundan Beylikçi Hacı Mustafa Efendi Konağı'na bu mektebin talebesi yerleştirilmiştir. Orman Maden ve Ziraat Nezareti binası daire ve kalemlerinin çokluğu ve Ziraat Heyet-i Fenniyesi'nin de aslında Orman Maden ve Ziraat Nezareti'ne bağlı olması gerektiği halde bu yer sıkışıklığından ötürü farklı bir daireye bağlı olması işleyişi güçleştirmekte dolayısıyla Akbıyık semtinde sahile yakın arsa üzerine Baytar ve Sanayi Mektepleri inşa edilip mevcut hasar gören Sanayi Mektebi'nin binasının ise Orman Maden ve Ziraat Nezareti

Bunun üzerine Şûra-yı Devlet'te görüşülen bu teklif için öncelikle arsa ve bina yapım masrafını bildiren bir keşif yapılması kararlaştırılmıştı. Orman Maden ve Ziraat Nezareti ise keşif çalışmalarına başlamıştı. Öncelikle arsa sahipleriyle pazarlık yapılmış 370.000 kuruşta anlaşılmıştı. Ayrıca mektep için yapılacak bina planları Orman Maden ve Ziraat Nezareti mühendisi D'Aronco Efendi'ye⁶⁷ çizdirilmişti.⁶⁸

Daha sonra çizilen bina planları ve yapılan ön araştırmalar sunulmuştu. Buna göre ahır, seririyathane, teşrihhane ve diğer müstemilatı ileride inşa etmek üzere sadece inşası acil görünen mektep kısmı ve bunun tutarı belirtilmişti. Mektep kısmının bina masrafı 662.807 kuruş yedi para tahmin edilmiş ve arsa bedeli ile toplamda 1.032.807 kuruş yedi para olarak ön görülmüştü.⁶⁹ Ancak mektep binasının planları hazır olsa da yapımına gereken bütçenin temin edilmesi için beklemek gerekmiştir.

Esad Efendi Konağı'na taşındıktan sonra eğitim burada devam etmiş ancak her geçen gün farklı ihtiyaçlar hâsıl olmuştu. Talebenin teşrih (anatomi), kimya, eczacılık ve ilm-i emraz (hastalıklar) gibi dersleri yalnız teorik olarak almaları yeterli olmamaktaydı. Bu dersleri pratik olarak da almaları için teşrihhane, kimyahane, eczane ve seririyathane bölümlerinin tesisine gerek duyulmuştu. Bu yerlerin konağın dar olması hasebiyle mektep dâhilinde ihdas edilmesi ise mümkün görünmemişti. Dolayısıyla talebenin hayvanlar üzerinde ameliyat yapabilmeleri ve nazariyatı pratiğe aktarabilmeleri için mektebin karşısındaki arsa üzerine çeşitli seririyathaneleri içerecek bir bina teşkil olunmuştu.⁷⁰

Hasta olan hayvanlar da buralara tıbbi tedavi için getirilip muayene ettirilmekteydi. Ancak mektep tahsisatında binanın ve seririyathanelerin aylık 1.950 kuruş ve senelik 23.400 kuruş olan masraflarını karşılayacak ödenek bulunamadığından sıkıntıya düşülmüştü. Bu sıkıntıya, ziraat işleri ödeneği arasında yer alan İzmir, Edirne ve Suriye numune çiftliklerinin tahsisatından yararlanmakla çare bulunmuştu. Ziraat Bankası bu çiftlikler için 120.000 kuruş ödenek ayırmıştı. Ancak çiftlikler henüz teşkil

daire ve kalemleri için tamir ve tecdit edildikten sonra nezarete tahsis edilmesi yönünde izin istemiştir. (Y. PRK OMZ 1/74 1312 Cemaziyelahir 29).

⁶⁷ “D'Aronco Efendi İtalyan Hükümeti'nin verdiği görevle Osmanlı Ulusal Sergisi'nin tasarımını yapmak üzere geldiği İstanbul'da bu görevi dışında, 1894 Depremi'nde hasar görmüş kamu binalarının restorasyonu için çeşitli hükümet komisyonlarına üye olarak atanmıştır. İçlerinde sultanın özel ikametgâhı olan Yıldız Sarayı'ndaki bazı binalar dâhil Kapalı Çarşı ve Ayasofya Bazilikası'nı restore etmiştir. Orman Maden ve Ziraat Nezaretiyle dört yıllık bir anlaşma imzalamıştır.” D'Aronco Efendi ve eserleri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. “Osmanlı Mimarı” D'Aronco 1893- 1909 İstanbul Projeleri, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Katalogları 1, İstanbul 2006, s.332.

⁶⁸ Y. PRK OMZ 1/74 (1312 Cemaziyelahir 29) Lef 6,7,8. Mektep bina planları için bkz. Fotoğraf 1,2,3.

⁶⁹ Y. PRK OMZ 1/74 (1312 Cemaziyelahir 29) Lef 3.

⁷⁰ İ.OM 3/ 10 (1313 Rebiülevvel 20); BEO 700 / 52465 (1313 Cemaziyelevvel 16).

olunmadığından bu ödenek harcanmamıştı. Dolayısıyla harcanmayan bu meblağdan mektep tahsisatına her ay zam olarak ödenmesine karar verilmiştir.⁷¹ Maddi olarak sıkışıklık o derecedir ki henüz açılmamış olan numune çiftliklerinin devamlı tahsisatlarının mektep teşrihhanesi ve seririyathaneleri için kullanılması bile düşünülmüştür.

Esad Efendi Konağı'nda eğitim devam etmiş ancak konağın dar ve köhne olmasından dolayı konak, bir mektep binasından beklenen ihtiyaçları karşılayamamıştı. Ayrıca bazı ek inşaat yapımına da müsait değildi. Bundan dolayı Mülkiye Baytar Mektebi için daha geniş bir yer aramak gerekmiş fakat araştırmalara rağmen istenilen özellikte bir yer bulunamamıştı. Bulunsa dahi konak halinde olacak olması, mektebe elverişli hale getirmek için epey masraf gerektirmesi, yüksek kira bedeli gibi endişeler hâkim olmuştu. Dolayısıyla mektep için yüksek kira bedeli ödemek yerine uygun bir yer satın alma fikri gündeme gelmiştir. 1898 senesinde de mektebin düzenli bir idare içinde amacına daha uygun hizmet verebilmesi için Cüdi Meydanı'na nazır, sahibi tarafından satılığa çıkarılmış bir yer bulunmuştur.⁷²

Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniye komisyonu üyelerinden bazıları bulunan bu yeni yere gidip incelemelerde bulunmuş, mülk sahibi ile konuşarak uygun bir fiyat olduğu düşünülen 1.600 altına satın alınabileceği konusunda anlaşmıştı. Şayet bu yeni yer satın alınırsa mektep idaresi ve nezaret birçok faydayı beraber elde edecekti.

Nitekim hâlihazırda kiralanan Esad Efendi Konağı'na senelik 24.720 kuruş kira verilmekteydi. Yeni konağı satın almak için gereken paranın, 1893 senesi ve 1898 senesi sonuna kadar olan daimi tahsisat ve kira bedellerinden elde edilen tasarruftan ödenebileceği beyan edilmişti. Daha sonra derslane, yatakhane koğuşları, hastane, eczane, seririyathane ve memur odaları gibi yerleri ile mükemmel bir binanın inşası tahminen 4.800 altın harcanarak yapılabilecekti. Ayrıca olağanüstü masraflar için 1.200 altın tahsis edilirse toplamda 6.000 altın ile maksadın hâsıl olabileceği düşünülmüştü.

Toplamda vuku' bulacak bu masrafın tahsisat-ı ziraiye içinde karşılık bulması imkânsızdı. Bu meblağın senetsiz veyahut mektep nizamnamesi gereğince şubat ayına ikraz olunan meblağa mahsus olan % 4 faizle Ziraat Bankası'ndan borç alınması fikri dile geliştirilmişti. Böylece mektep bütçesi, her sene kira bedeli olarak verilen

⁷¹ İ.OM 3/ 10 (1313 Rebiülevvel 20); BEO 682/ 51103 (1313 Rebiülevvel 24).

⁷² ŞD 1212 / 28 (1316 Rebiülahir 12). Dört bin arşından oluşan bahçesi, her iki tarafında yüksek duvarları ve ana yolu olup dört yüz murabba' arsasına yakın binasıyla beraber tamamı köhne olmayan tamire elverecek bir takım ahır, samanlık ve kahvehane gibi yerleri de mevcuttur.

meblağdan tasarruf edecek bunun yerine Ziraat Bankası'ndan alınacak borcun, faizle birkaç sene, faizsiz ise daha kısa sürede geri ödenmesiyle kira bedelinden kurtulmuş olunacaktı.

Ayrıca büyük umutlarla kurulan Mülkiye Baytar Mektebi artık kendisine has binalarda talebenin eğitim ve istirahatlarının bir kat daha temin edilmesiyle eğitime devam edebilecekti. Bu esnada özellikle Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniye talimatı gereğince İstanbul'da, bazı vilayet ve yerlerde hayvan sağlığının korunmasına yönelik hükümlerin uygulanmasına başlanmıştı. Dolayısıyla ileride daha fazla baytara ihtiyaç duyulacaktı. Baytar istihdamını artırmaya yönelik olarak yetişecek baytarlar için mektebe dışarıdan da talebe kabulü yapılabilecekti.⁷³

Tüm bu faydalar gözetilerek, satın alma için gereken meblağın % 4 faizle Ziraat Bankası'ndan borç alınmasının mümkün olmaması durumunda ise Osmanlı Bankası'na başvurulması düşünülmüş ve bu talep Orman Maden ve Ziraat Nezareti tarafından 22 Haziran 1898 (2 Safer 1316) tarihinde bir tezkire ile dile getirilmişti.⁷⁴ Bu tezkire Ziraat Bankası genel idaresinde mütalaa olunmuş, baytar mektebi ziraatın gelişmesine hizmet ettiğinden bu konuda ödeme yapması bankanın kuruluş amacına da uygun olduğu düşünülmüş kabul edilmişti.⁷⁵

Ancak Şûra-yı Devlet, baytar mektebi için kiralanan konağa senelik 24.720 kuruş kira bedeli verildiğini ve bunun iki katına yakın faiz getirecek bir sermayenin harcanmasıyla mektep inşasının, tasarruf kaidesine uygun olmayacağından dolayı mektebin eskisi gibi kiralanan konakta kalması gerektiğini ileri sürerek kabul etmemişti.⁷⁶ Orman Maden ve Ziraat Nezareti'nden gönderilen cevabi yazıda ise bu karara tepki gösterilmiş ve şu husus dile getirilmişti;

“...Hayvanları salgın hastalıklardan koruma ihtiyacına yetecek baytarlar yetiştirmek amacıyla münasib bir binanın vücuda getirilmesi için sarfı gereken meblağın yine ziraate hizmet eden bir mektep olduğundan ve ziraate hizmet eden bir kurum olan Ziraat

⁷³ ŞD 1212 / 28 (1316 Rebiülahir 12).

⁷⁴ BEO 1149/ 86108 (1316 Safer 9).

⁷⁵ Nitekim önceki senelerde mektep için verilen ziraat tahsisatından bankanın kar fazlasının üçte ikisinden fazla bulunan miktarının ve gelecek senelerde ziraat tahsisatından artan üçte iki karı hâsıl oldukça bu fazlanın yarısını bankaya vermek suretiyle bu fazlanın bankaya ait yarısından faizle geri almak üzere 600.000 kuruşun yani 6.000 altının % 4 faizle Orman Maden ve Ziraat Nezareti'ne borç verilmesi kabul edilmiştir. ŞD 1212 / 28 (1316 Rebiülahir 12) Lef 2.

⁷⁶ BEO 1191 / 89263(1316 Rebiülahir 21). “Mülkiye Baytar Mektebi için Cündi Meydanı'na bakan hanenin satın alınmasına gereken meblağın % 4 faizle Ziraat Bankası'ndan borç alınması hakkında ulaşan arz ve izin üzerine satın almak için 6000 ve tasarruftan ödenecek 1600 lira ki toplamda 7600 lira yapmaktadır. % 6'dan senelik faizi 456 lira etmektedir ve bu da tasarruf ilkesine aykırı olacağından...” kabul etmeme sebebini bu şekilde izah etmiştir.

Bankası'ndan faizsiz verilmesinin reddedilmesinin kabul edilir olmadığı bankanın kârına zarar getirmemesi için mektebin bankadan kira bedeli bulunan 240 liranın bankaya terk edilerek mükemmel bir binanın sarfına gereken meblağın % 4 faizle borç alınması tercih olunmuştur. Ve bu durum banka ve Ticaret ve Nafia Nezaretince kabul edilmiştir. Fakat ikraz edilecek para bu gün kira bedeli olarak verilen senelik paradan iki kat fazla olduğu için reddedilmiştir. Konağın hastanesi ve kimyahanesinin talebenin ihtiyacına yetmemesi vesair sebeplerden ötürü mektebe elverişli olmadığının dolayısıyla bu bina inşa masrafinin faizle hesap edilecek olduğu takdirde hiçbir bütünlüğü olmayıp kimi dairesi orada burada kirada olan mektebin hükümetin şanına yakışacak olmaması da nazar-ı dikkate alınırsa öteden beri fedakârlık yapıldığını göz ardı etmemek ve mektebin kurulduğu maksada hizmete uygun bir binada olmasını istemekteyiz. İsteğimizi hiçbir şekilde uygun bulmaz iseniz daha elverişli bir yer kiralamak için kira bedelinin 400 liraya çıkması ve Ziraat Bankası'ndan alınan ziraat tahsisatına 140 lira zam ilave edilmesine müsaade istirham olunur.”⁷⁷

Şûra-yı Devlet, Orman Maden ve Ziraat Nezareti'nin bu talebine karşılık yeni bir çözüm ileri sürmüştü. Mektep için bir bina vücuda getirmenin uygun olduğu ancak öncelikle gereken paranın borçlanmadan tedarik etme yollarının bulunması tavsiye edilmişti. Şayet bulunamaz ise Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye için Haydarpaşa'da yeniden bir bina inşa olunduğu ve inşaatının tamamlanmasından sonra Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'nin hâlihazırdaki binasının tahliye edileceği, dolayısıyla boşalan binasını Mülkiye Baytar Mektebi'ne devretmekte bir beis olmayacağı söylenmişti. Bunun için gerekli mercilerle haberleşip gereğinin yapılması üzerinde durulmuştu.⁷⁸ Şûra-yı Devlet bu iki teklifi sunmuş ve bu iki seçenektan birini kabul etmeyi önermişti. İlk olarak mektep için gereken 6.000 liranın Ziraat Bankası'na borçlanmadan temin etme yolunun bulunması, ikinci seçenek olarak ise Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'nin tahliye edilen binasının kullanımından biri gerçekleşene kadar uygun bir konak bulup kiralanmak suretiyle oraya taşınmak öngörülmüştü.⁷⁹ Bunun üzerine Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye eski binasının Mülkiye Baytar Mektebi için tahsis edilip edilemeyeceği Seraskerlik'e sorulmuş ancak bina askeriyeye lazım olduğu için uygun olmadığına dair menfi cevap alınmıştı.⁸⁰

Şûra-yı Devlet'in 17 Mayıs 1899 (Hicri 6 Muharrem 1317) tarihli mazbatasında sunduğu iki tekliften biri olan Mekteb-i Tıbbiye-i Askeri eski binasına taşınmanın

⁷⁷ ŞD 525/ 47 (1316 Recep 29).

⁷⁸ ŞD 642 /13 (1317 Muharrem 6) Lef 1.

⁷⁹ ŞD 642 /13 (1317 Muharrem 6) Lef 1.

⁸⁰ ŞD 642 /13 (1317 Muharrem 6) Lef 2-3.

mümkün olmayacağı anlaşılmıştı. Ayrıca bina yapımı için henüz bir ekonomik kaynak da yoktu dolayısıyla Mülkiye Baytar Mektebi'nin bağlı bulunduğu Orman Maden ve Ziraat Nezareti, mektep için bir bina inşa olunana kadar bir hane kiralamak üzere yeni yerler arayışına devam etmişti.

Dönemin Orman Maden ve Ziraat Nazırı olan Selim Melhame Paşa, Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye için Haydarpaşa'da inşa olunan yeni mektebe Ziraat Bankası'ndan faizsiz 120.000 lira verilmiş olduğuna göre Mekteb-i Baytariye için de % 4 faizle 6.000 liranın verilmesinde hiçbir mahzur olmaması gerekir diye ısrarla talebini yinelemişti. Ancak mektep için elverişli bir mahal bulunana kadar Kabasakal'da⁸¹ 240 liraya kirada olduğu konakta eğitim devam etmişti.

Mektebe elverişli bina araştırma çabaları 1900 senesinde sonuç vermiş olacak ki yine Kabasakal'da aranılan kriterlere uygun başka bir konak bulunmuştu. Satın alma bedeli 3.200 lira, bazı tamirleri 1.500 lira olacak şekilde toplamda 4.750 liralık bir meblağ ile mektep binası olması için 17 Kasım 1900 (24 Recep 1318) tarihinde padişahın iradesi çıkmıştı. Belirlenen 4.750 liralık meblağın senelik % 3 faizi olan 142,5 lirası daha önce kira bedeli olarak tahsis edilen senelik 240 lira ve her sene tamirat ve masraflar için alınan 60 liradan ödenecekti. Yani senelik faiz daha önce kira ve masraflar için tahsis edilen 300 liradan ödenecekti. 300 liradan arta kalan 157 lira, mektebin diğer tahsisatlarından elde edilen tasarruf ve Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniye talimatı gereğince istifade edilen muayene vergisinden elde edilen tasarruflardan oluşan meblağ kullanılarak ise alınan borcun kısa sürede ödenmesi planlanmıştı.⁸² Tunuslu Mahmud Paşa'nın⁸³ hanımından tapusuyla satın alınan 14.000 murabba' konak arsasının geriye kalan kısmı Sultan Ahmed Vakfı'ndan Orman Maden ve Ziraat Nezareti'ne mukataaya verilmişti.⁸⁴

Satın alınan bu konak 14.000 murabba' arşın arsa ortasında olup 2.000 murabba' arşını kâgir, 900 murabba' arşını da ahşaptan oluşmaktaydı. Tamirat için yapılan keşiflerde kâgir kısmına 1.200, ahşap kısmına 300 lira sarf edilmesi anlaşılmıştı ancak

⁸¹ “Günümüzde Sultan Ahmed Camisi'nin arkasında ve Arasta'nın da yer aldığı deniz yönündeki bölge Kabasakal olarak tanınır. Bölge adının Kabasakal Sinan Ağa'nın 16. yahut 17. yüzyılda yaptırdığı Kabasakal Camisi'nden almıştır. Ancak cami günümüze ulaşmamıştır.” Bkz. Haldun Hürel, *İstanbul'un Ansiklopedik Öyküsü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2010, s.413.

⁸² İ. HUS 85/ 74 (1318 Recep 24);BEO 1583/ 118666 (1318 Recep 25).

⁸³ Belgelerde bazen Tunuslu Mahmud Paşa bazen de Tunuslu Hayreddin Paşa ismi geçmektedir. Esas itibariyle iki isim de aynı kişiye aittir. Nitekim Muzaffer Bekman *Veterinerlik Tarihi*'nde de mektep binası konağın ismini Tunuslu Mahmud Hayreddin Paşa Konağı olarak veriyor.

⁸⁴ BEO 1785/ 133847 (1319 Şevval 20).

kâgir kısmını zamanla ahşap kısmını hemen tamir ederek mektebin naklinin gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştı.⁸⁵

Tunuslu müteveffa Mahmud Paşa'ya ait olup, satın alınarak Mülkiye Baytar Mektebi olarak kullanılmaya başlayan konak arsasına zaman içerisinde ve ihtiyaç hâsıl oldukça ek binalar yapılmıştı. Mektep arsasının yeteri kadar genişliğe sahip olması daha önce 1894 senesinde Mimar D'Aronco'ya çizdirilmiş olan bina planlarının uygulanmasını da kolaylaştırmıştı. Bu mektep planları Tunuslu Mahmud Hayreddin Paşa Konağı satın alındıktan sonra konak arsasının genişliği el verdiği için ancak 1900 yılından sonra uygulanabilmişti. Nitekim Mimar D'Aronco Bey'in kontratının bitmek üzere olduğu Mülkiye Baytar Mektebi inşaatının bitiminde bu ortaklığın düşeceğinden bu kontratın uzatılarak mimarın, Harbiye Nezareti'ne bağlı olarak abide inşaları üstlenmesi tavsiye edildiği Orman Maden ve Ziraat Nezareti'nden verilen 1901 tarihli yazıdan anlıyoruz ki mektep inşaatı 1901 yılında devam etmekteydi.⁸⁶

Mülkiye Baytar Mektebi 1902 senesi eğitimine Kabasakal'daki Tunuslu Mahmud Hayreddin Paşa Konağı olan esas binasıyla, serum üretimine gereken mahal, hayvanlara mahsus ahır ve müstemilat mahallerinin tamamlanmasıyla başlamıştı. Mektep binası alt katında geçici olarak bir nalbanthane ve teşrihhane teşkil olunmuştu.⁸⁷ İhtiyaç duyulan seririyathane ve bakteriyolojihane inşası ise ilerleyen yıllarda yapılmıştı. Fakat bu binaların yapımından önce muayene ve tedavi olunmak üzere mektebe getirilen hayvanlar arasında bulaşıcı hastalığa yakalanan hayvanların yer alması endişelere sebep olmuştu. Bundan dolayı mektep içinde tehlike oluşturabilir düşüncesiyle mektebe ilhak edilmiş olan arsa üzerinde ayrı bir bina olacak şekilde muayenehane yapımına gerek duyulmuştu.⁸⁸

Mektep binası bünyesinde tesis edilen bakteriyolojihane serum üretilmişti. Ancak bulaşıcı hastalıklar için üretilen serum, Bakteriyolojihane-i Şahane eski müdürü Mösyö Nikol zamanında ayda 2.500 doz olarak üretilmiş, maliyetine ise senelik 96.000 kuruş tahsis edilmişti. Her şeye rağmen bu dozdaki serum Osmanlı Devleti'nde veba zuhur eden yerlerdeki ihtiyacı karşılayamamış, serum ihtiyacı olan yerlerin serum satın alma taleplerine de cevap verememişti. Mektep binası da dar olduğu için serum üretimine ayrı bir yer ihdas etmek gerekmişti. 1906 senesinde serum ihtiyacını

⁸⁵ BEO 1583/ 118666 (1318 Recep 25).

⁸⁶ Y. MİV 235/ 7-1 (1320 Recep 3).

⁸⁷ ŞD 531/ 19 (1320 Rebiülahir 23).

⁸⁸ ŞD 531/ 19 (1320 Rebiülahir 23).

gidermek ve seruma ihtiyaç duyan yerlerin ihtiyacına da karşılık vermek üzere aylık 10.000 doz serum üretebilecek bir bakteriyolojihanenin, seririyyathanesi ile beraber mektep arsasında inşa edilmesi düşünülmüştü. Seririyyathanesi ile beraber yapılması düşünülen bakteriyolojihanenin 313.086 kuruşa inşa edileceğine dair bir keşif defteri oluşturulmuş Orman Maden ve Ziraat Nezareti tarafından takip edilmişti.⁸⁹

Mektep binası olarak Mimar D'Aronco'nun uyguladığı Mülkiye Baytar Mektebi binası Tunuslu Mahmud Hayreddin Paşa'ya ait olan konak kiralandıktan sonra konak arsasına ait yer üzerinde inşa edilmişti. Yeni yapılan mektep binası ile konak binası, Sedat Hakkı Eldem'in Tunuslu Mahmud Hayreddin Paşa Konağı rölövesinin verildiği eserindeki planında birbirinden ayrıık gösterilmiştir. Ancak mektep binasına ait dönemin fotoğraflarında iki yapının bitişik olması yapıların aralarının ek binalar ile sonradan kapatılmış olduğu fikrini uyandırmaktadır.⁹⁰

Mülkiye Baytar Mektebi, 1908'de II. Meşrutiyet'ten sonra fennî ve asrî laboratuvarlarla teçhiz edilip eğitim kuvvetlendirilmişti. Ancak Mülkiye Baytar Mektebi binasının bir kısmı, sebebi bilinmeyen 1911 senesindeki İshak Paşa yangınında yanmıştı.⁹¹ İshak Paşa yangınında mektebin hemen hemen bütün laboratuvar ve ameliyathaneleri yanmış ve bir kısım arazisi de Şehremaneti tarafından umumi yol için alınmış olduğundan eğitim tatbiki ve ameliyatları hakkıyla devam edememişti.

Yanan mahallerin yeniden inşası için mektep arsası yeterli gelmediğinden, yeni bir yerde Avrupa'daki emsallerine uygun bir bina inşa etmek üzere mevcut mektep arazisi ve mektep binasının satışa çıkarılması fikri doğmuş, elde edilecek paranın ise yapılacak yeni mektep için kullanılması düşünülmüştü. Bu husus Ticaret ve Ziraat Nezareti'nden⁹² Maliye Nezareti'ne yazılan tezkirede gündeme getirilmişti. Maliye Nezareti'nden verilen cevap ise yapılması düşünülen yeni mektep için öncelikle bir tahsisat belirlemek gerektiği dolayısıyla bu ön çalışmaların sunulup kabul edilmesine

⁸⁹ ŞD 535/ 6(1323 Şaban 20); Osmanlı Devleti'nde 1898- 1899 senelerinden 1905- 1906 senelerine kadar geçen yedi yıl içerisinde seksen bin baş hayvan içinde yirmi bin baş hayvan telef olmuşken yine aynı seneler içerisinde serum takılan doksan beş bin hayvandan ancak bin üç yüz hayvan telef olmuştu. ŞD. 535/6 (1323 Şaban 20).

⁹⁰ Semiha Eminoğulları, *Sultan Ahmed Baytar Mektebi Yapısının Restitüsyonu ve Arazisi Üzerindeki Yapıların Kronolojik Araştırması*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, yüksek lisans tezi, İstanbul 2010.s. 82.; Sedat Hakkı Eldem, *Türk Evi: Osmanlı Dönemi*, Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, İstanbul 1986, c.2, s. 28-29.

⁹¹ Osman Nuri Ergin, *Maarif Tarihi*, c.III- IV, Eser Matbaası 1977, s. 1175. ; Nevzat Tüzdil, *Türkiye'de Veteriner Fakültesinin Tarihi*, Ankara Üniversitesi Basımevi 1955, s.19. Ayrıca Nevzat Tüzdil eserinde bu yangın tarihini miladi 1920 olarak vermektedir. İshak Paşa Yangını hakkında bkz. Kemalettin Kuzucu, "Osmanlı Başkentinde Büyük Yangınlar ve Toplumsal Etkileri" *Osmanlı Ansiklopedisi*, c.5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 687-699.; Mustafa Cezar, *Osmanlı Başkenti İstanbul*, Erol Kerim Aksoy K.E. S. ve Spor Vakfı Yayınları, İstanbul 2002, s.441.

⁹² Orman Maden ve Ziraat Nezareti Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne, Ticaret ve Nafia Nezareti ise Maliye Nezareti'ne dönüştürülmüştür.

kadar geçen sürede mektep arsa ve binasına ve hatta enkazına talip olunursa şimdiden pazarlığının yapılabileceği, gereken müzakerelerin ise daha sonra yapılması söylenmişti.⁹³ Mektepte eğitim, yangından sonra geçici olarak Sanayi Mektebi'nde devam etmişti.⁹⁴

1.5. Askeri ve Sivil Mekteplerin Birleştirilmesi

Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'nin birleştirilerek fakülte haline getirilmesi bir örnek teşkil etmiş ve zaten yangından sonra hayli zor şartlarda eğitime devam eden Mülkiye Baytar Mektebi'nin Askeri Baytar Mektebi ile birleştirilebileceği fikri doğmuştu.⁹⁵ Her iki mektepten temsilcilerin oluşturduğu bir komisyona, Şûra-yı Devlet Reisi Muammer Bey'in başkanlığında mekteplerin birleştirilmesi için bir kararname kaleme aldırılmıştı.⁹⁶

12 Mayıs 1921 tarihli kararname gereğince Harbiye Nezareti'ne bağlı Askeri Baytar Mektebi ile Tatbikat-ı Baytariye Mektebi ilga edilmiş ve buradaki eğitim işleri Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne bağlı Mülkiye Baytar Mektebi'ne devredilmişti. Mülkiye Baytar Mektebi'nin ismi ise *Baytar Mekteb-i Âlisi*'ne çevrilmişti. İlga edilen mekteplerin alet ve edevatlarının gerekenleri Baytar Mekteb-i Âlisi'ne verilip askeri mektebin binası da Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne verilmişti. Kararnamede belirtildiği üzere mektep idaresi için yeni bir heyet ve bu heyetin sayısını belirten bir cetvel oluşturulmuştu.⁹⁷

⁹³ BEO 4293 / 321948 (1332 B 27).

⁹⁴ Nihal Erk, *Türkiye'de Veteriner Hekimlik Öğretimi ve Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Tarihi*, Ankara 1970, s. 27.

⁹⁵ Bekman, *Veteriner Tarihi*, Ankara Basımevi, Ankara 1940, s.149.

⁹⁶ Bekman, *a.g.e.* , s. 149-150.

⁹⁷ İ. DUİT 115/ 36 (1339 Ramazan 4).

Tablo 1.4. Mülkiye Baytar Mekteb-i Âlisi 1921 Senesi Mektep İdare Heyeti

Adedi	Görevi
1	Müdür
1	Dâhiliye Müdürü
4	Mübaşir
1	Muhasebe Memuru
1	Ayniyat Muhasebe Memuru
1	Ayniyat Muhasebe Kâtibi
1	Eczacı
1	Takip Memuru
1	İmam ve vaaz muallimi lüzumu kadar kapıcı, bahçevan, işçi, vesair müstahdimin, heyet-i talimiye
12	Dâhili Muallimîn; bunlar tedrisat-ı nazariyeden başka laboratuarlarda suret-i daimede tatbikat-ı fenniye icrasıyla mükelleftirler.
7	Harici Muallimîn; evkat-ı muayyinede nazari ve ameli tedrisat ile mükelleftirler.
12	Muallim Muavini; muallimlere muavenet ve laboratuarlarda ders hazırlıkları ile mükelleftirler.

Birleştirilen mekteplerin Baytar Mekteb-i Âlisi⁹⁸ adıyla Selimiye'deki Askeri Baytar Mektebi'ne daha önce tahsis edilmiş eski Dâ'u'l-kelb Tedavihanesi olan binada eğitim yapılmasına karar verilmişti.⁹⁹

Yine kararnamenin dördüncü maddesinde yer aldığına göre her sene diploma alan talebe içinden askeriye'nin ihtiyacı kadar talebe müsabaka ile şayet talep eden olmazsa kura ile seçilerek Harbiye Nezareti emrine gönderilmişti. Kararname yayınlandığı 12 Mayıs 1921 tarihinin ertesi günü 13 Mayıs 1921'de yürürlüğe girmişti.

Ancak devir teslim işlemleri vakit alacağından bu işler bitene kadar Askeri Baytar Mektebi idaresi ve öğretmenleri vazifelerine devam etmiş olup, talebenin iâşesi ve ihtiyaçlarını Harbiye Nezareti temin etmişti.¹⁰⁰

Osmanlı Devleti'nde kurulan müesseselerin yaşayabilmesi için her şeyden önce bir binaya sahip olması gerektiğinde bir şüphe yoktur. Dolayısıyla askeri mektepler verimlerini ve uzun müddet aynı çatı altında eğitim yapmalarını binalarının varlığına borçluydular.¹⁰¹ Sivil mekteplerin uzun bir süre mahsul vermemelerinin en mühim sebebi ise Mülkiye Baytar Mektebi örneğinde gördüğümüz gibi bir binaya hakkıyla sahip olamamasıydı. Mülkiye Baytar Mektebi de birçok sivil mektep gibi konak ve derme çatma ekleme binalarda eğitim vermeye çalışmıştı.

⁹⁸ Niyazi Berkes, Tanzimat Döneminden sonra açılan okullarda kullanılan “Âli” kelimesinin “teknik”, “aletler ile ilgili” anlamında kullanıldığını ifade eder. Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yay. Haz. : Ahmet Kuyaş, YKY, İstanbul 2003, s.179, Ancak “âli” kelimesinin burada yüksek okul manasında kullanıldığını görüyoruz.

⁹⁹ Bekman, *a.g.e.*, s. 149.

¹⁰⁰ İ.D.UİT 115/ 36 (1339 Ramazan 4). Kararname için bkz. Ek: IV.

¹⁰¹ Osman Nuri Ergin, *Maarif Tarihi*, c. I-II, Eser Matbaası İstanbul 1977, s.309- 310.

Cumhuriyetin ilanından sonra 1924'te mektep eğitim kadrosu yenilenmiş ve 1928'de de Ticaret ve Ziraat Nezareti'nden alınıp Maarif Nezareti'ne devredilerek Baytar Mekteb-i Âlisi adıyla eğitime devam edilmişti. 1933'te ise Yüksek Ziraat Enstitüsüne devredilerek Ankara'da Baytar Fakültesi adıyla eğitim vermeye başlamıştı.¹⁰²

¹⁰² Nihal Erk, *Türkiye'de Veteriner Hekimlik Öğretimi ve Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Tarihi*, Ankara 1970, s. 28-29.

İKİNCİ BÖLÜM

MÜLKİYE BAYTAR MEKTEBİ'NDE DERSLER VE EĞİTİM HAYATI

Bir önceki bölümde mektep kuruluş süreci ve binalarının yapısı hakkında bilgi verilmişti. Bu bölümde ise öğrenci profili, uygulanan sınavlar, ders programları, kullanılan alet ve edevatın temini ve mali kaynaklar gibi konular üzerinde durulacaktır.

2.1. Mektebin Öğrenci Profili ve İcra Edilen İmtihanlar

1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi gereği ilk, orta ve yüksek öğretim sınırlarla belirlenmişti. Ancak bu sürekliliğin ve nizamın sağlanmasında, ilk ve orta eğitimi tamamlayan neslin yüksek okulların programlarını takip edebilmelerinde zamana ihtiyaç duyulmuştu. Bu süre zarfında yeterli bilgiye sahip olmak, açılan ilk yüksek okullara kabul edilmeyi sağlıyordu. Harbiye Mektebi ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'deki baytar sınıfı talebeleri belli bir yeterliliğe sahip olduklarında mesleki-teknik mektep olan Mülkiye Baytar Mektebi'ne başvurabiliyordu.

Ancak mektep nizamnamesine göre talebe olarak kabul almak en az bir idadi diplomasına sahip olmayı gerektirmekteydi. Nitekim yeni kurulacak mektebin kuruluş hazırlıklarını yapan komisyonda, eğitim süresi idadi yani bir hazırlık sınıfı dâhil beş yıl olarak düşünülmüş ancak mesleğin halk arasında henüz itibar görmemesi ve tahsil süresinin uzun olmasının da bu itibarı azaltacağı endişesiyle vazgeçilmişti.¹⁰³ Ayrıca mektepten mezun olanlara hemen görevlendirme yapılması planlanmıştı. Dolayısıyla mektep eğitim süresini bu anlamda bir yıl daha uzatmanın, sivil baytar olarak görevlendirilmeyi de geciktireceğinden bir fayda sağlamayacağı göz önüne alınarak eğitimin dört yılda tamamlanması kararına varılmış olmalıdır.

Mülkiye Baytar Mektebi'ne alınacak öğrencilerin kabulünde, talebelerin öncelikle vilayetlerin idadi mekteplerinden diploma ile mezun olmaları, ikinci olarak ise okulun müsabaka imtihanından başarı ile geçmeleri gerekmektedir. Bu ön şartı sağlayanlarla beraber talebe alımında farklı bir usulün daha uygulandığını görüyoruz. Sadaret'e arzuhal vererek okula kabul edilmeleri konusunda başvuruda bulunanlar olmuştu. Bu başvurular içinde giriş imtihanlarında yeterli başarıyı gösteremeyenler ve aldığı puana itiraz edenler olduğu gibi imtihana girmeyen ancak özel sebeplerle mektebe kayıt olmak istediğini belirten dilekçeler de yer almıştı. Bu dilekçelerde

¹⁰³ MF. MKT 102/ 93 (23 Safer 1306).

genellikle ebeveynlerinden birini veya her ikisini kaybettikleri, kimsesiz ve yoksul kaldıkları, geçimlerini sağlayacak bir meslek edinmek ve i şelerini temin etmek maksadıyla mektepte tahsil görmek istedikleri dile getirilmişti.¹⁰⁴ Mesela Hasan Efendi ismindeki bir şahıs tarafından verilen dilekçede, iptidaiye ve r  tiye okullarından mezun olup, meslek sahibi olmak için Mülkiye Baytar Mektebi'ne kayıt yaptırmak isteği Sadaret'e bildirilmi ti. Ancak bu dilekçeye mektebin talebe kabulüne dair uygulaması olan idadi mektebi çıkışlı olmak ve mektep müsabaka imtihanlarına katılmak şartlarını taşımadığı gerekçe gösterilerek okulun bağlı bulunduğu kurum olan Orman Maden ve Ziraat Nezareti tarafından menfi cevap verilmişti.¹⁰⁵

Anlaşıldığı  zere Sadaret'e dilekçe yazmak suretiyle okula kabul edilen talebeler arasında bile giriş şartlarından olan idadi diplomasına sahip olmak gerekmektedir. Dolayısıyla mektep idaresi, talebe olarak alacağı kişileri seçerken uyguladığı usulle eğitim hususunda bir ciddiyyet ortaya koymuştur.

Yukarıda bahsedilen örnekler ve benzeri örneklerden anladığımız kadarıyla arzuhal ile mektebe kayıt yaptırmak isteyenlerin başvuruları, başvuru için gerekli olan en az bir idadi mektebi çıkışlı olma şartını taşıyıp ta ımamaları göz önüne alınarak kabul edilmişti. Genel olarak ise talebe kabul  belli bir uygulamaya tabi olup, bu ise giriş imtihanlarından yeterli puanı almış olmayı gerektirmiştir.

Talebelerin çoğunluğunun, meslek edinmek ve mezun olur olmaz çalışmaya ba lamak maksadıyla mektebi tercih ettiklerini görüyoruz. Benzer sebeplerle Mülkiye Baytar Mektebi'ne kayıt yaptıran talebelerden biri olan Mehmed Akif (Ersoy) de babasının vefat etmesi ve kendisinin Mülkiye Mektebi'nden Mülkiye Baytar Mektebi'ne geçişini şöyle anlatmıştır;

   lkiye Mektebi  li birinci seneye devam ederken pederimin vefatı, sonra yeg ne me vamız olan evimizin yanması üzerine zaruret içinde kalmı tım. İki sene sebat edip Mülkiye'yi bitirmek kabildi. Lakin o aralık mezunlara ya hiçbir vazife vermiyorlar yahut onları gayet c  'i bir maaş ile istihdam ediyorlardı. Bu sırada idi ki ilk defa olarak

¹⁰⁴ Mesela 1895 senesinde Vasfi imzasıyla verilen bir arzuhalde; babasının vefatı ve annelerinin evlenip kendilerini terk etmesiyle üç kız kardeş ve Mekteb-i Sanayi'ye yerleşen bir erkek kardeşi ile kimsesiz kaldıkları belirtilmiş, kardeşlerinin himaye ve i  esini sağlamak ve bir meslek edinmek için Mülkiye Baytar Mektebi'ne kayıt yaptırmak arzusu dile getirilmiştir. Padişah bu duruma merhamet göstermiş ve Vasfi isimli zatın mektebe kaydının uygun olacağı yönünde irade göstermiştir. BEO 593/ 44413 (1312  evval 07).

¹⁰⁵ BEO 604/ 45270 (1312  evval 25).

Mülkiye Baytar Mektebi ihdas olundu birkaç arkadaş -bu mektep yenidir, çıkanlara memuriyet vereceklerdir- diye Mülkiye'yi terk ettik, yeni mektebe girdik. ”.¹⁰⁶

Mektep öğrencileri arasında nalbant esnafından olup, mesleklerine katkı sağlamak ve ilerlemek isteyenlerde bulunmuştu. Ancak bu maksatla başvuruda bulunanların sayısının çok olması kura ile seçilmelerini gerektirmişti.¹⁰⁷

2.1.1. Giriş İmtihanları

Mektebe giriş imtihanı olarak düşünebileceğimiz müsabakaya her sene kırk aday katılmış ancak içlerinden yeterli derecede başarı gösterenler mektebe dâhil edilmişti. Sınavı kazanmak için yirmi tam ile en az on puan arasında bir dereceye sahip olmak gerekmektedir.¹⁰⁸ Giriş imtihanı, hikmet-i tabiiye, kimya, hesap, hendese, cebir, Fransızca, coğrafya ve kitabet gibi bilimlerden icra edilmişti.¹⁰⁹

1906 senesinde mektebe alınan talebe sayısı on dokuz kişiden ibaretti. Nitekim 4 Aralık 1906 tarihli Orman Maden ve Ziraat Nezareti'ne gelen tezkirede giriş imtihanına katıldığı halde kabul alan öğrenci kontenjan sayısının azaltılmasından ötürü mektebe kayıt olamayan Selanikli Ragıp Efendi, Orman Maden ve Ziraat Nezareti'ne meramını anlatan bir dilekçe yazmıştı. Bu konuda nezaretten yapılan açıklama ise şöyle olmuşt;

“...bu sene dâhil-i imtihan olan kırk efendiden ancak on üçü tam numero yirmi hesabıyla vasatı olan on numeroyu kazanıp mektebe alındıklarına ve Ragıp Efendi ise on dokuzuncu olarak 6,7 numero kazandığından naşı kabul edilmediğine ve zaten iki aydan beri devam edilmekte olan dersler hayliden hayliye ilerlemiş olduktan maada mektebin umum sınıflarının mecmu'u altmış talebeyi tecavüz etmemesi dahi nizamname-i dâhiliyesi iktizasından olmasına mebni efendi-i mumailiye'nin istid'ası mümkün olmadığına ...”.¹¹⁰

¹⁰⁶ Refik Durbaş, *Mehmed Akif Hayatı ve Toplu Şiirleri*, Kırmızı Yayınları İstanbul 2008, s. 15-16; Eşref Edip, *Mehmed Akif Hayatı ve Eserleri*, Asar-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul 1940, s. 285.

¹⁰⁷ DH. MKT 2551/ 57 (1319 Recep 21). Mektebe kura ile girmeye hak kazanan talebelerden eğitime devam etmeyenler hakkında bir yaptırım uygulama söz konusu olmuştur.

¹⁰⁸ BEO 2956/ 221637(1324 Şevval 18).

¹⁰⁹ MF. MKT 909/ 23 (1323 Zilhicce 5). Yine aynı belgede hali hazırda Daru'l- Muallimin'de talebe olmakla beraber yatılı bir mektebe nakillerini isteyen talebelerin arzuhaline padişah irade buyurmuştur. Bu minvalde bu altı talebe yatılı mektep olan Daru's- Şafaka'ya kayıt ve kabul almışlardır. Ancak içlerinden Mehmet Talat ve Mehmet Ali Efendiler yine yatılı mekteplerden bilhassa Mülkiye Baytar Mektebi'ne nakil edilmelerini istediklerini arz etmişler. Orman Maden ve Ziraat Nezareti, mektebin müsabaka imtihanına girmemiş olmalarından ve bu imtihan vaktinin geçtiğinden ayrıca eğitim yılı olan 1906 yılı tedrisinin yaralandığından ötürü naklin uygun olmayacağını bildirmiştir. (MF. MKT 909/ 23 (1323 Zilhicce 5), Lef 3.

¹¹⁰ BEO 2956/ 221637 (1324 Şevval 18).

Nezaretten yapılan açıklamadan anladığımız kadarıyla giriş sınavı için başvuru kontenjanı kırk kişiyle sınırlandırılmış ancak imtihanı başarı gösterenler alınmış, baraj olan on puanı geçemeyen talebelerse başarısız sayılıp kabul edilmemiştir. Ve bütün sınıfların mevcudunun toplamda altmış kişiyi geçmemesine dikkat edilmiştir. Bu uygulama mektep nizamnamesi gereğinden olup çoğunlukla bu kurala uyulmaya çalışılmıştı. Ancak aşağıda 2.1'deki 1316, 1317, 1319 ve 1321 yıllarına ait Maarif Salnamesi kayıtları sınıf mevcudunu gösteren tabloya bakıldığında zaman zaman toplam talebe sayısının altmışı geçtiği de olmuştur.¹¹¹ Bu konudaki hassasiyetin, ekonomik şartlardan kaynaklanabileceği gibi mektep binasının darlığı ve sair sebeplerden de kaynaklanmış olmalıdır.

Mektep için giriş imtihanı her sene ağustos ayında icra edilmiş, teşrinievvelin başlangıcında da eğitime başlanmıştır. Mektep ağustos ve eylül aylarında tatil edilmiştir. Eğitime başlandığı teşrinievvelinden sonra her cuma ve kandil günleri tatil olmuştur. Ayrıca Maarif-i Umumiye Nizamnamesi (1869) yirmi beşinci maddesinde yer aldığı üzere Müslüman okullar ramazan ayının son haftası, şevval ayının ilk haftası, kurban bayramında bir hafta tatil edilmiştir. Gayrimüslim okulları ise kendi bayramlarında tatil edilmiştir ve ülke genelinde tüm okullarda padişahın doğum ve tahta çıkış günlerinde eğitime ara verilmiştir.¹¹² Mülkiye Baytar Mektebi talebesi içinde bu tatil günleri uygulanmıştır.

Sultan II. Abdülhamid devrinde Müslüman ve gayrimüslim talebenin bir arada eğitim gördüğü çok cemaatli okullar, Mekteb-i Sultani ve bazı meslek yüksek okulları¹¹³ olmuştur. Mülkiye Baytar Mektebi talebesi içinde de gayrimüslim öğrenciler yer almıştı. Aşağıdaki Tablo 2.1.'de verilen mektep talebe mevcuduna göre, okulun toplam mevcudu içinde gayrimüslim talebe sayısı genellikle % 10 ve % 15 civarında olmuştur.

¹¹¹ *Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye*, 5 cilt, (İstanbul Matbaa-i Amire, 1316 (1898), 1317(1899), 1318 (1900), 1319 (1901); İstanbul Asır Matbaası 1321 (1903).

¹¹² Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Kültür Koleji Yayınları, İstanbul 1994, s.206.

¹¹³ Selçuk Akşin Somel, *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839- 1908)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s.297.

Tablo 2.1. Mülkiye Baytar Mektebi Yatılı ve Ücretsiz Talebe Mevcudu

Yıl	Müslüman Talebe	Gayrimüslim Talebe	Toplam
1316 (1898)	51	9	60
1317 (1899)	59	6	65
1319 (1901)	55	9	64
1321 (1903)	55	9	64

2.1.2.Yıl Sonu İmtihanları

Mülkiye Baytar Mektebi'nin kuruluşunda belirlenen usul muhafaza edilerek her sınıf, senede iki hususi imtihan geçirmişti. Hususi imtihanlar ara sınavlar demek olup, üç ayda bir dersin öğretmeni tarafından yapılmıştır.¹¹⁴ Bu imtihanlarda talebelerin aldıkları notlar eğitimi tamamladığı sene sonunda yapılacak olan umumi imtihanlardan alacakları nota eklenmiş, toplam notun ortalaması alınmıştı. Talebenin bir üst sınıfa geçip geçmediğini belirlemek için yapılan bu imtihan sonuçlarından öğrencinin en az on puan alması gerekmektedir. Baraj notu olan on puanı alan talebe, bir dersten imtihanı geçememiş ise ertesi sene dersi yeniden alabilmişti ancak iki dersten geçmemesi durumunda sınıf tekrarı söz konusu olmuştu. “Üssümizan” denen bu sistem Sultan II. Abdülhamid döneminde birçok okulda uygulanmıştı. Bu sistem not bakımından öğrenciden oldukça yüksek başarı isteyen bir sistem olmuştur.¹¹⁵ Ayrıca yıl içinde yapılan özel imtihanlar ve yılsonu imtihanlarında talebelerin ahlak notları da dikkate alınmıştı.¹¹⁶ Sınav için bazı kurallar ihdas edilip talebelere duyurulmuştu. Bu imtihan kuralları şöyleydi;

“Her dersin imtihanının icrasına saat beşte başlanarak saat dokuzda son verilir. Sual etmek hakkı mahfuzen dersin muallimine ait olup mümeyyizler imtihan programına muharrer bir mesele sual buyurdıkları halde onu muallime irae ederler. Her ders için tam puan yirmi olup, dört puandan aşağı alan talebinin imtihanı red olunur. İmtihan için üç kıta sıra tanzim edilmiş olup bunların birine muallim ve diğerine mümeyyizler memur vaz' ederler sınav sonunda iki sıralıdaki numaralar ve sitayiş alınarak her şakirdan ismi hizasına olmak üzere üçüncü sorular tahrir kılındıktan sonra üstü, imtihan heyeti tarafından temhir buyrularak mektep idaresine verilir. Bir şakird için vakt-i imtihan on dakikadır.”¹¹⁷

¹¹⁴ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Kültür Koleji Yayınları, İstanbul 1994,s.205.

¹¹⁵ Yahya Akyüz, *a.g. e.*, s.205.

¹¹⁶ Nihal Erk- Ferruh Dinçer, *Türkiye’de Veteriner Hekimlik Öğretimi ve Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Tarihi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1970, s.26.

¹¹⁷ Y.PRK. OMZ 1/42 (1309 Zilkade 5).

Görüldüğü üzere sınavlar sabahın erken bir vaktinde başlayarak dört saat sürmüştür. Talebeler toplu olarak değil tek tek imtihana alınmıştır. Ve her talebenin imtihan süresi on dakika olarak belirlenmiştir. Sınav esnasında talebenin ders ile ilgili sorusu ancak dersin hocasına sorulmuş, sınav gözetmeni ise talebeden aldığı soruyu ancak dersin hocasına iletmekle yükümlü olmuştur. Sınavda üç kıta sıra düzenlenerek bir kıtaya muallim diğer ikisine sınav gözetmenleri olmak üzere sınavlara toplamda üç gözetmen başkanlık etmiştir. Sınav sonunda her talebenin sıra numaraları ve isimleri denk gelecek şekilde bir kâğıda yazılmış ve bu isimlerin yazılı olduğu kâğıt mühürlenerek mektep idaresine teslim edilmiştir. Her ders için başarı tam puanı ise yirmi puan olarak belirlenmiştir. Dört puandan aşağı not alan talebenin sınavı reddedilmiştir.

Yapılan sınavlar genellikle haziran ayında başlayıp temmuz ayında da devam etmişti. Mektebin (H/1308) 1890 senesinde icra edilen ilk imtihan cetveli aşağıda verilmiştir.

**Tablo 2.2. 1890 Senesi Mülkiye Baytar Mektebi Birinci Sınıf
İmtihan Cetvelidir.**

Ders İsimleri	İmtihanın Yapıldığı Tarih (Haziran/Temmuz)	Muallimîn	Mümeyyiz
İlm-i Emraz-ı Hariciye	1 Haziran Pazartesi	Dr. Kolağası Refet Bey	İbrahim Ethem Bey, Şehremaneti Baytar Müfettişi Hayri Bey, Hıfzı's-Sıhha Muallimi Fahri Bey, Mektep Müdürü M. Ali Bey
İlm-i Emraz-ı Dâhiliye Birinci Kısım	6 Haziran Cumartesi	Baytar Binbaşı Manyas Efendi	Bab-ı Vâlâyı Seraskeri Suvari Dairesi Müdür Muavini Osman Bey, Mekteb-i Tıbbiye Muallim Muavini Cemil Bey, Şehremaneti Baytar Müfettişi Hayri Bey, Mektep Müdürü M. Ali Bey
İlm-i Emraz-ı Cerrahiye Birinci Kısım	13 Haziran Cumartesi	Mektep Müdürü Kaymakam Mehmed Ali Bey	Fes ve Bez Fabrikaları Müdürü İbrahim Ethem Bey, Askeri Baytar Mektebi Teşrih Muallimi Neşet Efendi, İlm-i Emraz-ı Umumiye Muallimi Rafet Bey, İkinci Müdür İstirati Efendi
Müfredat-i Tıp ve Fenn-i İspençiyarî	20 Haziran Cumartesi	Dr. Kolağası Besim Efendi	Mabeyn-i Hümayûn Kimyageri Beyefendi, Mekteb-i Tıbbiye İlm-i Teşrih Muallimi Mazhar Bey, Müdür M. Ali Bey
Ameliyat-ı Cerrahiye Birinci Kısım	24 Haziran Çarşamba	Baytar Yüzbaşı Ziya Bey	İstabl-ı Âmire Baytarı Nuri Bey, Şehremaneti Baytar Müfettişi Hayri Bey, İlm-i Emraz-ı Dahiliye Muallimi Bünyamin Efendi, Müdür M. Ali Bey
Usûl-i İdare-i Mevâşî	29 Haziran Pazartesi	Mösyö.... Efendi	Şehremaneti Ziraat Müfettişi Mansur Bey, Ameliyat Muallimi Zarkıyan Efendi, İkinci Müdür İstirati Efendi
Hıfzı's-Sıhha	4 Temmuz Cumartesi	Dr. Kolağası Hayri Bey	Ali Faik Bey, Şehremaneti Ziraat Müfettişi Mansur Bey İkinci Müdür İstirati Ef.
Eşkâl-i Hariciye-i Feres	6 Temmuz Pazartesi	Baytar Binbaşı Ziya Bey	Hakkı Bey, Askeri Baytar Mektebi Teşrih Muavini Mesud Efendi, İkinci Müdür İstirati Efendi
Fransızca	8 Temmuz Çarşamba	Mösyö Efendi	Ziraat Müfettişi Beyefendi, Besim Bey, İkinci Müdür İstrati Efendi

Yukarıdaki Tablo 2.5'e göre 1890 yılında yapılan imtihanlar pazartesi, çarşamba ve cumartesi günlerinde olmuş, her ders imtihanı birkaç gün ara ile icra edilmişti. Haziran ayında başlayan sınavlar temmuz ayı ortasına doğru (1 Haziran- 8 Temmuz) bitmişti. Sınavlar arka arkaya değil günler içine yayılmıştır. Ancak 1890'da imtihanlar beş haftaya yayılmışken, 1894'te imtihanların dört hafta sürdüğü gözlemlenmiştir.

Bununla hem sınava giren öğrencilerin hazırlıklarını hem de sınavların daha sağlıklı değerlendirilmesini sağlamak düşünülmüş olmalıdır.

Ayrıca sınavlara memur edilen mümeyyizlerden en az biri okul dışından görevlendirilmiştir. Bu uygulama sınavlarda geçerliliği ve güvenilirliği sağlamaya çalışmak adına yapılmış olmalıdır. 1893- 1894 (H/1311) senelerinde icra edilen bazı imtihanlar birinci sene imtihan cetveli ve ikinci sene imtihan cetveli olarak aşağıdaki tablolarda verilmiştir.¹¹⁸

Tablo 2.3. 1894 Senesi Baytar Mektebi Birinci Sene İmtihan Cetveli

Ders isimleri	İmtihan Günlerinin Tarihi	Muallimler	Mümeyyizler
Fransızca	2 Temmuz Cumartesi	Dr. Binbaşı Fahri Bey	Emraz-ı Umumiye ve Dâhiliye Muallimi Refet Bey, Hikmet ve Nebatat Muallimi Hüdaverdi Efendi
Emraz-ı Umumiye	7 Temmuz Perşembe	Dr. Kolağası Refet Bey	Fenn-i Mikrobi Muallimi Hüsameddin Bey, Ameliyat-ı Cerrahiye ve Eşkal-i Hariciye-i Feres Muallimi Ziya Bey
Fenn-i Mevâşî	12 Temmuz Salı	İkinci Müdür İstirati Efendi	Ziraat Heyet-i Fenniyesi Müfettişi Ağatan Efendi, Kurbağalıdere Çiftliği Müdürü Leon Efendi
Müfredat-ı Tıp	16 Temmuz Cumartesi	Dr. Kolağası İsmail	Mekteb-i Harbiye Kimya Muallimi Mustafa Efendi, Fenn-i Mikrobi Muallimi Hüsameddin Bey
Emraz-ı Cerrahiye	21 Temmuz Perşembe	Ziraat Heyet-i Fenniyesi 5.Şube Müdürü M. Ali Bey	Şehremaneti Baytar Müfettişi Haydar Bey, Ameliyat-ı Cerrahiye Muallimi Ziya Bey
Emraz-ı Dâhiliye	24 Temmuz Pazar	Dr. Kolağası Refet Bey	Emraz-ı Dâhiliye Muallimi Minas Efendi, Mekteb-i Harbiye İlm-i Teşrih Muallim Muavini Mesud Efendi
Hıfzı's- Sıhha	27 Temmuz Çarşamba	Binbaşı Fahri Bey	Mekteb-i Harbiye Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniye Muallimi Galip Bey, Müfredat-ı Tıp Muallimi Besim Bey
Eşkâl-i Hariciye-i Feres	30 Temmuz Cumartesi	Yüzbaşı Ziya Bey	Emraz-ı Cerrahiye Muallimi Mehmed Ali Bey, Mekteb-i Harbiye Ameliyat-ı Cerrahiye Muallimi Hasan Bey

¹¹⁸ Y. MTV 98/ 83 (1311 Zilhicce 27).

Tablo 2.4. 1894 Senesi Baytar Mektebi İkinci Sene İmtihan Cetveli

Ders isimleri	İmtihan Günlerinin Tarihi	Muallimler	Mümeyyizler
Fransızca	2 Temmuz Cumartesi	İkinci Müdür İstirati Efendi	Fenn-i Mikrobi Muallimi Hüsameddin Bey, Kimya Muallimi Arif Bey
Zabıta-ı Sıhhiye ve Hukuk-ı Ticariye-i Baytariye	7 Temmuz Perşembe	Binbaşı Manyas Efendi	Mekteb-i Harbiye İlm-i Teşrih Muallim Muavini Mesud Efendi, Mekteb-i Harbiye Zabıta-ı Sıhhiye Muallimi Galip Bey
Ziraat-i Umumiye	12 Temmuz Salı	Ameliyat-ı Ziraie Muallimi Zakaryan Efendi	Emlâk-ı Hümayûn Altıncı Şube Memuru Durkomyan Efendi, Heyet-i Fenniye İkinci Şube Müfettişi Ağatan Efendi
Fenn-i Mikrobi	16 Temmuz Cumartesi	Dr. Binbaşı Hüsameddin Bey	Mekteb-i Tıbbiye Bakteriyoloji Muallim Muavini Zühdi Bey, Müfredat-ı Tıp Muallimi Besim Bey
Emraz-ı Cerrahiye	21 Temmuz Perşembe	Heyet-i Fenniye Beşinci Şube Müfettişi Mehmed Ali Bey	Şehremaneti Baytar Müfettişi Haydar Bey, Ameliyat-ı Cerrahiye Muallimi Ziya Bey
Emraz-ı Dâhiliye	24 Temmuz Pazar	Binbaşı Manyas Efendi	Emraz-ı Umumiye Muallimi Refet Bey, Mekteb-i Harbiye İlm-i Teşrih Muallim Muavini Mesud Efendi
Fenn-i Veladet	27 Temmuz Çarşamba	Binbaşı Manyas Efendi	Mekteb-i Harbiye Zabıta-ı Sıhhiye Baytar Muallimi Galip Bey, Fenn-i Mikrobi Muallimi Hüsameddin Bey
Ameliyat-ı Cerrahiye	30 Temmuz Cumartesi	Yüzbaşı Ziya Bey	Emraz-ı Cerrahiye Muallimi Mehmed Ali Bey, Mekteb-i Harbiye Ameliyat-ı Cerrahiye Baytar Muallimi Hasan Bey

2.2. Mektep Ders Programları

Osmanlı Devleti'nde muhasebe, ticaret ve tarımın örgütlenmesine yönelik daha pratik bir eğitim sistemi oluşturmak gibi yaklaşımlar olmasına karşın Maarif Nezareti'nin yetki alanındaki kurumlar, esas olarak geleceğin devlet memurlarını yetiştiren bir eğitim ağı olarak kalmıştır.¹¹⁹ Genel olarak okullar Maarif Nezareti'ne bağlı iken, tarım, ticaret ve sanayi mektepleri Ticaret ve Ziraat Nezareti denetimi altında bulunmuştu. Konumuz olan Mülkiye Baytar Mektebi de Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne

¹¹⁹ Selçuk Akşin Somel, *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839- 1908)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s.211.

bağlı olan ve müfredatını kendi idari mercilerinin belirlediği bu okullardan biri olmuştur.

Mektep nizamnamesi hazırlanırken belirlenen ilk ders programı, dört sınıf için şöyle düşünülmüştü; birinci sınıfta, ilm-i hikmet tabiiye (Fizik), ilm-i kimya (Kimya), ilmü'l arz ve'l maden (Jeoloji ve Madenler) , ilm-i teşrih tatbiki (Uygulamalı Anatomi) olarak müfredata dört ders konulmuştur. İkinci sınıf için birinci sınıftaki ilm-i teşrih tatbiki dersi tekrar olmak üzere yeni derslerden ilm-i nebatat (Botanik), kimya-i uzvi (Organik Kimya) ve ispençiyari (Eczacılık), ilm-i hayvanat (Zooloji) ve fizyoloji tatbiki programda yer almıştır. Üçüncü sınıf dersleri, hıfzı's- sıhha (Sağlık Bilgisi) ve usul-i idare-i mevâşî (Hayvan Bakım Usulleri), eşkâl-i mevâşî (Hayvanları Tanıma), müfredat-ı tıb ve fenn-i tedavi (Tıp Müfredatı ve Tedavi Yöntemleri) ve ilm-i emraz ve seririyat (Hastalıklar ve Klinik) dersleri ile ilk iki sınıfta daha çok teorik eğitim alan talebeye üçüncü sınıfta artık klinik dersler de verilmeye başlanmıştı. Dördüncü sınıfta klinik dersi olan ilm-i emraz ve seririyat dersi tekrar edilmekle beraber zabıta-i sıhhiye-i tıp kanunu ve kasaplık ve usul-i telkih (Sağlığı Koruma, Kasaplık ve Aşı Yöntemleri) dersiyle beraber fenn-i veladet (Doğum) dersi de eklenmişti. Dördüncü sınıfta daha çok mesleki kabiliyetlerini geliştirmeye yönelik dersler düşünülmüştü.

Tablo 2.5. Mülkiye Baytar Mektebi İlk Ders Programı¹²⁰

Birinci Sınıf Dersleri	İkinci Sınıf Dersleri	Üçüncü Sınıf Dersleri	Dördüncü Sınıf Dersleri
İlm-i Hikmet-i Tabiiye	İlm-i Teşrih Tatbiki	Hıfzı's- Sıhha ve Usul-i Mevâşî	İlm-i Emraz ve Seririyat
İlm-i Kimya	İlm-i Nebatat	Eşkâl-i Mevâşî	Zabıta-i Sıhhiyeve Tıp Kanunu ve Kasaplık ve Usul-i Telkih
İlmü'l-Arz ve'l Maden	Kimya-i Uzvi ve İспенçiyari	Müfredat-ı Tıb ve Fenn-i Tedavi	Fenn-i Veladet
İlm-i Teşrih Tatbiki	İlm-i Hayvanat	İlm-i Emraz ve Seririyat	
	Fizyoloji Tatbiki		

Osmanlı bürokratları arasındaki bir grup, devlet okullarının müfredatının daha pratik dünyevi bilgilerle donatılmasını savunmuş, buna itiraz eden diğer bir grup ise devlet okullarının sadece memur yetiştiren kurumlar olarak kalmasını istemiştir. Bu konuda 1882'de modern müfredata karşı yapılan eleştiriler Babiâli'de sıkça gündeme

¹²⁰ M. Bekman, *Veteriner Tarihi*, Ankara Basımevi, Ankara 1940, s. 138.

gelmeye başlamıştı. Eski Adliye Nazırı Damad Mahmud Paşa'nın yazdığı bir raporda, devlet okullarında verilen eğitimin Fransızca olmasının, modern teknoloji ve bilimlerin benimsenmesini sağlayan bir araç olduğu fikrine karşı, bu eğitimlerin Osmanlıcaya çevrilen kitaplar üzerinden verilebileceği, Fransızca dil eğitiminin ise ayrı bir okul açılarak yapılması gerektiğini savunmuştu. Aynı metinde ziraat, ticaret ve sanayi ile ilgili okulların açılması, bu okullarda din ve ahlak içerikli derslere yer verilmesi gerektiği, bununla öğrencilere İslam medeniyetinin maddi ilerlemeye engel olmadığı belki de en uygun din olduğu inancının aşılması önerilmişti.¹²¹

Mülkiye Baytar Mektebi için 1888 yılında ilk olarak tasarlanan ders programı içinde ahlaki ve dini derslerin yer almamış olması, Mahmud Paşa'nın bu konuda söylediklerinin ilk yıllarda sadece bir öneri olarak kaldığını düşündürmektedir.

1890 yılında icra edilmiş olan birinci sınıf imtihan cetveline baktığımızda, planlanan ilk ders programının ilk haliyle uygulanmadığını ve bazı değişikliklerle yeni dersler eklendiğini görüyoruz. Ders programına Fransızca, ameliyat-ı cerrahiye, emraz-ı hariciye ve dâhiliye, zabıta-i sıhhiye ve hukuk-ı ticariye ve baytariye gibi dersler eklenmiştir.

Özellikle dikkat çeken ise ilk ders programı taslağında Fransızca dersinin yer almaması olmuştur. Oysa öğrenciler mektebe giriş imtihanlarında Fransızca bilgisinden imtihan olunmuştu. Ayrıca klinik dersler gibi uzmanlık gerektiren derslere yurt dışından uzmanlar görevlendirilmişti. Dolayısıyla hoca ve talebenin iletişim sağlanmasında talebelerin Fransızca bilgisinin belli bir düzeyde olması gerekmiştir. Belki daha önemlisi veterinerlik literatürünün Fransızca kaynaklara dayanmasıydı. Nitekim okulun eğitime başlamasından daha sonraki geç tarihlere kadar kaynak eserler hep Fransızca olarak okutulmuştur.

Derslerin gerektiği gibi işlenmesi için ve bilhassa Baytar Mektebi Dersaadet'e nakledildikten sonra bir seririyathane oluşturulmaya çalışılmış ve bundan sonra talebe nazari gördüğü dersleri tatbiki olarak da görmek için bir fırsat bulmuştu. Ayrıca talebenin hasta hayvan üzerinde gereken ameliyatları yapabilmesi adına hayvanı hasta olanların, hayvanlarını mektep seririyathanesine götürmeleri ilan edilmiş, böylece talebenin eğitimi için gereken uygulama ve ameliyat yapma pratikleri sağlanmıştı.¹²²

¹²¹ Selçuk Akşin Somel, *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839- 1908)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 224.

¹²² BEO 636/ 47626 (1312 Zilhicce 9).

Sultan II. Abdülhamid devrinde genel olarak okul müfredat içeriklerinin ayırt edici özelliği dini ve otoriter değerlere yapılan güçlü vurgusu olmuştur.¹²³ Dolayısıyla hem Abdülhamid dönemi ders müfredatlarındaki bu öncelik, hem de Mahmud Paşa'nın yukarıda bahsedilen raporundaki önerisinin sonradan Mülkiye Baytar Mektebi ders programı içinde dikkate alındığını görüyoruz. 1902 tarihli Maarif Salnamesi'ndeki mektep ders cetveli içinde Mehmed Said Efendi tarafından verilen Akaid-i Diniye dersi yer almaktadır.¹²⁴ Ancak bu ders 1908'den sonraki ders programı değişikliğinde müfredattan çıkarılmıştı.

1908'de yeniden mektep müdürlüğüne getirilen Mehmed Ali Bey'den sonra ders programlarıyla ilgili bir düzenleme yapılmış ve sınıflara göre ders programları aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde düzenlenmişti.¹²⁵

Tablo 2.6. 1908 Yılında Yapılan Değişiklikten Sonra Mülkiye Baytar Mektebi Ders Programı

Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	Üçüncü Sınıf	Dördüncü Sınıf
Kimya-i Gayr-i Uzvî	Kimya-i Gayr-i Uzvî	Hıfzı's- Sıhha	Fenn-i Mikrobî
İlm-i Teşrih	Fenn-i İспенçiyari	Ameliyat-ı Cerrahiye	Emraz-ı Sâriye
İlm-i Hikmet-i Tabiiye	Fizyoloji	Eşkâl-i Harici Feres	Muayene-i Lühûm
İlm-i Nebatat	İlm-i Teşrih	Emraz-ı Umumi	Zabıta-ı Sıhhiye ve Kitabet-i Baytrariye
İlmü'l Arz ve'l Maden	İlm-i Hayvanat	Emraz-ı Dâhili	Hukuk-ı Ticarî
Fransızca	İlm-i Ensac	Emraz-ı Harici	Kanun-ı Tıb
	Fransızca	Müfredat-ı Tıb	Fenn-i Mevâşî
		Fransızca	Ameliyat-ı Cerrahiye
		Seririyat	Fenn-i Feres
			Emraz-ı Dâhiliye
			Emraz-ı Hariciye
			Fenn-i Veladet
			Fenn-i Nalbandî
			Fransızca
			Seririyat

¹²³ II. Abdülhamid Dönemi ideolojisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Selim Deringil, *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909)*, Çev. Gül Çağalı Güven, YKY, İstanbul 2002.

¹²⁴ *Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye*, Matbaa-i Amire, 1319 (1901), s.252.

¹²⁵ Nihal Erk- Ferruh Dinçer, *Türkiye'de Veteriner Hekimlik Öğretimi ve Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Tarihi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1970, s.25-26.

Değişikliğe göre, Fransızca dersi birinci sınıftan itibaren ders programında yer almıştır. Birinci sınıfta yer alan ilm-i teşrih ve kimya derslerine ikinci sınıfta yeniden yer verilmiştir. İkinci sınıfta gösterilen ders sayısı da artmış ancak uygulamalı dersler yoğunlukla üçüncü ve dördüncü sınıflara gelindiğinde ders programına eklenmiştir. Dördüncü sınıfta artık ticaret hukuku, tıp kanunu gibi mektebin ilk ders programlarında yer almayan dersler de programa dâhil edilmiştir.

2.3. Mektep Muallimleri

Mektebin eğitim kadrosu, ilk teşkil olunduğu yıllarda genellikle Askeri Baytar Mektebi ve Tıbbiye-i Mülkiye hocalarından görevlendirmeler sonucu oluşturulmuştu. Ancak seririyat ve fenn-i mikrobî gibi uzmanlık gerektiren dersler için Fransa'dan alanlarında uzman eğitimciler davet edilmişti.

Yurtdışından gelen bu hocaların seçimi titizlikle yapılmıştır. 1892 senesi eğitim yılından itibaren öğrencilere seririyat dersi gösterilmesi kararlaştırıldığında, dersin muallimliği için Fransa sefareti aracılığıyla Fransa Ziraat Müdürlüğü'nden Alford Baytar Mektebi'ni birincilikle bitiren Mösyö Mortel hakkında bilgi alınmıştı. Mortel hakkında alınan bilgiler sadece yeterliliğiyle alakalı olmamıştı. Öğretmenlik yapacak kişinin bilgisinin derecesi yanında, kişisel ahvalı ve ahlakı da önemsenmişti. Mösyö Mortel'e maaşı, istihdam şartları ve vazifelerini içeren bir muhabere ile kontrat hazırlanmış ve kendisine sunulması için padişahın izin talep edilmişti. Padişahın da uygun bulması neticesinde, seririyat muallimliğine senelik 10.000 frank ücretle üç yıllık bir sözleşme hazırlanmış ve Paris Sefareti aracılığıyla Mösyö Mortel'e gönderilmişti. Ancak Mortel bu teklifi kabul etmemişti.

Orman Maden ve Ziraat Nezareti yetkilileri ise Mösyö Mortel yerine Alford Baytar Mektebi'nden mezun olup Osmanlı Devleti'nde görev yapmak için nezarete başvuranlardan hâlihazırda Fransa Şehir Belediye Baytarlığı'nda görevli olan Mösyö Teribo ile senelik ücreti 9.600 frank olmak üzere 1894'ten 1896'ya kadar üç yıl müddetle anlaşma yapmıştır.¹²⁶

İlk yıllarda diğer mekteplerdeki hocalar görevlendirilmiş ve yurtdışından hoca getirtilmişti. Ancak ilerleyen yıllarda mektepten mezun olup, baytar olarak görevlendirilmeyen bazı mezunlar mektepte ihtiyaca göre muallim muavini olarak

¹²⁶ İ. OM 2/19 (1311 Cemaziyelahir 1) Lef 1-2.

başlayıp, muallimlik yapacak duruma gelmişti.¹²⁷ Ayrıca Darulfünûn'dan mezun olanların Mekâtib-i Âli muallimliklerinde istihdam edildikleri gerekçesiyle mektep muallimliğine çeşitli başvurular da olmuştu. Fakat Mülkiye Baytar Mektebi'nde muallimlik hizmetinin, öncelikle bu mektep mezunlarına verildiği cevabı ile bu başvurular kabul edilmemişti.¹²⁸

Tablo 2.7. Mektep Muallim Kadrosu ve Verdikleri Dersler¹²⁹

Ders İsmi	Muallim İsmi	Rütbesi
İlm-i Servet ve Ziraat Umumiye Muallimi	Aram Efendi	Evvel
Kitabet-i Resmiye Muallimi	Reşad Bey	-
İlm-i Teşrih Muallimi	Neşet Bey	Kaymakam
Zabıta-i Sıhhiye Muallimi	Galip Bey	Kaymakam
Hıfzı's- Sıhha ve İlmü'l Arz ve'l Maden Muallimi	Fahri Bey	Kaymakam
Fenn-i Mevâşî Muallimi	İstrati Efendi	Saniye
İlm-i Hikmet Muallimi	Edhem Bey	Saniye
Emraz-ı Dâhiliye Muallimi ve Fenn-i Veladet Muallimi	Minas Efendi	Binbaşı
Fenn-i Mikrobî Muallimi	Refet Bey	Binbaşı
Kimya Muallimi	Şükrü Bey	Binbaşı
Emraz-ı Umumiye Muallimi	Refet Bey	Binbaşı
Lisan-ı Fransevî Muallimi	Artin Efendi	Salise
Emraz-ı Hariciye Muallimi	Abdullah Efendi	Salise
İlm-i Servet ve Ziraat-i Umumiye Muallim Muavini	Nail Bey	Salise
Müfredat-ı Tıp Muallimi	İsmail Besim Bey	Kolağası
Fizyoloji Muallimi	Ali Rıza Efendi	Rabia
Emraz-ı Sâriye Muallimi	Nikolaki Efendi	Rabia
Ameliyat-ı Cerrahiye ve Fenn-i Eşkâl Muallimi	Ziya Bey	Yüzbaşı
Muayene-i Luhum ve Teşrih-i Maraz Muallimi	Adil Efendi	Yüzbaşı
İlm-i Ensac Muallimi	Nuri Efendi	Yüzbaşı
Hayvanat Muallimi	İsmail Efendi	Yüzbaşı
İlm-i Nebatat Muallimi	Benkiyak Efendi	-
Lisan-ı Fransevî Muallimi	Hasan Bey	-
Lisan-ı Fransevî Muallimi	Kemal Efendi	-
Kimya ve Hikmet Muallim Muavini ve Eczacı	Vasil Efendi	-

¹²⁷ Okulun ilk mezunlarından olup, üçüncülükle tahsilini tamamlayan Hakkı Efendi, seririyat dersi muallim muavinliğine atanmıştır. İ.OM 1/20 (1311 Cemaziyelahir 14) Lef 3.

¹²⁸ BEO 2530/ 189722 (1323 Muharrem 11).

¹²⁹ *Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye*, Matbaa-i Amire, 1316, 1317, 1318, s. 746, 840, 914.

Mektep muallim kadrosu askeri ve sivil rütbeye sahip, Müslüman ve gayrimüslim hocalardan oluşmaktaydı. Mektep muallim kadrosunda yer alan gayrimüslim hocalar da Müslüman hocalar gibi askeri ve sivil rütbeye sahip olmuşlardı.

Ayrıca ilk yıllarda uzmanlık gerektirdiği için seririyat ve fenn-i mikrobî gibi derslere bu alanda Osmanlı tebaasından yetişmiş bir hoca olmadığı için Avrupa'dan uzman getirtmek suretiyle eğitim verdirilmişti. Fakat yukarıdaki tabloda muallim kadrosunda fenn-i mikrobî dersi muallimliğinde Refet Bey'in ismini görüyoruz. Aynı şekilde ilk yıllarda Fransızca derslerini sadece gayrimüslim hocalar vermekteyken yukarıdaki 1318 yılı Maarif Salnamesi kayıtlarına göre Kemal Efendi ve Hasan Bey de Fransızca muallimi olarak kadroda yer almıştır. Dolayısıyla mektebin muallimleri yine mektepten yetişen talebelerin görevlendirilmesiyle de sağlanmıştır.

Tablo 2.8. Mektep Muallim Kadrosu ve Verdikleri Dersler¹³⁰

Ders İsmi	Muallim İsmi	Rütbesi
İlm-i Servet ve Ziraat-i Umumiye Muallimi	Aram Efendi	Evvel
Kitabet-i Resmiye Muallimi	Mehmed Raşid Bey	Evveli saniyesi
Hıfzı 's-Sihha ve İlmü'l Arz ve'l Maden Muallimi	Mehmed Fahri Bey	Miralay
İlm-i Teşrih-i Hayvanat-ı Ehliye Muallimi	Mehmed Neşet Bey	Miralay
Fenn-i Mevâşî Muallimi	İstirati Efendi	Mütamayız
İlm-i Hikmet ve Tabiiye Muallimi	Edhem Bey	Mütamayız
Emraz-ı Hariciye Muallimi	Abdullah Efendi	Saniye
İlm-i Servet ve Ziraat-i Umumiye Muallim Muavini	Mehmed Nail Bey	Saniye
Zabıta-i Sıhhiye Muallimi	Mehmed Galip Bey	Kaymakam
Kimya-i Uzvî ve Gayri Uzvî Muallimi	Şükrü Bey	Kaymakam
Emraz-ı Dâhiliye ve Fenn-i Veladet ve Hukuk-i Ticaret Muallimi	Minas Bey	Kaymakam
Tabib-i Mektep ve Müfredat-ı Tıp Muallimi	İsmail Besim Bey	Kaymakam
Akaid-i Diniye Muallimi	Mehmed Said Efendi	Süleymaniye İstanbul ruusu
Emraz-ı Umumiye Muallimi	Refet Bey	Binbaşı
İlm-i Ensac Muallimi ve Emraz-ı Umumiye Muallim Muavini	Mehmed Nuri Efendi	Binbaşı
İlm-i Nebatat Muallimi	Bekyan Bey	Salise
Lisan-ı Fransevî	Kemal Bey	Rabia
Muayene-i Luhum ve Teşrih-i Marazi Muallimi	Adil Efendi	Sağ kolağası
Ameliyat-ı Cerrahiye ve Fenn-i Eşkâl ve Nalbant Muallimi	Yusuf ziya Bey	Kolağası

¹³⁰ *Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye*, Matbaa-i Amire 1319, s.252.

Ders İsmi	Muallim İsmi	Rütbesi
İlm-i Hayvanat Muallimi	İsmail Efendi	Kolağası
Fenn-i Nalband Ameli Mualimi	Hayreddin Efendi	Kolağası
Lisan-ı Fransevî	Hasan Bey	

Avrupa'dan gelen hocalara verilen maaş aylık 800 frank olarak belirlenmişti. Mülkiye Baytar Mektebi'nde muallim muavini olarak göreve başlayan mezun talebe ise 750 kuruş maaş almıştı. Muallimlerin mektep kuruluşundaki tahmini masraf bütçesine göre aylık maaşları 1.200 kuruş olarak düşünülmüş, askeri rütbe sahibi hocaların rütbelerine ait olan maaş farkları ise ayrıca maaşa eklenmişti.

Osmanlı Devleti'nde öğretmenler 80 ilâ 500 kuruş maaş alan toplam 63.000 devlet memuru içinde %70'i oluşturan alt kategoriyi oluşturmaktaydı.¹³¹ Ancak baytar mektebi muallimlerinin ziraat bütçesinden tahsis edilen maaşları, ibtidai, rüşdi ve idadi okullarının muallim maaşlarından daha fazla olmuştur.

2.4. Fransa'ya Tahsil İçin Gönderilen Öğrenciler

Halkalı'da bulunan yatılı sınıflarda öğretmen olarak istihdam edilmeleri için, 1885 yılında Fransa'nın ünlü veteriner okulu Alford Baytar Mektebi'ne tahsil görmek üzere Mekteb-i Mülkiye-i Tıbbiye'den dört adet talebe gönderilmişti. Gönderilen bu talebelerin masraflarını devlet karşılamış, her bir talebeye mektep ücreti olarak 150 frank toplamda 600 frank ve kişisel masrafları için ise 1.200 frank para verilmişti. Tahsil müddetleri dört yıl olarak düşünülmüş ancak Fransızcaya hâkimiyeti olmayanlar için ayrıca bir yıl da dil eğitimi görmelerine müsaade edilmişti.¹³²

Ancak Fransa'da eğitim için bulunan bu talebeler bulundukları mektepte diğer talebeler ile zaman zaman ahlak, tavır ve davranışlar gereği uygun bir iletişime geçememiş ayrıca Paris'in havasına da uyum sağlamakta zorlanmış olup, sık sık hastalanmışlardı. Dolayısıyla yatılı olan mektebin ancak gündüz derslerini takip edebilmişlerdi. Gündüz dersleri ise ağırlıklı tıp ile ilgiliydi. Asıl maksat baytarlık eğitimi olup, hava şartlarına uyum sağlayamamaktan dolayı hastalanıp baytarlık

¹³¹ Selçuk Akşin Somel, *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839- 1908)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 205. "1 gümüş kuruş 40 paraya eşitti. Öte yandan, 100 gümüş kuruş 1 altın lira değerindeydi. 1 altın lira 1850 ve 1914'te 1,10 İngiliz sterliniyle, 1850'de 0,0433 ve 1914'te 0,044 Fransız frankıyla, 1850 ve 1914'te 0,229 ABD dolarıyla konvertibilite edilebilirdi." Bkz. Şevket Pamuk, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Para", Haz. Halil İnalcık ve Donald Quataert *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600-1914*, c.II, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004, s.1084.

¹³² 1305 senesinde gönderilen talebeler Paris'e vardıkları zaman yatılı olan Alford Mektebi'nde yatılı yer kalmamasından ötürü sıkıntıya düşmüşler. Tahsil maksadıyla giden öğrencilerin Fransızca bilgileri de yeterli olmadığından yine bir sene dil eğitimi almak suretiyle 15 Eylül 1306 senesinde baytarlık tahsiline başlamışlardır. İ.DH 1253/ 98349 (17 Rebiülahir 1309) Lef 1.

derslerini takip edemeyen talebeler, Alford Baytar Mektebi'ne yakın, hava şartları daha uygun olan Toulouse'daki baytar mektebine nakillerinin yapılması taleplerini sefaret aracılığı ile Dersaadet'e bildirmişlerdi. Padişahın bu hususta 7 Ekim 1893 tarihinde çıkan iradesiyle mektep ücretlerine 100'er frank zam yapılmış ve aylık 2.500'er frank ödenerek, kendilerine Toulouse Baytar Mektebi'nde gündüzlü olarak eğitime devam etme fırsatı sunulmuştu.¹³³

Daha sonraki yıllarda Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye talebesi ile beraber Mülkiye Baytar Mektebi'nden mezun olan ilk üç başarılı talebe de baytarlık tahsilini ilerletmek için Avrupa'ya gönderilmiştir. 1894 senesinde Mülkiye Baytar Mektebi'nden mezun olan Nikolaki ve Vehbi Efendiler ile Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'den mezun olan Vehbi Efendi aylık 250'şer frank maaş ve 500'er frank harcırah ile Fransa'daki Alford Baytar Mektebi'nde yatılı olarak tahsil görmüştü. Okul ücreti, kitap ve gerekli aletlerin bedeli olan kişi başı 250'şer frank toplamda 750 frank ücreti ziraat teşvikat tertibi karşılamıştı.¹³⁴

Fransa da ihtisas yapmak için okutulan talebeler ülkeye döndükleri zaman Mülkiye Baytar Mektebi muallimlikleri başta olmak üzere gerektiğinde baytarlık ve baytar müfettişliğinde de görevlendirilmişlerdi.¹³⁵

2.5. Öğrenci Disiplinine Dair Meseleler; Terk-i tahsil ve Askerlik

Yabancı ülkelere tahsil görmek üzere giden talebelerin eğitimlerini çeşitli sebeplerle yarıda bırakma ve devlet kaynaklarını heba etmek gibi durumların tekrar etmemesi için gönderilen talebelerin seçimine bazı kıstaslar getirilmiştir.

Fransa'daki Baytar Mektebi'nde tahsilini bırakan talebelerden olan Emin İzzet ve Galip Efendilerin durumları, zaten bir süredir yabancı ülkelere gönderilecek funun-ı mülkiye talebesi hakkında düşünülen düzenlemelerin başlamasına sebep olmuştu. Dolayısıyla masrafları devlet tarafından karşılanmak üzere yabancı ülkelere eğitim amaçlı gönderilen talebeler hakkında Mekteb-i Mülkiye'de bir komisyon teşkil edilerek bir nizamname layihası hazırlanmıştı.¹³⁶

¹³³ İ.DH 1253/ 98349 (17 Rebiülahir 1309) Lef2.

¹³⁴ BEO 596/ 44671 (1312 Şevval 13).

¹³⁵ İ.OM 2/18 (1312Rebiülahir 18). 1312 senesinde Fransa'nın Alford Baytar Mektebi'nden tahsilini tamamlayarak dönen Abdullah ve Abdulkaki Efendiler Mülkiye Baytar Mektebi'nde boşalacak muallim ve muallim muavinliği kadrosunda istihdam edilene kadar, 1000'er kuruş maaşla Ziraat Heyet-i Fenniyesi Beşinci Şube Umur-ı Baytariye Müfettişliği'nde istihdam edilmişlerdir.

¹³⁶ MF. MKT 192/ 79 (1311 Recep 7).

Mekteb-i Mülkiye-i Şahane müdürü başkanlığında, Mekteb-i Hukuk müdürü Kazım Bey, Meclis-i Maarif üyelerinden Hikmet Bey, Müze-i Hümayun müdür yardımcısı Halil Bey, Mekteb-i Sultani ders nazırı Cemil Bey ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye muhasebecisi Cemal Bey'den oluşan bir komisyon oluşturulmuştur. Komisyon, Avrupa'ya fenn-i ziraat ve fenn-i baytarî veya fenn-i tıp tahsili için gönderilen talebeler hakkında faydalı tedbirler alınması yönünde çalışmıştı. Eğitim masrafları hükümetçe ödenen talebeye tahsilini yarıda bırakması durumunda parayı geri ödeme şartı getirilmiş ve gönderilecek talebenin seçilmesinde titiz davranılması adına çeşitli kurallar ihdas edilmişti.¹³⁷ Böylelikle gönderilen talebeler eğitimlerini tamamlamaya bir nebze daha mecbur olmuş, memlekete döndüklerinde baytarlık alanında istihdam edilebilmiştir. Aksi bir durumda yurtdışındaki talebe, tahsilini terk etmesinin bedelini nakdi olarak ödemekle cezalandırılmıştır. Bu talebelerin eğitimlerini finanse eden hükümet bu tedbirleri alarak ülke menfaatlerini teminat altına almayı ummuştu.

Mektep talebesini ilgilendir diğer bir husus ise öğrencilerin askerlik meselesi olmuştur. Yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra askere alımda oldukça sorunlu bir süreç yaşayan Osmanlı Devleti'nde 1846 yılında kura ile askere alma usulü benimsenmiş, 1869 yılına kadar bu usul icra edilmişti. 1886 senesinde ise bu usulün bazı eksikliklerini gidermek üzere yeni bir askere alma yasası çıkarılmıştı.¹³⁸

Konumuz olan okulun talebelerinin askerlik meselesine dair düzenlemeyi de içeren ve 1886 senesinde tebliğ olunan bu karara göre mülkiye mektepleri talebesinin devamsız ve tahsile kabiliyetsizliği ortaya çıkanlarının askeri kuraya dâhil edilip diğerleri askerlikten muaftı. Ancak bu muafiyet sadece askerlik hizmet yaşı olan yirmi ya da yirmi bir mükellefiyet yaşından önce mektebe kayıt olmaları dâhilinde geçerliydi. Bu karar, Etibba-i Mülkiye Nizamnamesi'ne bağlı Mülkiye Baytar Mektebi talebesi içinde geçerli olmuştu.

Yani genel olarak Baytar Mektebi talebeleri askerlikten muaf tutulmuştu. Ancak bu muafiyet askerlik yaşından (20-21 yaş) önce mektebe kayıt olmuş olanlar için geçerli olmuştu. Askerlik yaşına girdikten sonra mektebe kayıt yaptırmış ve hâlihazırda mektepte talebe bile olsa sorumlu olduğu yaşı geldikten sonra kura isabet etmişse

¹³⁷ MF. MKT 206/ 45 (1311 Zilkade 6) Lef 1-2.

¹³⁸ Musa Çadircı, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Askere Almada Kura Usulüne Geçilmesi 1846 Tarihli Askerlik Kanunu", *Askeri Tarih Bülteni*, c.10, sy.18, Ankara 1985, s. 62.

kişinin askerlik hizmetini bedelle veya bedenen yapması icap etmişti. Bu durumda padişahın onayladığı istisnai durumlar dışında talebe askerlikten muaf sayılmıştı.¹³⁹

Askerlik kanunun yirmi sekizinci maddesine göre öğrencilerden mektebi terk edenler veya mezun olduktan sonra kendilerine teklif edilen memuriyeti kabul etmeyenlerin askerlik hizmetini yapmaları için Askeriye Dairesi'ne bildirilmesi gerekmektedir.¹⁴⁰

Talebeler arasında disiplini sağlamak ve buna bağlı davranışlarına dair bazı uygulamalar da olmuştu. Gayri ahlaki tutum ve davranış içinde bulunanlar idareten bir müddet uzaklaştırma cezasına çarptırılmışlardı. Bu uzaklaştırma bazen memleket dışına sürülmek de olmuştu.¹⁴¹ Öyle ki aynı titizlik mektep idaresinde bulunanlar içinde gösterilmişti. Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi Müdürü Kaymakam Mehmed Ali Bey'in, Beyoğlu'nda yanında bir hanım ile bazı uygunsuz yerlere girmesi ve memuriyetine yakışmayan davranışlarda bulunmasına dair Maarif Tahkikat memuru Tevfik Efendi tarafından verilen raporla Mehmed Ali Bey, Mekâtib-i Âli Müfettişliği'ne havale edilmişti.¹⁴²

Yine askeri ve sivil baytar mekteplerinin birleştirilmesi ve Mülkiye Baytar Mekteb-i Âlisi adıyla eğitime devam etmeye başlamasından sonra askeri mektep talebesi ile mülki mektep talebesi arasında 1921'de ortaya çıkan bazı uyuşmazlıklar olmuştu. Bu anlaşmazlığın askerilik ve sivillik gibi ayrımcılıktan kaynaklandığı askeri talebenin mektep idaresini dahi dinlemediği görülmüştü.¹⁴³ Mektep idaresi bu durumda olanlara tebdil-i hava denen uzaklaştırma cezası veya sürgün cezası uygulamıştır.

¹³⁹ ŞD 346/ 40 (1310 Şevval 29). Mülkiye Baytar Mektebi talebesinden Mehmed Emin Efendi askerlikle sorumlu olma sınır yaşını geçtikten sonra mektebe kayıt yaptırmış ve askerlik hizmetini bedenen veya bedelen yapmasının, mezuniyetinden sonra görevlendirilmesi gereken uygulamaya aykırı düşeceği için Seraskerlik'e askerlik durumu bildirilmiştir. Orman Maden ve Ziraat Nezaretî, mülkiye talebesinin askerlikten muafiyeti için padişah iradesi ile tekrar belirlenmesi ve Seraskerlik'e de durumun bildirilmesini talep etmiştir.

¹⁴⁰ MF. MKT 632/46 (1320 Rebiülevvel 02). Seraskerlikçe askere çağrılan Yanyalı Latif Efendi 1320 tarihinde Mülkiye Baytar Mektebi ikinci sınıfında olduğu ve askerlikle mükellef olmadan mektebe girdiğine dair bilgi verilmiştir. Ancak eğitimini yarıda bırakması ve ya mezun olduktan sonra kendisine verilen memuriyeti kabul etmemesi durumunda askere alınacağına dair Orman Maden ve Ziraat Nezaretî'ne Seraskerlik'ten yazı gönderilmiştir.

¹⁴¹ ZB 450/40 (1313 Ağustos 27); ZB 450/ 48 (1314 Ağustos 22). Mektep'ten ahlaka aykırı davranışları sebebiyle Musul'a gönderilen Niyazi Efendi'nin gittiği Musul'da da fuhuş yapmasından ötürü tekrar Bağdat'a uzaklaştırıldığını görüyoruz.

¹⁴² MF. MKT 170/ 67 (1310 Zilkade 19).

¹⁴³ Sivil ve askeri talebeler arasında bir gece arbeye yaşanmış ve cerrahi derslerine ait bazı aletler ile askeri talebenden üç kişi mülki talebeden bir efendiyi darp etmişlerdir. Meseleyi çözmek ve gereken tedbirleri almak için mektep idaresi Üsküdar Polis Merkezi'ne başvurmuş. Mektepte Selimiye İnzibat Kumandanlığı ve Üsküdar Polis Merkezince yapılan aramalarda talebe üzerinde cerrahi aletler bulunmuştur. Bulunan bu aletler mektep idaresine teslim edilmiştir. Meselenin askeri ve mülki talebe ayrımından çıktığı anlaşılmış ve gereken tedbirler alınmıştır. DH. İUM 19-21/ 1-19 (1340 Ramazan 18).

Mektep idaresinin öğrencilerin sağlık ve ahvallerini ciddiyle takip ettiğini ve önemsedğini görüyoruz. 1918 senesinde mektep talebelerinden olan Arapgirli Mustafa Kazım Efendi'nin hastalığı dolayısıyla kendisine altı ay tebdili hava için memleketine gitmek üzere izin verilmişti. Mektepte kalarak eğitimine devam etmesi durumunda hastalığın yayılacağı dikkate alınmış ve yolculuk masraflarını karşılayacak gücü olmadığı için mektebin çeşitli ihtiyaçlarına ayrılan ödeneğinden 600 kuruş verilmişti. Ayrıca bu miktar yetmeyecek olur ise kendisine yol üzerinde geçeceği kazalarda yardım edilmesi ve himaye edilmesi için bir de referans mahiyetinde bir vesika verilmişti.¹⁴⁴

2.6. Mektebin Mali Kaynakları ve Gerekli Alet Edevatın Temini

Mülkiye Baytar Mektebi, memleketin tarım, ziraat ve hayvancılığının kalkınmasında ve gelişmesinde Orman Maden ve Ziraat Nezareti'ne bağlı meslek yüksek okullarından biri olmuştur. Dolayısıyla okulun bütçesi de Maarif Nezareti'ne değil Orman Maden ve Ziraat Nezareti bünyesinde bulunmuştur. Ancak mektebin ilk teşkil olunduğu yıllarında olduğu gibi gerektiğinde maddi olarak Maarif Nezareti'nin katkıları da olmuştur.¹⁴⁵

Mektep daimi masrafları, Osmanlı Devleti'nde tarım reformunun finansörü olarak 27 Ağustos 1887'de kurulan ve Ticaret Nezareti idaresi altında bulunan, Ziraat Bankası'ndan¹⁴⁶ temin edilen ziraat tahsisatıyla karşılanmıştı. Mektebin ziraat tahsisatı, 1894 tarihli irade ile bankanın kârı artıp ileride daha fazla akçe verebilecek duruma gelene kadar 2.184.720 kuruşla sınırlandırılmıştı. Senelik olarak belirlenen bu meblağdan kullanılmayan miktarı toplam bütçeden düşülmüş ve bir sonraki sene düşülen miktar kadar eksik ödenmişti.¹⁴⁷ Ayrıca yıllık bütçeden her sene belli miktarlarda tasarruf elde edilmişti. Ancak mektebin daimi ödeneğinden artan, tasarruf edilen paranın, maliye kanunlarına göre her sene sonunda yapılan bütçe kontrollerinde imha kaydının yapılması yani harcanmayan miktarın genel bütçe içinden çıkarılması gerekli olmuştu.¹⁴⁸

¹⁴⁴ DH. İUM 19-02/ 1-03 (1336 Ramazan 3).

¹⁴⁵ İOM 2/ 58 (1312 Zilhicce 05) Lef 1. Mektep kuruluşunda tahmini masrafları karşılamak üzere bir bütçe oluşturulmuş ve bu bütçenin 10.000 kuruşu Maarif Nezareti'nin katkısı ile sağlanmıştı.

¹⁴⁶ Donald Quataert, *Anadolu'da Osmanlı Reformu ve Tarım 1876-1908*, Çev. Nilay Özok Gündoğan- Azat Zana Gündoğan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008, s.129-130. "1893'ten sonra bankanın karının üçte ikisi Orman Maden ve Ziraat Nezareti'nin tarım reformu programlarına aktarıldı. Ulaşım eğitim harçları, yaşam giderleri dâhil Avrupa'daki ziraat okullarına öğrenci yollama masraflarının karşılanması 1888 yılından sonra banka tarafından taahhüt edildi." Donald Quataert, *a.g.e.* s.130.

¹⁴⁷ BEO 1873 / 137762 (1320 Muharrem 20) Lef 2.

¹⁴⁸ BEO 1873 / 137762 (1320 Muharrem 20).

Keza elde edilen tasarrufun nasıl kullanılacağı hakkında belli bir izin ya da kaide de benimsenmemişti. Çünkü her sene ne kadar tasarruf sağlanacağı belli değildi. Bunun yerine ihtiyaçların, içinde bulunulan sene değil bir sonraki yıl tedarik edilmek üzere kaydı imha edilen meblağın, sonraki sene bütçesine nerelere harcanacağı belirtilerek işlenmesinin uygun olacağı kararlaştırılmıştı.¹⁴⁹

Mektep için gerekli olan eşyalar, ders araç, gereç ve kitaplarının gerektiğçe Avrupa'dan getirilmesi yolu izlenmişti. Bu gibi ihtiyaçlar mektep müdüriyetinden mektebin bağlı bulunduğu nezarete bildirilmiş nezaret ise gereken izinleri almak üzere meseleyi Şûra-yı Devlet'e havale etmişti.

Alınacak malzemelerin ücretinin senelik bütçeden elde edilen tasarrufla ödemesi düşünülmüş ancak mektebin bir yıl içindeki gelir ve giderleri her sene aynı olmadığından sene sonunda mektep bütçesinden tasarruf edilen miktar da her zaman aynı olmamaktaydı. Dolayısıyla bu meblağın kullanılmasında genel bir kaide belirlemek de mümkün olmamıştı. Mektebin kuruluşundan itibaren alınanlarsa, demirbaş defterine kayıt olunmuş, bunların tekrar alınmaması belirlenmişti. Öncelikle esas gereken şeyler ve eksiklerin alınmasına dikkat edilmişti.¹⁵⁰ Böylece eksiklerin öncelenmesi ve tekrara düşüp müsriflik yapmama adına bir titizlik gösterilmiştir.

Orman Maden ve Ziraat Nezareti'nden Ticaret Nezareti'ne bildirilen taleplerden anladığımız kadarıyla mektep binası için tahsis edilen kira ödeneği (24.720 kuruş) bu tarz ihtiyaçların karşılanmasında kullanılmıştır. Bir bina satın alınmasından sonra kira ödeneğinin harcanmadığı ve eksiklerin giderilmesi yönünde kullanılması için özel olarak izin istenmiştir. Bunun üzerine Mülkiye Baytar Mektebi için satın alınan konaktan sonra 24.720 kuruşluk meblağ, genel ödenek içerisinde çıkarılmamış ve bu tutarın mektep mefruşat, alet, edevat ve bahçe bitkilerinin temininde kullanılmasına dair bir defaya mahsus olarak izin verilmişti.¹⁵¹

Aynı şekilde mektep ihtiyaçları için zaman zaman hayvan muayene vergisinden de yararlanılmıştır. Özellikle salgın hayvan hastalıklarının önlenmesi için Mülkiye Baytar Mektebi bünyesinde üretilen serumun ülke ihtiyacı için yeterli ve etkili olması

¹⁴⁹ BEO 1873 / 137762 (1320 Muharrem 20) Lef 2. Ancak 1311 ve 1316 yılları arasında her nasılsa tasarruf edilen paranın imha kaydı yapılmamış ve para mektep bütçesinde kalmıştır. Bir defaya mahsus olarak bu biriken paranın mektebe lazım olan aletlerin alınmasında kullanılmasına izin verilmiştir. Ve 1320 yılında mektep için Avrupa'dan satın alınacak alet ve edevatın tutarı olan 102.990 kuruş, mektebin daimi ödeneği üzerinden 1311 yılı ile 1316 yılı arasında tasarruf edilen 37. 410 kuruştan ödenmiştir.

¹⁵⁰ BEO 1873 / 137762 (1320 Muharrem 20) Lef 1.

¹⁵¹ BEO 1950 / 146240 (1320 Şaban 15).

yönünde bazı iyileştirmelere ihtiyaç duyulduğu sırada hayvan muayene vergisinden yararlanıldığını görüyoruz. Mesela 1904'te salgın hastalıkların önlenmesi için üretilen serum, havadaki nem, sıcak ve dış tesirlerden ötürü çabuk bozulmakta ayrıca rafta bekleyen serumlar ise zamanla tesirini kaybetmekteydi. Dolayısıyla kuru serum üretimine geçilmesi düşünülmüştü. Bunun için gereken maddelerin yurtdışından alımında Dersaadet'e ulaşma nakliye fiyatı olan 440 frank ile toplamda 3.639 frank 20 sent karşılığı akçenin hayvan ve hayvansal ürün muayene vergisinden kullanılmasına karar verilmişti.¹⁵²

Osmanlı Devleti'nde Avrupa'dan getirilen alet ve edevatın vergiden muafiyeti uygulaması ancak fabrikaların ilk defa kuruluşlarında lazım olan alet ve edevat için olup, teşvik amacı güdülmüştü. Ancak Mülkiye Baytar Mektebi için gereken eşyaya gümrük muafiyeti getirilmesi ise hastalıkları önleyecek ve tedavi edecek bazı alet ve edevat olmasından ötürü olmuştur. Baytar mektebinin hariciye müesseselerinden olması da bu muafiyet hakkını elde etmede önemli bir etki sağlamıştı. Bundan dolayı Baytar Mektebi'ne getirilecek kitap, risale, alet ve edevat izin alınmak suretiyle gümrükten geçişinde vergiden muaf tutulması kararlaştırılmıştı.¹⁵³ Gümrük vergisinden muafiyet kararı çıkmıştı ancak denetim amaçlı olarak her defasında gerekli dairelerden izin almak şartı konmuştu. İhtiyaç duyulan eşyanın tespiti mektep müdüriyetinden mektebin bağlı bulunduğu nezarete bildirilmiş, nezaret ise gereken izinleri almak üzere her defasında meseleyi Şûra-yı Devlet'te ilgili dairelere arz etmişti. Buna göre 1897 senesinde mektep kimyahanesi için gereken mikrobiyoloji ve cerrahi aletleri Fransa'nın Paris Kojit Fabrikası'ndan sipariş edilmiş ve daha önce belirlendiği gibi izin talep edilerek gümrükten vergisiz geçişi sağlanmıştı.¹⁵⁴

Osmanlı Devleti'nde genel olarak resmi daireler ve müesseseler adına yurtdışından gönderilen eşyanın gümrük vergileri hakkında istisna ve muafiyet usulü yoktu. Bunun yerine hazineler arası mahsup usulü vardı.¹⁵⁵ Dolayısıyla Mülkiye Baytar

¹⁵² Bu üretim için Pastör Enstitüsü ile mütalaa edilmiş ve beklenen uygun cevap alındıktan sonra serum üretiminde kullanılacak alet ve edevat, kimya ve ecza maddeleri için bir defter oluşturulmuştur. Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniye komisyonu ve Bakteriyolojihane müdürü ile müzakere edilip, alımları uygun görülen maddelerin satın alınması için hayvan ve mevad-ı hayvan muayene vergisinin kullanılması ve satın almadan önce gerekli izinlerin alınması Şûra-yı Devlet kararı ile sabit bulunmuştur. 7 Rebiülevvel 1321 tarihinde çıkan iradeyle aletler için Paris'deki tacir ile haberleşilmiş, katalog fiyatı 3.450 frank 20 sent olduğu halde 3.199 frank 20 sente indirimle anlaşılmıştır. İ.OM 9/11 (1321 Rebiülevvel 7).

¹⁵³ İ. RSM 7/ 21 (1314 Zilhicce 28); ŞD. 523/ 40 (1314 Zilhicce 3).

¹⁵⁴ BEO 959/ 71870 (1315 Muharrem 2), Ayrıca kimyahane için sipariş olunan alet ve edevat listesi için bkz. Ek: V.

¹⁵⁵ BEO 2386/ 178910 (1322 Cemaziyelevvel 26). Mülkiye Baytar Mektebi içindeki Bakteriyolojihane'ye yurtdışından getirilen eşya ile birlikte Padişa'a ait bahçelerde kullanılmak üzere Almanya'dan sipariş edilen çiçekler de gümrükten vergisiz geçmiştir. Bunun üzerine yapılan açıklamada resmi daire ve müesseselerin vergi muafiyeti usulü değil beyne'l hazineyen mahsup usulünün geçerli olduğu hatırlatılmıştır.

Mektebi için yurt dışından sipariş olunan aletlerin vergiden muaf tutulması istisnai bir uygulama olmuştur. Devlet, kendisine hizmeti ve kârı olacak mekteplere lazım olan eşyaları gümrükten vergisiz geçmesine müsaade etmişti. Çünkü devlet verginin karşılığını bir şekilde almıştı, ancak mektepler adına gelen eşyayı vergiye tabi tutmuş olması durumunda ise ziraat tahsisatından ayrıca bir ödenek ayırması gerekecekti. Dolayısıyla devletin ekonomik gücü böyle bir masrafın altına girecek durumda olmadığından daha kısa sürede faydası dokunacak bir kurum olan Mülkiye Baytar Mektebi'ni vergiden muaf tutmuştu.¹⁵⁶

Yurtdışından getirilecek alet ve edevata gümrük vergisi muafiyeti uygulanmasında genel olarak uygulanan usul; sipariş edilen eşyanın memleket hayırına hizmet eden müesseseye ait olup olmamasının belirlenmesi olmuştur. Mülkiye Baytar Mektebi ve Ziraat Ameliyat Mektebi gibi mektepler de bu gibi müesseselerden olup ihtiyaç duyulan alet, kitap ve maddeleri önceden belirleyip bir defter tutmak ve sonra gerekli yerlerden izin talebinde bulunmak yolu ile verilen imtiyazı kullanmışlardı.

Mektebin Fransa'daki mektepler derecesinde imkânlarla ve eğitim kalitesine sahip olma çabası mektep idaresinde bulunan muallim ve idarecilerde genelde hep var olmuştur. Fransa'daki benzeri okulların programları takip edilerek, yüzyılın veteriner eğitimi veren Alford Veteriner Mektebi gibi okullardan uzmanlar görevlendirilerek ve eğitimi teoride bırakmayıp talebenin pratikte de gelişmesi için sürekli yeni alet ve edevat temin edilerek gelişim sağlanmaya çalışılmıştır. 1909 yılında mektep müdürü tarafından bu çaba şöyle dile getirilmiştir;

“...Baytar Mektebi bir öğrenci için bir senede yüz lira, dört senede dört yüz lira masraf yaparak bir baytarı yetiştirmektedir. Bir baytarın pratiği eksik olduğu halde yalnız teorik eğitimle mezun olması ve Osmanlı vilayetlerine veteriner hekim olarak atanması bazı zararları beraberinde getirecektir. Bu zararlara meydan vermemek için memlekete ihtiyacı olan uygun baytarları yetiştirmek ve pratik eğitimi vermek için Kojit Fabrikası'ndan lazım olan alet ve edevatın en önemlilerini tedarikle mektebi geliştirmek gerekmektedir.”¹⁵⁷

2.7. Mektep İdare Heyeti ve Müdür Mehmed Ali Bey

Mektep kurulduğu ilk senesinde (1889) ilk iki sınıfı Tıbbiye Mektebi'nde son iki sınıfı ise Halkalı Ziraat Mektebi binasında eğitime başlamıştı. Halkalı'da 1891

¹⁵⁶ İ. RSM 20/21 (1322 Recep 12).

¹⁵⁷ BEO 3588/ 269069 (1327 Cemaziyelahir 12).

senesinde ilk olarak eğitime başlayan baytar mektebi üçüncü ve dördüncü sınıflarına ve Ziraat Mektebi'ne müdür olarak Umum Baytar Müfettişi Mehmed Ali Bey atanmıştı. Daha sonra Halkalı ve Tıbbiye'deki sınıflar birleştirilince Mehmed Ali Bey de Mülkiye Baytar Mektebi müdürlüğünü tercih etmiş ve mektebin ilk müdürü olmuştu. Zaten kendisi sivil bir mektep kurulması yönündeki çabaları ile öteden beri dikkat çekmekteydi. Mehmed Ali Bey, Osmanlı Devleti'nde veterinerlik alanında ilk süreli yayın olan *Vasıta-i Servet*'in ve baytarlık alanında kurulan ilk cemiyet olan Mülkiye Baytar Mektebi Mezunlar Cemiyeti'nin de kurucularından biri olmuştu.¹⁵⁸

Mülkiye Baytar Mektebi'nin tesisinde önemli hizmetleri olan Mehmed Ali Bey mektebin ilk müdürlüğünü yapmış, ancak Sultan II. Abdülhamid zamanında İttihat ve Terakki Cemiyeti ile alakası bulunduğuna dair bir jurnal ile 3. Ordu-yı Hümayûn'a gönderilmişti.

1908 II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakki'nin hükümeti sırasında İstanbul'a dönen Mehmed Ali Bey'e Mülkiye Baytar Mektebi müdürlüğü tekrar verilmiş olup memuriyetine dönen Mehmed Ali Bey hakkında şu ifadeler yer verilmişti:

“ ...Mülkiye Baytar Mektebi bugünkü müdürü Miralay Mehmed Nuri Bey dahi nazariyat cihetince mütefennin bir zat ise de mektep umur ve muamelat sairesince hüsn-i idaresini temin için müdür-i sabık Mehmed Ali Bey iade-i memuriyetine lüzum görülmüş olmakla Nuri Bey'in cihet-i askeriye rücu etmek üzere görevlendirilmesi münasip görülmüştür. ”.¹⁵⁹

Tablo 2.9. Mektep İdaresinde Bulunan Müdürler ve Görev Süreleri¹⁶⁰

Mektep Müdürlerinin İsimleri	Görev Aldıkları Yıllar
Mehmed Ali Bey	1891 – 1900
Mehmed Zaim Bey	1900 – 1901
Adil Bey	1900 – 1903
Mehmed Nuri Bey	1903 – 1908
Mehmed Ali Bey (İkinci defa)	1908 – 1909
Abdullah Bey	1909 – 1910
Ali Rıza Bey	1910 – 1913
Ali Rıza Bey (Eren)	1913 – 1919
Salih Zeki Bey	1919 – 1928

¹⁵⁸ Mülkiye Baytar Mektebi Mezunlar Cemiyeti hakkında üçüncü bölümde daha ayrıntılı bilgi yer almaktadır.

¹⁵⁹ BEO 3381/ 253558 (1326 Recep 27).

¹⁶⁰ Muzaffer Bekman, *Veterinerlik Tarihi*, Ankara Basımevi, Ankara 1940, s.157.

Mehmed Ali Bey'in müdürlük vazifesiyle mektep idaresinde bulunduğu dokuz yıllık süre okulun kurumsallaşması açısından da bir istikrar sağlamıştı. Nitekim mektep idaresine Mehmed Ali Bey'den sonra gelen müdürlerin görev süreleri, Mehmed Ali Bey'in ikinci kez göreve geldiği süre de (1908- 1909) dâhil Salih Zeki Bey'in on yıla(1919- 1928) yakın bir süre görev yapması dışında hepsi kısa süreli olmuştu.

Mektep, 1928'de Ticaret ve Ziraat Nezareti'nden alınıp Maarif Nezareti'ne bağlanana kadar mektep müdürü Salih Zeki Bey olmuştur. Salih Zeki Bey hem Osmanlı dönemi hem de Cumhuriyet döneminde mektep idaresinde bulunan bir idareci olarak bilinmektedir.

2.8. Mektep Teftişi

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi (1869) gereğince mekteplerin teftişi öteden beri Maarif Nezareti'nin resmi ve kanuni görevleri arasında yer almaktaydı. Bu müfettişliğe, biri Müslüman diğeri gayrimüslim olmak üzere iki kişi memur edilmekteydi. Mekteplerin teftişi nizamnamede yer aldığı tarihten itibaren çeşitli değişikliklerle hep var olmuştu. Mektepler, hocaları, ders işleyişi, binaları ve yapılan her türlü faaliyetler açısından kontrol edilip müfettişler tarafından ayrıntılı bir şekilde raporlanmıştı.¹⁶¹

Maarif Nezareti'ne bağlı olmayan diğer okullar ise kendi idari mercileri tarafından görevlendirilen müfettişler ile bu görevi ifa ettirmiştir. Orman Maden ve Ziraat Nezareti'ne bağlı olan Mülkiye Baytar, Halkalı Ziraat, Orman ve Sanayi Mektepleri işleyişi takibinin de bu nezaret tarafından tek tek yapılması hayli zor olduğundan nezaret tarafından bu işler genel bir müfettiş görevlendirmesiyle yürütülmüştü. Mekteplerin idaresi, ders programları ve genel işleyişine dair takibi yapmak üzere bir umum müfettiş tayin edilmişti. Görevlendirilen müfettişler geçici değil sürekli olarak görev almıştı.¹⁶²

1908 yılına kadar Alman asıllı Herman tarafından icra edilen müfettişlik bu zatın kontrat süresi dolmadan vefat etmesiyle, iki bin altı yüz kuruş maaşla Halkalı Ziraat Mektebi müdürü olan 1889 tarihinden beri de Osmanlı Devleti'nde çeşitli görevlerde bulunan Fransız İstirati Efendi tarafından yürütülmüştü.¹⁶³

¹⁶¹ Bayram Kodaman, *II. Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, TTK Basımevi, Ankara 1988, s. 48-54.

¹⁶² BEO 3463/ 259699 (1326 Zilkade 5).

¹⁶³ BEO 3463/ 259699 (1326 Zilkade 5) Lef 2.

2.9. Savaşta Mektep Binaları

Osmanlı Devleti'nde eğitim kurumlarının binaları seferberlik durumunda eğitime de ara verildiğinden çeşitli ihtiyaçları karşılamak üzere hastane, depo ve askeriye hizmet binası olarak kullanılmıştır.

Mülkiye Baytar Mektebi de ilk defa 1913 Balkan Harbi münasebetiyle o yıl kapalı kalmış ve eğitim verilmemişti. Ancak mektep binası sadece kapalı olarak kalmıştı. 1915'te I. Dünya Savaşı'nda ise seferberlik sebebiyle okulda eğitime ara verilmiş olup, İstanbul'daki birçok mektep binası gibi Mülkiye Baytar Mektebi binası da Hilâl-i Ahmer Cemiyeti hizmetinde hastane olarak kullanılmıştı. Dersler için gerekli alet ve edevat bir ya da birkaç odaya toplanmış ve geri kalan bölümler yaralı askerlerin tedavisi için hastane olarak düzenlenmişti.¹⁶⁴

Ayrıca İngiltere sefiri Sir Lavitre'nin eşi tarafından kurulan Himaye-i Hayvanat Cemiyeti, aynı senelerde savaşta yaralanan hayvanların tedavisi için mektep binasının bir parçası olan ahırların bir kısmının geçici olarak kendilerine tahsisini talep etmişti. Cemiyetin bu talebi Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından uygun bulunmuş olup mektep ahırları bu cemiyete geçici olarak tahsis edilmişti.¹⁶⁵

¹⁶⁴ MF. MKT 1200/ 15 (1332 Ramazan 12).

¹⁶⁵ BEO 4149/ 311165 (1331 Rebiülevvel 21).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEKTEP MEZUNLARI VE İSTİHDAMLARI

Bu bölümde Mülkiye Baytar Mektebi'nden mezun olanların aldıkları diplomalar, istihdamları ve maaşları üzerinde durulacaktır. Ayrıca okutulan kitap ve risaleler, talebelerin eserleri, baytar cemiyetleri ve mecmuaları hakkında bilgi verilecektir.

3.1. Mezun Öğrenciler ve Diplomalari

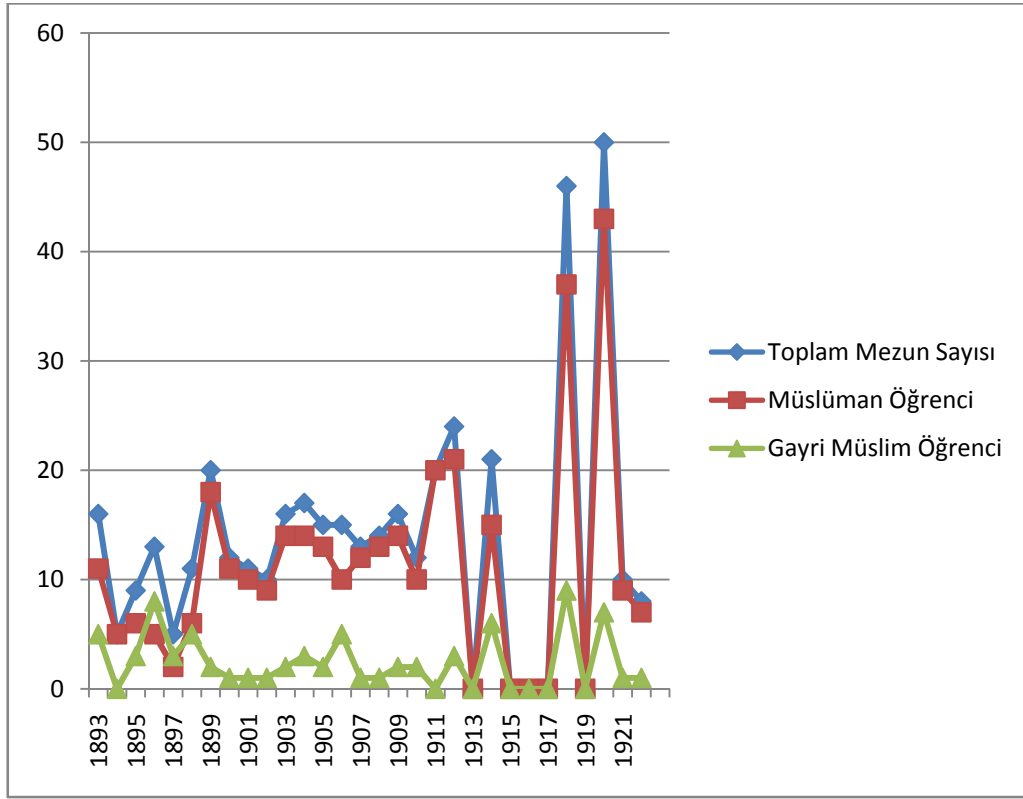
Mektepten mezun olmak için mezuniyet imtihanından geçerli not almak gerekmektedir. İmtihani geçen talebelere ise icazetname veya şahadetname adında bir belge veriliyordu. Diploma niteliği taşıyan bu belgeler, Askeri Baytar Mektebi diplomalarından farklı olarak Fransızca ve Türkçe yan yana iki dilde hazırlanmaktaydı. Bu uygulamada, Mülkiye Baytar Mektebi'nin Fransız Alford Baytar Mektebi yönetmeliği ve programları esas alınarak kurulmasının bir etkisi olduğu düşünülmektedir.¹⁶⁶

Mezun olan talebe, ehliyetini ibraz eden bu belge ile görevlendirildiği yerde hayvan hekimliği yapabiliyordu. Diploması olmayan için ise görevlendirme mümkün olmamıştı. Nitekim diplomasını bir yangında kaybettiğinden bahisle Theodore Teheddimoglu'nun geç bir tarih olan 1923'te yazdığı tezkireyle yanan diploması yerine onaylanmış bir suretini talep etmişti.¹⁶⁷ Bu durumda eldeki mezuniyet belgesinin bir tür ruhsat, mesleği icra etme ehliyeti verdiği görülmektedir.

Mülkiye Baytar Mektebi ilk defa 1893 senesinde on altı talebe mezun etmiş olup bundan sonra 1913 senesine kadar nizami bir şekilde talebe mezun etmeye devam etmişti. Ancak 1913 senesi Balkan Harbi münasebetiyle eğitime ara verilmiş, savaştan sonraki sene 1914'te yeniden eğitim yapılmış ve mezun verilebilmişti. 1915 senesine gelindiğinde bir kez daha umumi harp nedeniyle mektep, 1918 yılına kadar üç yıl kapalı kalmıştı. Her sene beş ile yirmi sekiz arasında değişen mezun talebe sayısı, 1918'de yeniden başlayan eğitimle kırk altı olarak kayıtlara geçmiştir. Mektebin üç yıl kapalı kalması ardından mezun olamayan öğrenciler ancak 1918'de mezun olabiliyordu. Mektepten mezun verilmeyen bir diğer bir sene de 1919 senesi olup, bu yıl içinde eğitim yapılmış ancak öğrenci mezun olmamıştı. 1921 yılına gelindiğinde askeri ve sivil baytar mektepleri birleştirilmiş mezun sayısı ise normal seyrine dönmüştür.

¹⁶⁶ Berfin Melikoğlu- Atilla Özgür- Şule Osmanağaoğlu, "Osmanlı Devleti'nde Veteriner Hekimliği Mezuniyet Belgeleri", *Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 18(1), 2012, s.7-14.

¹⁶⁷ HR. İM 41/10 (1923 Ekim 27).

Grafik 3.1 Yıllara Göre Mülkiye Baytar Mektebi Mezun Sayısı¹⁶⁸

3.2. Mezun Öğrencilerin İstihdamları ve Maaşları

1890 senesinde, mektepten mezun olmaya hak kazanan talebelerin atanması için Orman Maden ve Ziraat Nezareti'nde bir taslak hazırlanmış ihtiyaç olan vilayetlere atanacak baytarlar için verilecek maaş ve harcırah bedelleri de bu taslakta belirlenip Sadaret'e sunulmuştu.

Ancak Sadaret makamı, Orman Maden ve Ziraat Nezareti'nin aylık her bir baytar için 1.000 kuruş, harcırah olarak ise 3.000 kuruş verilmesini öngördüğü bu teklifleri yüksek bulmuş ve atanacak baytarların maaşlarının 500 kuruşla sınırlandırılmasını söylemişti. Öncelikle vazifelerinin ne olacağının da belirtmek üzere mülkiye baytarlarının tayin, azil, terfi, maaş ve rütbelerini belirleyen bir nizamname hazırlanması önerilmişti.¹⁶⁹ Daha sonra hazırlanan bu nizamnameye göre, sivil baytar olarak vilayetlerde görev almak için Askeri Baytar Mektebi veya Mülkiye Baytar Mektebi'nden diploma almış olmak ve Osmanlı tebaasından olmak gerekmişti. Osmanlı tebaasından olup Avrupa'daki okullardan diploma alanlar ise imtihana tabi tutulmuş ve

¹⁶⁸ M. Bekman, *Veteriner Tarihi*, Ankara Basımevi, Ankara 1940, s.273- 287.

¹⁶⁹ ŞD 515/2 (1311 Safer 2). Nizamname metni için bkz. Ek: VI.

ehliyetleri sabit görülenler sivil baytar olarak atanmıştı. Ayrıca Avrupa okullarından mezun olup Osmanlı Devleti'nde baytar olarak çalışmak isteyen yabancılar için diplomalarının sahibi olduklarını, Ziraat Dairesi'nde sözlü mülakatta ispat ettikleri takdirde Osmanlı Devleti'nde on beş sene müddetle hizmet etmek üzere istihdam edilmişlerdi.

Görevlendirilen baytarlar dört sınıf olup, ilk göreve başlayanlar dördüncü sınıftan 500 kuruş maaş ve rütbe-i rabia memuriyetiyle başlamıştı. Üçüncü sınıf memur olan baytar 1.000 kuruş maaş ve rütbe-i salise, ikinci sınıf memur olan baytar 1.500 kuruş maaş ve rütbe-i saniye ile başlamıştı. Ayrıca en yüksek seviye olan birinci sınıf, baytar müfettişi olarak 2.000 kuruş maaş ve rütbe-i saniye sınıf-ı mütemayize ile görev almıştı. Baytar müfettişliğinde istihdam edilenler sınırlardaki vilayetlerde görevlendirilmiş, sayıları da tüm ülke genelinde on kişiyi geçmemek üzere düzenlenmişti. Baytar müfettişi olmayan yerlerde müfettişlik görevini ikinci sınıf baytarlar yapmış ancak maaşları kendi sınıflarının maaşı kadar olmuştu. Ayrıca bir zam düşünülmemişti.

Her sınıf baytarın harcırahları genel memur harcırah kararnamesine uygun olarak verilmişti. Sadece Hicaz, Yemen, Bağdat, Basra, Musul ve Trablusgarp Vilayetleri ile Bingazi ve Kerkük Sancakları baytarlıklarına tayin olunanlara sınıflarına mahsus maaşlarının yarısı kadar zam verilmiş ve bu vilayet ve sancaklara tayin kılınmış olan baytarlar oralarda iki sene hizmet ettikten sonra arzu ettiklerinde memuriyetleri diğer vilayetlere alınmıştı. Ayrıca baytarların vazifeleri Ziraat Nezareti tarafından belirlenmişti.

Mülkiye Baytar Mektebi'nden diploma alanlar mektep nizamnamesi hükmünce askerlik hizmetinden muaf tutulmuştu fakat bu muafiyete mukabil on sene boyunca baytarlık işlerinde vazifeli bulunmaları gerekliydi. Bunlardan zorunlu hizmete razı olmayanlar mektepte bulundukları her eğitim yılı için yirmi beş lira ile diploma ve imtihan harcı olan on lirayı mektep idaresine ve bunların içinde zaten askerlik hizmeti ile mükellef olanlarsa hangi mezhepten olursa olsun askerlik bedeli olan elli lirayı Daire-i Askeriye'ye ödemekle yükümlü tutulmuştu. Ancak Mekteb-i Baytari haricinde yetişmiş ve askeri rütbeye sahip olan baytarların memuriyetlerinden istifa etme hakları olmuştu.

Ziraat Nezareti idaresinde olan baytarlık işleri ve buna bağlı muameleler baytarlar aracılığı ile iletilen sorunlar bu nezarette çözülmüş, karara bağlanmış, gerekli teşebbüsler yapılmıştı. Olağanüstü olarak kendi memuriyetleri haricinde sivil baytar olarak tayin olunan baytar doktorlara, harcırahlarından başka kendi sınıflarına mahsus maaşlarının yarısı kadar zam verilmesi düşünülmüştü.

Memuriyet dereceleri arasında terfi atamaları, kıdem ve ehliyeteye bağlı olup yalnız birinci sınıfa terfi etmek müsabaka imtihanında birinci olmaya bağlı olmuştur. Memurların gerektiğinde terfi almaları gerektiğinde azledilmeleri veya taltifler ziraat idaresinin kararı ile Ziraat Nezareti'nden icra edilmiştir. Baytarların maaş ve rütbece terfileri bulundukları sınıfta üç sene aralıksız hizmet etmiş olmalarına bağlı olmuş, bu suretle hizmet edenlerin her üç senede bir sınıfları terfi ettirilmiştir. Ve veteriner hekimlik müfettişliğine terfi ise meslekte dokuz sene görevli olmaya bağlanmıştı. Beş sene müfettişlikte güzel hizmet edenlerin maaşları hizmetlerinin dercesine göre tedricen üç bin kuruşa çıkarılmıştı.

Sivil baytarların sorumlu oldukları mercileri Ziraat Nezareti olup, diğer mülkiye memurları gibi hükümet dairelerinde bulunmuşlar ve mensup oldukları mahallin en büyük mülkiye memurlarının maiyetinde yer almışlardı. Sadece baytar müfettişleri doğrudan doğruya Ziraat Nezareti'ne tabi olmuştu. İkinci, üçüncü ve dördüncü sınıf baytarlar, memuriyetleriyle alakalı hususlarda doğrudan doğruya yerel idarenin en büyük memuruna müracaat etmişlerdi. Olağan üstü durumlarda Ziraat Nezareti'ne de başvurmayla izinli olmakla beraber fen işlerinde sorumlu oldukları mercileri ise baytar müfettişleri olmuştu. Sivil baytarlar, Ziraat Nezareti'ne bağlı olarak vazifelerini tamamladıklarında ise diğer mülkiye memurları gibi emeklilik hakkına sahip olmuşlardı.

Genel olarak 1890 senesinde düzenlenen nizamname hükümleri uygulanmış 1913 senesinde Vilayet Kanunnamesi gereğince Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne bağlı Orman, Maden, Ziraat ve Baytar Mektepleri'nden mezun talebeler için genel bir nizamname daha kaleme alınmıştı.¹⁷⁰ Bu nizamnamedeki genel hükümlerin bazı değişikliklerle beraber baytar mektebi mezunları hakkında 1890 senesinde düzenlenen ilk nizamname ile aykırı düştüğü bir uygulama söz konusu olmamıştır.

¹⁷⁰ DH. HMŞ 25/31 (1331 Cemaziyevvel 29); DH.HMŞ 25/16 (1331 Rebiülevvel 18). Nizamname tam metni için bkz. Ek: VII.

1893 yılı mektep mezunlarının ikisi Fransa'dan getirtilen Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniye Müfettişi ile beraber Orman Maden ve Ziraat Nezareti baytarlık işleri ve Ziraat Heyet-i Fenniyesi 5.Şube Müfettişliği yardımcılığına, biri Mülkiye Baytar Mektebi seririyat muallimi muavinliğine, bir diğeri Şehremaneti Baytar Müfettişliği muavinliğine ve diğer on ikisi ise Hüdavendigâr Vilayeti dâhilinde bulunan çeşitli yerlerde Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniye kanunlarını tatbik etmek üzere yedi yüz ellişer kuruş maaş ve rütbe-i rabi ile tayin edilmişlerdi.¹⁷¹

Tablo 3.1. Mülkiye Baytar Mektebi 1893 Senesi Mezunlarının İsimleri ve Memuriyetleri¹⁷²

Diploma Derecesi	İsim	Memuriyet
1.	Mehmed Akif	Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniye Müfettişi Yardımcılığı
2.	Simon Efendi	Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniye Müfettişi Yardımcılığı
3.	Hakkı Efendi	Seririyat Muallim Muavinliği
4.	Agop Efendi	Hüdavendigâr Vilayeti Zabıta-i Sıhhiye Nizamı Tatbiki
5.	Said Efendi	Hüdavendigâr Vilayeti Zabıta-i Sıhhiye Nizamı Tatbiki
6.	İshak Efendi	Hüdavendigâr Vilayeti Zabıta-i Sıhhiye Nizamı Tatbiki
7.	Yusuf Efendi	Hüdavendigâr Vilayeti Zabıta-i Sıhhiye Nizamı Tatbiki
8.	Hacı Efendi	Hüdavendigâr Vilayeti Zabıta-i Sıhhiye Nizamı Tatbiki
9.	Şani Efendi	Hüdavendigâr Vilayeti Zabıta-i Sıhhiye Nizamı Tatbiki
10.	Tevfik Efendi	Hüdavendigâr Vilayeti Zabıta-i Sıhhiye Nizamı Tatbiki
11.	Halil Efendi	Hüdavendigâr Vilayeti Zabıta-i Sıhhiye Nizamı Tatbiki
12.	Cemal Efendi	Hüdavendigâr Vilayeti Zabıta-i Sıhhiye Nizamı Tatbiki
14.	Vehbi Efendi	Hüdavendigâr Vilayeti Zabıta-i Sıhhiye Nizamı Tatbiki
15.	Yako Efendi	Hüdavendigâr Vilayeti Zabıta-i Sıhhiye Nizamı Tatbiki
16.	Hasan Efendi	Hüdavendigâr Vilayeti Zabıta-i Sıhhiye Nizamı Tatbiki
13.	Kemal Efendi	Şehremaneti Baytar Müfettişi Yardımcılığı

Yapılan bu atamada görüldüğü gibi belirtilen maaş miktarı, mezunların istihdamlarına dair düzenlenen nizamnamedeki miktardan fazladır. Dolayısıyla nizamnamede yer alan maaş miktarının verilecek maaşa dair en alt sınırı belirttiğini söyleyebiliriz. Yukarıda bahsettiğimiz bin kuruş maaşın fazla geldiği için nizamname ile dördüncü sınıf baytarlara beş yüz kuruş maaşla görevlendirilmelerini ön gören karar dışında yedi yüz ellişer kuruşla görevlendirilme yapılması, mektebin, o yıl ilk mezunlarını verdiği göz önüne alınırsa teşvik amacı güdülmüş olabilir. Ancak baytar maaşları konusunda ilerleyen yıllarda herhangi bir zam söz konusu olmamıştır. Tayinler

¹⁷¹ İ.OM 1/20 (1311 Cemaziyelahir 14).

¹⁷² İ.OM 1/20 (1311 Cemaziyelahir 14) Lef 3.

aziller ve maaşlar 1890 tarihinde belirlenen ve 1913 tarihinde güncellenen nizamnamelerdeki hükümlere göre yapılmıştır.

Baytarlar önceleri tayin edildikleri vilayet, sancak ve kazalarda kiraladıkları han ve odalarda ikamet etmişlerdi. Ancak vazifeleri icabı sıkça diğer sancak ve kaza merkezlerine gitmiş, gittikleri mahallerde de konaklayacak elverişli yer bulma ve kira ödeme konusunda bazı zorluklar çekmişlerdi. Bu sorunlarının çözümü adına 1911'den itibaren, taşrada görevli orman, ziraat, baytar müfettiş, memur ve mühendisleri için hükümet dairelerinde ikamet edebilecekleri birer oda tahsis edilmesiyle hanlarda ve geçici yerlerde kalan bu memurların görevlerini hakkıyla ifa edebilmelerinin sağlanması için çalışılmıştı. Ayrıca bu tarihten sonra yapılacak hükümet konakları planlarında da bu memurlara oda olacak şekilde yapılması düşünülmüştü.¹⁷³

Savaş zamanında seferberlik ilan edilmesinden ötürü askeri baytara duyulan ihtiyaç nedeniyle Mülkiye Baytar ve Tatbikat-ı Baytar Mektepleri'nden mezun olan baytar ve baytar yardımcıları ordu baytarlığında istihdam edilmek üzere yaşça en gençlerinden başlanarak ihtiyaç tespitinde orduya alınmıştı. Orduda ihtiyat sıhhiye baytarı sınıfıyla kıdemsiz yüzbaşı rütbesinde görevlendirilip, yüzbaşılardan sahip oldukları haklara sahip olmuşlardı. Baytar yardımcıları ise mülazım-ı sani rütbesine sahip olmuştu.¹⁷⁴

3.3. Mektepte Okutulan Kitaplar

Bilimsel anlamda veteriner hekimliğin başlamasına (1841) kadar Osmanlı'da hayvan yetiştiriciliği, bakımı, beslenmesi, hastalıkları ve tedavisi konusunda sözlü olarak usta çırak ilişkisiyle öğrenilen bilgilerin yazılı kaynaklarını baytarnâmeler oluşturmaktaydı.¹⁷⁵

¹⁷³ Orman Maden ve Ziraat Nezareti nazırı tarafından 1911 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne bir yazı yazılmıştır. Verilen dilekçede taşrada görevli orman, ziraat, baytar müfettiş müdür, memur ve mühendisleri için hükümet dairelerinde ikamet edebilecekleri birer oda tahsis edilmesi ile hanlarda ve geçici yerlerde kalan bu memurların görevlerini hakkıyla ifa edebilmelerinin sağlanması dile getirilmiştir. Ayrıca bundan sonra yapılacak hükümet konakları planlarında da bu memurlara oda olacak şekilde yer verilmesinden bahsedilmiştir.

Dâhiliye Nezareti, uygun bulunan bu teklif hususunda alınan kararı ve gereğinin yapılmasını vilayetlere ve ilgili kurumlara genel bir yazı ile bildirmiştir. Ancak bu karar pratikte hemen uygulanması zor bir durum oluşturmuş olacak ki Dâhiliye Nezareti'nden gönderilen 9 Eylül 1911 tarihli yazıya, Aydın, Beyrut Vilayetleri ve Çatalca Sancağı'ndan 2 Ekim 1911'de cevap verilmiştir. Hükümet dairelerinin mevcut yapılarının kendi memurlarına bile dar geldiği ve bazı memurların uygun birer yer kiralanmak suretiyle barındırıldığından bahsedilmiştir. Dolayısıyla orman, ziraat, baytar müfettiş memur ve mühendisleri ikametleri için bahsedilen bu uygulamanın ancak hükümet binalarının daha geniş bir şekilde yeniden yapılmasıyla mümkün olacağı yönünde itiraz edilmiştir. DH. MB. HPS 18/5 (1329 Cemaziyevvel 12).

¹⁷⁴ İ.DUİT 87/ 14 1335 R 22.

¹⁷⁵ Ferruh Dinçer, *Türk Folklorunda Veteriner Hekimliği (Beş Doğu İlimizde Yeni Örnekleriyle)* I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, DSİ Basımı ve Foto Film İşletme Müdürlüğü, Ankara 1976.

Veteriner hekimliğin başlaması ile II. Mahmud zamanında ilk defa ülkede veteriner tedrisatında görevlendirilen Godlewsky ve daha sonra hem Askeri Baytar Mektebi hem Mülkiye Baytar Mektebi içinde hoca olarak görevlendirilen çeşitli Fransız veteriner hekimler, kendi literatürlerini kullanarak bir eğitim programı oluşturmuşlardı. Özellikle Mülkiye Baytar Mektebi'nin kuruluş programının, Fransa Alford Baytar Mektebi örnek alınarak hazırlanması düşünülürse kaynak ders kitaplarının Fransızca ve bu kitaplardan tercüme edilmiş olmasında bir beis görülmez.

Godlewsky 1841'de veterinerlik tedrisini Osmanlı Devleti'nde teşkil etmeye memur edildiğinde derslerde Gurlt'un anatomi atlasını takip etmiş, bir yandan da öğrencilere aktardığı kendi bilgilerini kitap halinde toplamıştı. Bu eser Osmanlı Devleti'nde veterinerlik eğitimi alanında belirlenen ilk eser olup elyazması olarak Osmanlıca kaleme alınmıştır.¹⁷⁶

Askeri Baytar Mektebi eğitim kadrosunda 1873'ten itibaren yer alan, ayrıca Mülkiye Baytar Mektebi muallimliğinde de bulunan Minas Bey, Osman Mazhar Bey ile birlikte *Müfredat-ı Tıb, Tedavi-i Emraz ve Fenn-i İспенçiyari-i Baytâri* adlı kitabın çevirisini yapmıştı. Bu kitaplar mektepte okutulan ilk kitaplar arasında yer almıştır.

Ayrıca Fransızca kitaplardan tercümeler ile veteriner hekimlik alanında yapılan yayınlar dışında 19. yüzyıla ait ulaşılabilen ilk telif eser Mülkiye Baytar Mektebi müdürü Mehmed Ali Bey'in *İlm-i Emraz-ı Hariciye yahut Cerrahiye* adlı kitabı olmuştur.¹⁷⁷ Daha sonra veterinerlik alanında telif eser sayısı artmıştır. Mülkiye Baytar Mektebi muallimleri ve aralarında mezun öğrencilerinde bulunduğu baytarlar artık tercümeler yanında telif eser de vermeye başlamıştı.

Baytarlıkla ilgili yerli teliflerden olan kitaplar, muallimler tarafından da kaleme alınmıştır. Mesela 1906 senesinde Mülkiye Baytar Mektebi muallimlerinden Cafer Bey ve Halkalı Ziraat Mektebi muallimi Kemal Bey tavukçuluk hakkında kaleme aldıkları *Tavukçuluk Haberi* adlı kitabın basımı için Maarif Nezareti'ne başvurmuşlardı. Osmanlı'da basılan tüm kitaplar gibi *Tavukçuluk* kitabının da nüshası incelemenden geçtikten sonra basımına izin verilmişti.¹⁷⁸

¹⁷⁶ Ferruh Dinçer- Atilla Özgür- Aşkın Yaşar, *Osmanlı Döneminde Veteriner Hekimliği Alanında Te'lif Tercüme ve Yayın Faaliyetleri*, Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi, İstanbul 1999, s.385.

¹⁷⁷ F. Dinçer, *a.g.m* ,s.385.

¹⁷⁸ MF. MKT 1008/62 (1325 Cemaziyelahir 12), Matbuat Nizamnamesine (15 Şubat 1857) göre herhangi bir kitabın ya da risalenin yayınlanmasına ancak Maarif Meclisi'nin, içeriğinde devletin hâkimiyetine zarar verebilecek şeylerin bulunup bulunmadığını incelemesinden sonra izin verilmektedir. Bkz. *Düstur*, II. Cilt, Matbaa-i Amire, Dersaadet 1289, s. 227-228.

Mektepte okutulacak kitapların kâğıt ücretleri ve basımı için gereken para, Orman Maden ve Ziraat Nezareti'nden ihtiyaç hâsıl olduğunda Ticaret Nezareti'ne dilekçeyle bildirilmişti. Bu meblağ, Ziraat Bankası'ndan ödenen ziraat tahsisatı içinde“neşriyat ve teracim-i ziraiye” adıyla sekiz bin kuruş olarak belirlenmiş ve Şûra-yı Devlet'in de onayı ile kullanılmıştı.¹⁷⁹

Mektepte okutulacak kitaplar bazen de satın alma yolu ile temin edilmiştir. Mesela 1909 senesinde mektep talebesi için 132 cilt Fransızca sarf ve kıraat kitaplarının satın alınması gerekmiş ve gereken 842 kuruş ise mektep tahsisatı içindeki tertib-i mahsusattan ödenmişti.¹⁸⁰

3.4. Baytar Cemiyetleri ve Baytarlık Mecmuaları

Sultan II. Abdülhamid zamanında siyasi faaliyetlerin sıkı takibi nedeniyle insanların sosyal amaçlı faaliyetler için dahi olsa örgütlü olarak bir araya gelmelerine izin verilmemiştir. Dolayısıyla buna ihtiyaç duyan dernek ve cemiyetler faaliyetlerini gayri resmi olarak sürdürmüşlerdi. Ancak 1908 senesinde II. Meşrutiyet'in ilanı ile toplum üzerindeki siyasi baskı ortadan kalkmış olup bir rahatlama görülünce bir takım dernekler de kurulmaya başlamıştır.¹⁸¹ İttihat ve Terakki ile beraber gelen siyasal ve ideolojik tutumlar yüksek öğrenime hemen yansımış ve hemen her okulda öğrenci dernekleri kurularak eğitim yaşamıyla siyasal yaşam arasında etkileşme kanalları oluşturulmuştur.¹⁸² Bu dönemde teşkil olunan cemiyetlerden bir kaçısı da baytarlık alanında olmuştur.

Mülkiye Baytar Mektebi'nden mezun olup, baytar olarak mesleklerini icra edenler tarafından mesleklerine dair gelişmeleri takip edebilmek, meslektaşlar olarak birbirlerinden haberdar olabilmek, baytarların mesleki sorunlarını gündeme getirmek için biri İstanbul'da diğeri Mersin'de iki cemiyet kurulmuştu.

İstanbul merkezinde kurulan cemiyetin adı *Mülkiye Baytar Mektebi Âlisi Mezunlar Cemiyeti*di. Cemiyetin, kuruluş nizamnamesi ikinci maddesinde kuruluş maksadı şu şekilde açıklanmıştı;

“...fikirlerinin yayınlanacağı ilmi bir gazete ve tababet-i baytariye, ıslah-ı hayvanat ve hıfzı's- sıhhat-i umumiye hakkında kitaplar ve risaleler neşretmek, baytarlık ilminin

¹⁷⁹ BEO 1110/ 83220 (1315 Zilkade 25); İ.OM 7/48 (1319 Zilkade 25).

¹⁸⁰ BEO 3457/259247 (1326 Zilkade 26).

¹⁸¹ Vahdettin Engin, *Mekteb-i Sultani*, Galatasaraylılar Derneği Yayını, İstanbul 2003, s.187-188.

¹⁸² İlhan Tekeli- Selim İlkin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, TTK Yayınları, Ankara 1993, s.90.

gelişmesi ve genel menfaatin temini maksadıyla seyahatler yapmak, baytarlık kütüphanesi kurmak, ilmi konferanslar tertip etmek...”¹⁸³

Orman Maden ve Ziraat Nezareti’ne cemiyet nizamnamesi ile müracaat edilmişti. Ancak nizamnamenin onuncu maddesi olan “mesleğin yahut meslektaşlardan birinin müdafa-i hukuku için cemiyetin hükümete vaki olacak müracaatı müdahale şeklini almamalıdır. Ancak meydanda bi’l iltizam vuku’a getirilen sarıh bir haksızlık görüldüğü takdirde cemiyet azasından birini evvela idare-i baytariye daha sonra nezarete göndererek o haksızlığın tamirini teklif eder. Şayet teklif-i vaki makul bir sebep olmaksızın red olunursa o zaman cemiyet, mühür-i resmisiyle evvela nezarete saniyen Meclis-i Mebûsan’a salisen matbuata müracaat ve istirham edebilir.”maddesi nezaret tarafından dikkate şayan bulunmuş ve Dâhiliye Nezareti’nden cemiyetin teşkilinin doğrulanıp doğrulanmadığı sorulmuştu. Dâhiliye Nezareti gerekli onayın verildiği ve teşkiline izinlerinin olduğunu, onuncu madde hakkında herhangi bir tereddüde gerek olmadığı şayet kanuna aykırı bir davranış olursa hukuk müşavirliğinin gerekeni yapacağını cevap olarak bildirmişti.¹⁸⁴

Mülkiye Baytar Mektebi Âlisi Mezunlar Cemiyeti ilk idare heyeti, Umur-ı Baytariye Müdüriyeti muavini Akif Efendi’nin riyaseti altında Mülkiye Baytar Mektebi Âlisi müdürü Ali Bey, Muavin Baytar Mektebi müdürü Ali Rıza Bey, Seyyar Baytar müfettişi Hüseyin Mustafa Bey ve İstanbul Vilayeti Baytar Müfettişi Agop Efendi ve Bakteriyolojihane-i Baytari müdür muavini Cafer Efendi’lerden 1908 tarihinde teşkil olunmuştu. Cemiyetin yayın organı ise Mehmed Ali Bey idaresinde olan *Mecmua-i Baytariye* olmuştu.¹⁸⁵

Merkezi Mersin olup daha çok taşradaki baytarların mesleki sorunlarını dile getirmek ve mesleğin itibarı ve gelişmesini amaç edinen diğer cemiyet ise *Taşra Baytarları İttihad ve Teaviin Cemiyeti*di. Bu cemiyetin kuruluş gerekçeleri içinde, taşrada görevli baytarların maaşlarının, Orman Maden ve Ziraat Nazırı Selim Melhame Paşa’nın döneminden beri aynı olması, aynı nezarete bağlı diğer memurların baytarlara

¹⁸³ DH. İD 126/ 14 (1329 Rebiülahir 23) Lef 2, Cemiyet Nizamnamesi tam metni için bakınız Ek: VI.

¹⁸⁴ DH. İD 126/ 14 (1329 Rebiülahir 23); 16 Ağustos 1909’da Cemiyetler Kanunun yürürlüğe girmesi ile 1908’den önce kurulup faaliyet gösteren kulüplerde resmi mahiyet kazanma imkânına sahip oldular. “Kanunun öngördüğü bazı hususlar şunlardı; Cemiyetlerin kurulması önceden izin almaya bağlı değildir. Bununla beraber gerekli şartlar yerine getirilmek suretiyle yetkili makamlara haber vermek icap etmektedir. Kanun hükümlerine, umumi adaba, ülkenin asayişine, devletin bütünlüğüne aykırı ve Osmanlı vatandaşları arasında ayrımcılık yapmaya yönelik cemiyetler kurulamaz. Cemiyet üyeleri en az yirmi yaşında olmalıdırlar. Gizli cemiyetler ile kavmiyet ve cinsiyet ayrımı yapan cemiyetlerin kurulması kesin olarak yasaklanmıştır.” *Düstur*, ikinci tertip, II. Cilt, Dersaadet 1329, s.604- 608.

¹⁸⁵ DH. MKT 2615/ 1(1326 Şaban 28).

göre iki üç kat fazla maaş almaları ve mevcut taşra baytar maaşlarının yeterli olmaması, taşra baytarlarının görev yaptıkları yerlerde kendilerine ait odalarının yazı yazacak bir masalarının olmaması, taşradaki ekonomik şartların yoksunluğundan dolayı mesleklerini icra edemeyecek duruma gelmeleri, meslek itibarının zedelenmesi gibi sebepler yer almıştı. Aslında Taşra Baytarları İttihad ve Teavün Cemiyeti, daha önceki yıllarda Dersaadet'te *Mülkiye Baytarları İttihad ve Teavün Cemiyeti* adıyla kurulan cemiyetin nizamnamesindeki bazı maddelerde değişiklik yapılarak bu cemiyetin devamı niteliğinde olmuştu.¹⁸⁶

Baytar olarak mesleklerini icra edenler tarafından mesleklerine dair gelişmeleri takip edebilmek, meslektaşlar olarak birbirlerinden haberdar olabilmek, baytarların mesleki sorunlarını gündeme getirmek amacı ile kurulan bu iki cemiyet, mesleki olarak aynı ideallere sahip olmuştu. Ancak Mülkiye Baytar Mektebi Âlisi Mezunlar Cemiyeti, ilmi çalışmalar ve yayınlar, uluslar arası konferanslara katılma, seyahatler düzenleme gibi çalışmaları ile eğitim alanında baytarlığa katkı sunabilecek bir dernek olmuştur. Mülkiye Baytarları İttihad ve Teavün Cemiyeti ise mesleğin idari sistem içindeki konumu, itibarı ve mesleki sorunların çözümü yolunda bir yol izleyerek baytarların çalışma şartlarının düzenlenmesi konularında çalışmalar yürüten bir dernek olmayı amaçlamıştır.

¹⁸⁶ DH. İD 99/5 (1329 Cemaziyelevvel 12).

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nde geniş halk kitleleri kırsalda yaşamakta ve geçimlerini hayvancılıkla sağlamaktaydı. XIX. Yüzyılın yaygın olan hastalıklarından sığır vebası salgını ise bir yüzyıl önce Avrupa'da olduğu gibi Osmanlı coğrafyasında da büyük kayıplara sebep oluyordu. Ayrıca halkın bu gibi hastalıklar ile mücadele etme yollarını bilmemesi de bulaşıcı hastalığın aynı anda birçok hayvanın telef olmasına sebep olmaktaydı. Devlet bünyesinde hayvan sağlığını korumakla görevli baytar sayısı ise mektebin kurulduğu 1889 yılında sekiz ila on beş arasında olup, ihtiyaca cevap vermemekteydi.

Mevcut sivil baytarlar, Osmanlı modernleşmesinin bir ayağı olan modern okullardan Harbiye Mektebi ve Tıbbiye Mektebi'ndeki baytar sınıflarından mezun olanlardı. Bu baytarlar ise daha çok ordu içindeki hayvanların bakımı düşünülerek yetiştirilmeye başlanmış daha sonra sivil baytara ihtiyaç duyulunca gereken yerlere görevli olarak gönderilmişlerdi. Ancak sivil baytar ihtiyacı yinede istenen seviyede değildi. Memleketin her yerinde görev alacak sivil baytar ihtiyacının farkına varılmasından sonra bu yönde baytar yetiştirmek amacı ile bir okul kurma fikri ve çalışmaları da başlamıştı. 1889 yılında açılarak eğitim vermeye başlayan Mülkiye Baytar Mektebi bu açığı kapatmaya çalışmıştır.

Mektebin ilk iki sınıfı Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'de, son iki sınıfı ise Halkalı Ziraat Mektebi'nde eğitim verecek şekilde planlama yapılmıştı. Halkalı'daki sınıflara ise ancak 1891 tarihinde talebe alınmaya başlamıştı. Mektep açılış tarihinin kimi kaynaklarda 1891 olarak verilmesi de bundan kaynaklanmaktadır. Yine mektep kuruluş tarihi olarak verilen diğer bir tarih ise 1894 yılı olup bu ise mektebin müstakil bir binada eğitim vermeye başladığı tarihtir.

İlk mezunlarını 1893 yılında vermiş olan ayrı yerlerdeki mektep sınıfları, aynı çatı altında eğitim vermek üzere birleştirilmiştir. Ancak mektep uzun süre bir bina da kalamamış, 1902 yılına kadar iki farklı yere taşındıktan sonra en son taşındığı Tunuslu Mahmud Hayreddin Paşa Konağı bahçesinde kendine has bir bina vücuda getirme fırsatı bulunmuştur. Mimar D'Aronco Bey'in 1894 yılında tasarladığı mektep bina planları günümüze kadar ulaşmış Osmanlı Başbakanlık Arşivi'nde yer almaktadır. Ancak planların uygulamaya başlamasına dair tarih hakkında literatürde ve arşivde net bir bilgiye ulaşılamamıştır. Yalnız 1901 yılında Mimar D'Aronco'nun Mülkiye Baytar

Mektebi devam eden inşaatının tamamlanmadan Orman Maaden ve Ziraat Nezareti ile yaptığı sözleşmenin bitmek üzere olduğu ve Harbiye Nezareti ile yeni bir anlaşma yapmasının tavsiye edildiği belgeden anlaşılmaktadır ki o tarihte inşaat hala devam etmekteydi. Fakat ne yazık ki inşa edilen bu mektep binası ise 1911 İshak Paşa yangınıyla harap olmuş ve mektep bina sıkıntısını yaşamaya devam etmiş mektebe dair günümüze ulaşan bir yapı da olmamıştır. Çalışmamız mektebin eğitim verilen binası hakkında literatürde daha önce yer verilmeyen bu süreci arşiv kaynaklarına dayanarak açıklamaya çalışmıştır.

Mektep Osmanlı Devleti'nde dönemin ekonomik şartları içinde mezunlarının memur olarak hemen görevlendirildiği istisnai kurumlardan biri olmuştur. Memleketin sivil baytara olan ihtiyacı nispetinde baytar yetiştirmek ve vazifelendirmek amacıyla okula rağbetin de bu sebepten ötürü yoğun olduğu söylenebilir. Mezunları sivil baytar olarak görevlendirilmekle kuruluş amacı tahakkuk ettirilmeye çalışılmıştır. Böylece memlekette baytarlık işleri gelişmiştir ancak mektep kuruluş tarihinden sonraki ilerleyen yıllarda da ülke genelinde salgın hastalıklar görülmeye devam etmiştir. Salgın hastalıkla mücadelede yetersiz kalınmasına rağmen devletin içinde bulunduğu ekonomik, sosyal ve siyasal şartlar da düşünülürse Osmanlı'da veterinerlik eğitimi için ilk adımların atılmış olması adına mektep önemli bir görev üstlenmiştir.

Kurulduğu tarihten itibaren Fransa'daki veteriner okulları derecesinde eğitim vermek amaçlanmış ve mektep idarecileri de devamlı olarak bu yönde çaba içerisinde olmuşlardı. Mektep talebesi için nazari dersler yanında tatbiki dersler vermek ve bunlar için gerekli olan alet ve edevatın yurtdışından temin edilmesi, mektep bünyesinde bakteriyolojihane, teşrihane ve bir hayvan hastanesi gibi sonradan mektebe dâhil edilen çeşitli unsurlar bu amaca hizmet etmiştir.

Mülkiye Baytar Mektebi'nin kurumsallaşması ilerledikçe Askeri Baytar Mektebi'nin ayrı bir kurum olmasının bir manası kalmayacağı düşünülmüş ve aynı amaca hizmet eden iki kurum Mülkiye Baytar Mektebi Âlisi adı altında 1921 yılında birleştirilmiştir. Kuruluşu 1889 senesi olan Mülkiye Baytar Mektebi, Türkiye'nin veterinerlik alanında ilk meslek yüksekokulu olmuş, Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi'ne dönüşene kadar veteriner ve veterinerlik alanında eğitimci yetiştirilmesine de öncülük etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

I- Arşiv Kaynakları*

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

A- Bâbîâli Belgeleri

Bâbîâli Evrak Odası (BEO)

Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV)

B- Dâhiliye Nezareti Evrakı

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti (DH. EUM)

İdare-i Umumiye (DH.İ.UM.EK.)

Mektubi Kalemi (DH. MKT)

Umur-i Mahalliye-i Vilayat-ı Müdüriyeti (DH. UMVM)

C- İrade Tasnifi

Dâhiliye (İ.DH)

Dosya Usulü İradeler (İ.DUİT)

Hususi İradeler (İ.HUS)

Meclis-i Mahsus (İ.MMS)

Orman ve Maden (İ.OM)

Rüsûmat (İ.RSM)

Ticaret ve Nafia (İ.TNF)

D- Maarif Nezareti

Mektubi Kalemi (MF. MKT)

E- Şûra-yı Devlet (ŞD)

F- Yıldız Arşivi

Sadaret Hususi Marûzat (Y.A.HUS)

Mütenevvi Marûzat (Y.MTV)

Yıldız Perakende Evrakı

Mâbeyn Baş Kitabeti (Y.PRK.BŞK)

Orman, Maden ve Ziraat Nezareti Marûzatı (Y.PRK.OMZ)

* Kullanılan arşiv kaynaklarının numaraları metin içinde gösterilmiştir.

II- Basılmamış Akademik Çalışmalar

Çeşme, Volkan, *Halkalı Ziraat Mektebi*, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, yüksek lisans tezi, İstanbul 2011.

Eminoğulları, Semiha, *Sultan Ahmed Baytar Mektebi Yapısının Restitüsyonu ve Arazisi Üzerindeki Yapıların Kronolojik Araştırması*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, yüksek lisans tezi, İstanbul 2010.

III-Kaynak Eserler ve İncelemeler

Ağyar, M.Emin, *Ebusuud Efendi'ye Atfedilen Baytarname*, Enderun Yayınları, İstanbul 1991.

Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Kültür Koleji Yayınları, İstanbul 1994.

Altan, Ö. Mehmet, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri: 1839- 1924*, Tarihi İstatistikler Dizisi 6, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara 2000.

Apple, Michael, *Eğitim ve İktidar*, Çev. Ergin Bulut, Kalkedon Yayınları, İstanbul 2006.

Aşkın, Yaşar, “Osmanlı Döneminde Çiftlikat-ı Hümayunlar (Haralar) ve Hayvancılık”, *Osmanlı Ansiklopedisi* c.8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.

Atuf, Nafi, *Türkiye Maarif Tarihi*, Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi, İstanbul 1931.

Baltacı, Cahit, *Maarif Sistemimiz*, İslam Medeniyeti Vakfı Yayınları, İstanbul 1980.

Bekman, Muzaffer, *Veterinerlik Tarihi*, Ankara Basımevi, Ankara 1940.

_____, *Veteriner Hekimliğimizin Büyükleri*, Marifet Basımevi, İstanbul 1945.

_____, *Veteriner Mesleğinde Fikir ve Sanat Adamları*, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul 1961.

Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, YKY, İstanbul 1996.

Bilim, Cahit Yalçın, “Osmanlı'da Eğitimin Çağdaşlaşması Askeri Okullar”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, c.5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.

Cevad, Mahmud, *Maarif-i Umumiyye Nezareti Tarihi Teşkilatı*, Taceddin Kayaoğlu Türkiye Yayınları, Ankara 2001.

Cezar, Mustafa, *Osmanlı Başkenti İstanbul*, Erol Kerim Aksoy K.E.S. ve Spor Vakfı Yayınları, İstanbul 2002.

- Çadircı**, Musa, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Askere Almada Kura Usulüne Geçilmesi 1846 Tarihli Askerlik Kanunu”, *Askeri Tarih Bülteni*, c.10, sy.18, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1985.
- Çınar**, Ali Abbas, *Türklerde At ve 19.yy ait Baytarnamede At Kültürü*, Feryal Matbaası, Ankara 1993.
- Çoruhoglu**, Yaşar, *Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi*, Seyran Kitap, İstanbul 1995.
- Coşkun**, İsmail, *Modern Devletin Doğuşu*, Der Yayınları, İstanbul 1997.
- Davison**, Roderic H., *Osmanlı İmparatorluğu’nda Reform 1856-1876*, Agora Kitaplığı 2.Basım, İstanbul 2005.
- Deringil**, Selim, *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909)*, çev. Gül Çağalı Güven, YKY, İstanbul 2002.
- Dilgimen**, Hilmi, *Veteriner Hekimliği Tarihi*, Bozkurt Matbaası, İstanbul 1947.
- Durbaş**, Refik, *Mehmed Akif Hayatı ve Toplu Şiirleri*, Kırmızı Yayınları, İstanbul 2008.
- Düstur*, II. Cilt, Matbaa-i Amire, Dersaadet 1289.
- Eldem**, Sedat Hakkı, *Türk Evi: Osmanlı Dönemi*, C.I, Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, İstanbul 1986.
- Emrullah Efendi, *Muhitü’l Maarif 1332/ 1914*, c.1, İkdam Matbaası, Dersaadet 1918.
- Engin**, Vahdettin, *II. Abdülhamid’in İradeleri Işığında 1894 İstanbul Depremi ve Gündelik Hayata Etkisi*, Tarih Boyunca Anadolu’da Doğal Afetler ve Deprem Semineri 22- 23 Mayıs 2000, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırmaları Merkezi, Globus Dünya Basımevi, İstanbul 2001.
- _____, *1868’den 1923’e Mekteb-i Sultani*, Galatasaraylılar Derneği Yayınları, İstanbul 2003.
- Ergin**, Osman Nuri, *Maarif Tarih, c.I-II-III*, Eser Matbaası, İstanbul 1977.
- Erk**, Nihal, *Türkiye’de Veteriner Hekimlik Öğretimi ve Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1977.
- _____, *İslam Medeniyeti Çağında Veteriner Tababette Gelişmeler ve “Naseri”*, Yeni Matbaa, Ankara 1959.
- Eryılmaz**, Bilal, *Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme*, İşaret Yayınları, İstanbul 1992.

- Fergan**, Eşref Edip, *Mehmed Akif: Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, Sebilürreşad Neşriyat, İstanbul 1960.
- Fortuna**, Benjamin, *Mekteb-i Humayun*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.
- Güran**, Tevfik, *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1998.
- Hürel**, Haldun, *Semtleri, Mahalleri, Caddeleri ve Sokaklarıyla A'dan Z'ye İstanbul'un Ansiklopedik Öyküsü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2010.
- İnalcık** Halil- Quataert Donald, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2000.
- İhsanoğlu**, Ekmeleddin, *Osmanlılar ve Bilim*, Nesil Yayınları, İstanbul 2003.
- İzgi**, Cevat, *Osmanlı Medreselerinde İlim; Riyazî İlimler*, İz Yayıncılık, İstanbul 1997.
- _____, *Osmanlı'da Riyazî ve Tabii İlimlerin Eğitimi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yüksek lisans tezi, İstanbul 1994.
- Kafadar**, Osman, *Türk Eğitim Sisteminde Batılılaşma*, Vadi Yayınları, Ankara 1997.
- Kazancıgil**, Aykut, *Osmanlı'da Bilim ve Teknoloji*, Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Yayınları, İstanbul 1999.
- Koçer**, Hasan Ali, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi*, MEB Yayınları, Ankara 1991.
- Kodaman**, Bayram, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, TTK Basımevi, Ankara 1988.
- Kuzucu**, Kemalettin, "Osmanlı Başkentinde Büyük Yangınlar ve Toplumsal Etkileri" *Osmanlı Ansiklopedisi*, c.5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.
- Melikoğlu**, Berfin- Atilla Özgür- Şule Osmanağaoğlu, "Osmanlı Devleti'nde Veteriner Hekimliği Mezuniyet Belgeleri", *Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 18(1), 2012.
- Okumuş**, Ejder, *Osmanlı Devletinde Eğitim Hukuk ve Modernleşme*, Ark Kitapları, İstanbul 2006.
- Orhonlu**, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretleri İskân Teşebbüsü (1691- 1696)*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1987.
- Orkun**, H.N. , *Eski Türklerde Evcil Hayvanların Tarihçesi*, Yeni Matbaa, Ankara 1956.
- Ortaylı**, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Hil Yayınları, İstanbul 1983.

- Özgür**, Atilla, “*Osmanlı İmparatorluğu’nda Veteriner Hekimliği Eğitim-Öğretim Kurumları*”, Yeni Türkiye Yayınları, 2000/33.
- Öztelli**, Cahit, “15. Yüzyılda Yazılmış Bir Baytarname’nin Giriş Bölümü”, *Türk Dili Dergisi*, c.14, sy.168.
- Quataert**, Donald, *Anadolu’da Osmanlı Reformu ve Tarım 1876- 1908*, Çev. Nilay Özok Gündoğan -Azat Zana Gündoğan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008.
- Pakalın**, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yayınları, Ankara 1983.
- Pamuk**, Şevket, “*Osmanlı İmparatorluğu’nda Para*”, haz.Halil İnalcık ve Donald Quataert, Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600-1914, c.II, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004.
- Sakaoğlu**, Necdet, *Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003.
- Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1316 (1898), 1317 (1899), 1318 (1900), 1319 (1901); Asır Matbaası, 1321(1903).
- Sarıyıldız**, Gülден, *Hicaz Karantina Teşkilatı (865- 1914)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996.
- Somel**, Selçuk Akşin, *Osmanlı’da Eğitimin Modernleşmesi 1839- 1908*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.
- Tabakoğlu**, Ahmet, *Türkiye İktisat Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2012.
- Tekeli**, İlhan- İlkin, Selim, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, TTK Yayınları, Ankara 1993.
- Tüzdil**, Nevzat, *Türkiye’de Veteriner Fakültesinin Tarihi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1955.
- Uzunçarşılı**, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, TTK Yayınları, VIII dizi, Ankara 1984.
- Ürekli**, Fatma, *İstanbul’da 1894 Depremi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1999.
- Yelkenci**, Ömer Faruk, *Türk Modernleşmesi ve II. Abdülhamid’in Eğitim Hamlesi*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2010.

EKLER

EK I

Mösyö Baytar Cerud'un Sözleşme Metninin Tercümesi.¹⁸⁷

Makam-ı Nezaret-i Celile-i Hariciye'ye 1857 senesi martının yedisi tarihiyle müverrahan, Paris sefiri atufetlü beyefendi hazretleri tarafından tevarüd eden bir kıt'a tahriratın tercümesidir.

Şakirdanın imtihanı icra oluncaya değin Mösyö Lerişi'in Dersaadet'te kalmasına Fransa Devleti Umur-ı Hariciye Nazırı tarafından ruhsat verilmiş olduğu bundan akdem telgrafla arz ve işar olunmuştu. Geçen şehir-i şubatının 19 tarihiyle irsal buyrulan bir kıta tahriratu nezaret penahilerine imtisalen merhum Leriş ile münakid olan kontratonun aynı olmak üzere yerine intihab olunan Mösyö Cerud ile şehir-i halin 4'ünde tanzim ve imza olunan kontrato aynen hakpây-ı âlilerine arz ve takdim olunmuş ve harcırah olarak merhum Cerud'a i'ta olunan 1.000 frank dahi sefaret-i seniyyenin mesarîf-ı müteferrikasını havi bundan mukaddem hakpây-ı âlileri kılınan deftere derc ve tahrir olduğu beyanı vesile-i arz-ı ubudiyet addolunmuştur.

Paris Sefiri atufetlü Beyefendi Hazretleri ile Mösyö Cerud meyanında 1857 senesi martının 4'ü tarihiyle akdolan bir kıta kontoratonun tercümesidir.

Saltanat-ı seniyye namına olarak Paris'de Makam-ı Devlet-i Âliye sefiri atufetlü Mehmed Beyefendi Hazretleriyle sınıf-ı sani baytarlarından Mösyö Cerud beyninde bir derecatı mevadda karar verilmiştir.

Birinci madde: Merhum Cerud, tayin buyrulacak şakirdana fenn-i baytariyyeyi talim ve tedris etmek saltanat-ı seniyyeye hizmet etmeğe taahhüd eder.

İkinci madde: Saltanat-ı seniyye tercüman mesarîfı dâhil olarak merhum Cerud'a be her mah mürurunda 3118,5 kuruş ita olunmak üzere senevî 37.422 ve mesarîf-ı beytiyesi için senevî 6.500 ve bir defa olarak elbise olarak 1.700 ve Dersaadet'e vusulünde bir defa olmak üzere levazımat-ı tebeyyün tedariki için 2.975 kuruş ita buyuracaktır ve iş bu kontoratonun hin-i imzasında dahi merhum Cerud'a Paris'de 1000 frank harcırah dahi i'ta olunmuştur.

Üçüncü madde: İş bu kontorato merhum Cerud'un Dersaadet'e azimet etmek üzere Marsilya'dan vapura râkib olacağı tarihten itibaren fakat bir sene müddet için muteber

¹⁸⁷ HR.TO 71/36 (1857 Mart 7).

ve meriyyülicra olup fakat tarafeyn dahi olduğu surette her bir sene hitamında tecdid ve temdid olunabilecektir.

Dördüncü madde: İş bu kontoratonun iktizasında merkum Cerud'un Fransa'ya avdet eylemesi yed-i ihtiyarında bulunduğundan bu halde kendisine harcırah olarak 4.250 atıye olarak 2.125 kuruş i'ta buyrulacaktır.

Beşinci madde: Merkum Cerud iş bu kontoratonun iktizasından evvel Fransa'ya avdet eylemesini ihtiyar eylediği takdirde dördüncü maddede münderiç harcırah ve atiyeye taleb-i hakkı olamayacaktır.

Altıncı madde: Merkum Cerud'un Fransa'da bulunmasının lüzumu olduğu müşahede olunmadıkça iş bu kontoratonun müddet-i zarfında kendisinin bir tarafa gitmesine müsaade buyrulmayacaktır.

İş bu kontorato üç suret olarak tanzim olunmuştur. Bab-ı Seraskeri'ye aslıyla beraber gönderilmiştir.

EK II

Mektep Nizamnamesini İçeren Mazbata Sureti 27 Temmuz 1888.¹⁸⁸

Hayvanat-ı ehliyenin ilel-i sâriye ve mühlükeden vikayesi için Mösyö Pastör'ün vaz' ve icad eylemiş olduğu usul-ı telkihin fevaid muhsenatından naşı ameliyat-ı mezkurenin baytarlara ve beledî tabiblerine talimi zımnında fen-i baytarî için mahsus bir sınıf küşadı mukteza-i irade-i seniyye-i hazreti padişahiden olduğu bit-tezkire-i samiye bildirilmiş olduğundan bu fenne vukufu olan zevattan mürekkeb bir komisyon teşkiliyle bi'l-etraf mütalaa edilerek iktiza eden layiha ve ders cetvelinin tanzim ve irsalı hakkında Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye müdüriyet-i behiyesine şeref varid olan 13 Şubat sene 1303 tarihli tezkire-i âliye-i nezaret-penahileriyle muahharen komisyonun kararıyla istenilip 21 Mart Sene 1304 tarihli cevab-ı âli-i asafaneleriyle irsal buyrulan tezkire-i samiye suret-i mutalaa güzar-ı acizanemiz oldu.

Tezkire-i samiye-i sureti meali âlisi memalik-i şahanenin muhtaç olduğu asar-ı nafianın tesis ve tezayüdü ve hazine-i devletin vikayesiyle beraber servet ve saadet-i haliyenin mevkufunileyhi bulunan hayvanatın teleften muhafazası ve ecnasının ıslahı zımnında mumaileyh Mösyö Pastör tarafından keşf olunup Paris'e i'zâm olunan heyet-i fenniye'nin talim etmiş olduğu ameliyatın Memalik-i Şahane baytar ve beledî baytarlarına talim ettirilerek ta'mim ve fevaidine müsarat olunması ve ekser mahallerde zuhur eden hayvanat hastalığının tedavisiyle men'-i sirayeti için Memalik-i Şahane'nin vesaiti nispetinde baytar istihdamı muktezi olduğu halde el-yevm sekiz vilayette birer baytar müstahdem olup sair vilayette baytar bulunmadığından Memalik-i Şahane'nin ihtiyacı nispetinde baytar tedariki için Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'de bir sınıf küşad edilmesi merkezinde bulunmuştur.

Telkih-i hayvanat ameliyatı için evvelce Paris'e i'zâm olunan heyet-i fenniye azasından ve komisyon erkânından doktor izzetlü Hüseyin Remzi Bey ifade-i tahririyesine nazaran heyet-i mezkurenin vermiş olduğu program üzerine ameliyat-ı mezkurenin talim ve tedrisine mahsus alat ve edevat-ı mühimme mübâyaasıyla Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'de bir **ma'mel** inşası 15 Teşrin-i evvel sene 1303 tarihinde şerefsadır olan irade-i seniyye-i hazret-i padişahi iktiza-i celilinden bulunduğundan alat ve edevat-ı mezkurenin Paris'den celbilaboratuarın dahi daire adedince inşası derdest idüğü anlaşılmasıyla hükm-i irade-i seniyye-i hazret-i padişahinin bu ciheti hasıl olmuş demek olup memalik-i şahanenin ihtiyacı nispetinde baytarlar yetiştirilmesi için Mekteb-i

¹⁸⁸ *Vasıta-i Servet*, 1305, sy.12.

Tıbbiye-i Mülkiyede sınıf-ı mahsus küşadı bahsine gelince bu babdaki irade-i hükümetâde-i hazreti mülükdari şayan-ı şükran-ı azim ve şimdiye kadar baytarların fıkdanından dolayı hayvanat hastalıklarına karşı tedabir-i fenniye'nin adem-i ittihazından mütevellit zayıflıktanakabil-i ta'dat ve terkim olmasıyla yetiştirilmesi maksud-ı âli bulunan baytarlar için küşad olunacak sınıfa kabul edilecek şakirdanın fûnun-i ibtidaiyye ve lâzıme'yi tahsil eylemiş bulunduğu halde dört seneden az olmamak üzere fûnun-i baytariye tahsiline ihtiyacı derkar olarak bu müddetin tenkisi hariç ez imkan bulunduğundan baytar yetiştirebilmek için teşkili iktiza eden sınıfın biri bir sen olmak üzere dörde taksimiyle müddet-i tahsilin dört sene olması lâzım geleceği gibi yetişecek baytarların mevâşî üzerinde bihak icra-i tababet-i baytariyeye muktedir olabilmeleri için dahi vesait-i tahsiliyenin pek mükemmel bulunması ve fûnun-i baytariye dârus-i nazariyesini şakirdanın külle yevm hayvanat-ı ehliye üzerinde icra-ı tatbik ameliyatıyla meşgul olmaları icab edeceğine ve bütün Avrupalılar bu misillü mektepleri ticaret ve ziraat nezaretleri idaresinde olarak müteaddit hayvanatı bulunan ve yahut müteaddit hayvanat bulundurmağa müsait olan çiftlik veya arazi-i saire dahilinde küşad edip bu da sınıf-ı baytariyenin a'di bir mektep dahilinde teşkili husul-ı maksadı temin edemeyeceği mütalaasından ileri geldiğinde şüphe olmadığına binaen Memalik-i Şahane'de yetişecek baytarların vücudundan çok istifade edebilmek için dahi bu sene iktiza edilmesi lazım gelir ise de heyet-i acizane'miz azasından Ticaret ve Nafia Nezaret-i Celilesi tıbb-i baytari müfettişi izzetlü Mehmed Ali Bey Efendi bunun için bilhassa çiftlik mübayaa ve mekteb-i mahsus inşası pek çok masrafı mucip olacağından nezaret-i müşaru'leyhanın taht-ı tasarrufunda bulunan Halkalı Çiftliği dahilinde kısm-ı küllisi inşa kılınmış olan gayet vasi' Ziraat Mektebi'nin bir ciheti cüz'î bir masrafla ikmal edilerek sınıf-ı baytariyeye tahsis edilecek olur ise hem husul-ı maksad temin edilmiş ve hem de hazine-i celileye yeniden büyük bir masraf tahmil edilmemiş olacağını ifade etmesiyle ve bu suret-i muvafık hal ve maslahat görünmesiyle Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye şakirdanının ekser derslerine tevafuk eden selefü'z-zikr fûnun-ı baytariyeye sınıflarından iki evvelkisinin Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye dahilinde teşkil ve derslerinin her gün hayvanat üzerinde icra-i ameliyat ile tahsili mümkün olan son iki sınıfın dahi mezkur çiftlikte küşadı tensip olunmuş ve zikrolunan Ziraat Mektebi'nin inşaatı ikmal edildikten sonra programı iktizasınca orada ameliyat-ı baytariye kifayet edebilecek kadar hayvanat dahi bulunacağı cihetle talebenin matlub-ı âli vechle tahsil edebilecekleri ve mekteb-i mezkurun hitam-ı inşaatına kadar Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye dahilinde açılacak iki sınıftan oraya talebe yetiştirileceği me'mûl bulunmuştur.

Zikrolunan sınıflardan Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye dâhilinde küşad olunacak iki sınıfın mekteb-i mezkûr talebesi gibi nehâri olarak kendilerine taraf-ı hükümetten hiçbir şey verilmesi iktiza etmez ise de çiftlik sınıflarının leylî olması iktiza edeceğinden bunlara diğer leylî mektepler misilli elbise ve me'kulat ve lüzum-ı sairelerinin i'tası icap edip alınacak talebenin adedine gelince mevcut olan mülkiye baytar nizamnamesinde bi'l-cümle vilâyat ve evliye ve kazalar merkezlerinde birer baytar bulundurulması muharrer idiğüne göre yedi yüz neferi mütecaviz baytarın istihdamı lazım geleceğinden beher sene sınıf-ı baytariye alınacak talebenin lâ-akall kırk nefer dairesinde olması dahi münasip görülmüştür.

Şu mutalâat üzerine teşkil olunacak sınıf-ı baytarî hakkında tertip olunan esas ber vech-i âti arz olunur.

Evvela mevâşî üzerinde icra-i sanat-ı tababete muktedir baytar yetiştirebilmek için beher sınıfı kırkar kişiden ibaret olmak üzere Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye dahilinde ikisi nehâri ve diğer ikisi leylî olarak şakirdanın mesarîfî cânib-i hükümet-i seniyyeye ait olmak üzere Halkalı Çiftliği'nde küşad edilmesi ve bu vechle müddet-i tahsili dört senede ikmal olunması.

Saniyen baytar olacak talebenin ulum-i ibtidaiye şهادetnamesini haiz olması.

Salisen beher sınıfta tedris olunacak fûnun-ı hikemiye ve baytariyenin âtide gösterildiği vechle olması.

Birinci sene; 1- İlm-i Hikmet Tıbbî, 2- İlm-i Kimya Tıbbî, 3- İlmü'l Arz ve'l- Madin , 4- İlm-i Teşrih Tatbiki.İkinci sene ; 1- İlm-i Teşrih Tatbiki , 2- İlm-i Nebatat, 3- Kimya-i Uzvi ve İспенçiyarî, 4- İlm-i Hayvanat, 5- Fizyoloji Tatbiki.Üçüncü sene; 1- Hıfzı's- Sıhha ve Usul-i Mevâşî, 2- Eşkal-i Mevâşî, 3- Müfredat-ı Tıb ve Fenn-i Tedavi, 4- İlm-i Emraz ve Seririyat.Dördüncü sene; 1- İlm-i Emraz ve Seririyat, 2- Zabıta-i Sıhhiye ve Tıb Kanunu ve Kasaplık ve Usul-i Telkih, 3- Fenn-i Viladet.

İş bu derslerin bugün Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'de tedris olunanlardan başka teşrih için bir muallim ve iki muavin ve hıfzı's- sıhha ve usul-i idare-i mevâşî için bir muallim ve bir muavin ve eşkâl-i mevâşî için bir muallim ve müfredat-ı tıb ve fenn-i tedavi için bir muallim ve ilm-i emraz ve seririyatı için dört muallim ve iki muavin, zabıta-i sıhhiye ve tıp kanunu ve usul-i telkih ve fenn-i vilade için bir muallim ve bir muavin ki cem'an dokuz muallim ve altı muavin ile idare olunması ve yalnız fûnun-ı baytarînin ahval ve hazıra-i terekkiyatına bi-hak kesb-i vukuf etmiş ve her surette terekkiyatını herkese teslim ettirmiş olan Fransa'nın (Alfor) Baytar mektebinden bir nefer klinik hocasının celb edilmesi.

Rabian şerait-i kabul ve suret-i imtihan ve resm-i tevzi' mükâfatının bugün Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahanede cari olan usule tevkif edilmesi.

Hamisen Mekteb-i Baytarî'ye dâhil olacak talebenin lâ-akall on beş sene hizmet-i devlette istihdamı mecbur olması ve hizmet-i askeriyeden muaf tutulması ve beher sene yetişecek talebenin en müsteidlerinden birinci, ikinci, üçüncüsünün fûnun-ı baytarînin ayrı ayrı şubelerinde hususiyeti kesb etmiş adam yetiştirmek üzere Avrupa Mekteb-i Baytarîsi'ne i'zâm olunması.

Sadisen leyli sınıfların sûrî imtihaniyeleri resmi tevzi'-i mükâfatları ve usul-i tahsili nizamname-i mahsusa tâbi' bulunması.

Sabi'an yetişecek baytarların suret-i istihdamları Ticaret ve Nafia Nezareti Celilesi'ne ait olması kararlaştırılmış ve iş bu esas üzerine teşkil ve küşad olunacak olan Mülkiye Baytar Mektebi için defaaten sarf olunacak meblağ-ı merbuten takdim kılınan müfredat defterinde gösterildiği üzere bir yük yirmi iki bin kuruş ve mekteb-i mezkûrun tekmiil sınıfları küşadında senevî maaş ve me'kulat ve mesarîf-ı saire umumiyesi dört yük yetmiş iki bin kuruşa balığ olmak lazım gelip refah ve saadet-i mülkiyeyi temin eden hayvanat-ı ehliyenin hastalıktan vikayesi için ise meblağ-ı mezbur istiksar olunmayacağı derkar bulunmuştur.

Kaldı ki ahalice baytarlara şimdiye kadar pek de izhar-ı rağbet edilmemesinden naşı şimdi cânib-i hükümet-i seniyyeden ihtiyar-ı mesarîfla küşad olunacak mülkiye baytar sınıflarına talebe tedariki müte'sir ve belki müstehil olacağına binaen mekteb-i mebhusa ahalice rağbet-i tamah hâsıl olmak ve yetişecek baytarların maişeti temin edilmek dahi birinci derecede nazar-ı ehemmiyete alınacak mevaddan olup mülkiye doktorlarına mahsus olarak mer'ıyyü'l-icra bulunan nizamname Ticaret ve Nafia Nezareti Celilesince ta'dil ettirilerek mevki-i icraya konulur ise bu maksat dahi hâsıl olacağı derkâr bulunmuş olmakla mezkûr nizamnamenin ona göre icra-i ta'dilatı muktezi bulunmuş olmakla ol babda.

İmzalar

Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Şahane Müdürü Kaymakam Hüseyin Sabri

Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Şahane Ders Nazırı Miralay Ahmet Hilmi

Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Şahane İlmü'l Arz ve'l Madin Muallimi Miralay İbrahim Lütfi

Mekteb-i Harbiye-i Şahane Fûnun-i Baytarîye Ders Nazırı Miralay Daniş

Mekâtib-i Â'liyye İlm-i Hayvanat Muallimi Miralay Hüseyin Remzi

Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Şahane Fenn-i Kıbâle Muallimi Kaymakam Vahid

Mekteb-i Harbiye-i Şahane Fünun-i Baytarîye Muallimlerinden Kaymakam Hüseyin
Hesna

Ticaret ve Nafia Nezaret-i Celilesi Tıbb-ı Baytari Müfettişi Kaymakam Mehmet Ali

EK III

Memalik-i Şahane’de İstihdam olunacak Mülkiye Baytarlar Hakkında Kaleme Alınan Nizamnamedir.¹⁸⁹

Birinci madde: Memalik-i Şahane’de vâki her bir vilayetin merkezinde ve livalarında ve kaymakamlıklarında ve hatta icab-ı takdirinde müdürlüklerde dahi birer tane Mekteb-i Harbiye, Mekteb-i Tıbbiye, Mekteb-i Ecnebiye diplomasını hâmil baytarlar bulundurulacaktır.

İkinci madde: Mülkiye baytarlarının bulundukları memalik-i belediye-i meclis azasından ma’dud olarak maaşları dahi daire-i memuriyetlerinin hâvi olduğu belediye tarafından i’ta olunacaktır.

Fasl-ı Sani: Mülkiye Baytarlarının Sınıfa Taksimi Beyanındadır.

Üçüncü madde: Mülkiye baytarlarının müfettiş ve memleket baytarı namıyla iki sınıfa taksim olup birinci sınıfta bulunan müfettiş baytarlar merkez vilayette bulunarak o vilayetin dairesi dâhilinde vâki elviye kazalar baytarlarının kâffesine kumanda olunarak ve memleket baytarları dahi birinci ve ikinci sınıfta olmak üzere iki sınıfa taksim olup ahali tarafından matlup olan mahallere mülkiye baytarları bulundurulacaktır.

Dördüncü madde: Dersaadet’te Şehremaneti maiyetinde bir müfettiş baytar bulundurulacaktır.

Beşinci madde: Memalik-i Şahane’de bulunan müfettiş baytarlar tarafından vürud edecek mesâil-i fenniye raporlarını tetkik ve hususat-ı sairelerini tahkik etmek için Cemiyet-i Tıbbiye-i Mülkiye’de azalık sıfatıyla bir baytar bulundurulacaktır.

Altıncı madde: Vali maiyetinde bulundurulacak müfettiş baytarlara 1.800, mülkiye baytarlarının birinci sınıflarına 1.200, ikinci sınıf baytarlarına dahi 750 gurus maaşlar tahsis kılınacaktır.

Yedinci madde: Yanya ve Arifiye ile Trablusgarp vilayetlerine gönderilecek mülkiye baytarlarına hâiz oldukları sınıf maaşından beş yüz gurus ziyade verilecektir.

Sekizinci madde: Mülkiye baytarları hükümet tarafından bir mahal-i memur oldukları halde sınıflarına göre harcırah alacaklarından müfettişlere kaymakam, ve memleket baytarlarının birinci sınıfta olanlarına binbaşı ve ikinci sınıfta olanlara kol ağası harcırahı hesap ve i’ta olunacaktır.

¹⁸⁹ ŞD 2403/35 (29 Zilkade 1292).

Dokuzuncu madde: Mülkiye baytarları mektepten ikmal-i fûnun ederek çıktuktan sonra memur oldukları tarihten itibaren memleket baytarlarının ikinci sınıf ünvanını ihraz edecektir.

Onuncu madde: Memleket baytarları ikinci sınıfta beş sene hüsn-i hizmet ettiği müfettiş baytar ile hükümet tarafından tasdik olunup ve keyfiyet nezaret-i tıbbiye-i mülkiyeye dahi beyan ve i'şar olunarak sınıf-ı mezkûrdan birinci sınıfa nakl olunmağa kesb-i istihkak edecektir.

On birinci madde: Memleket baytarlarının birinci sınıfta beş sene hizmetleri onuncu maddede beyan olduğu vechle tasdik ve muamele olunduktan sonra müfettiş baytarlığı sınıfına geçmeğe hak kazanacaktır.

On ikinci madde: Memleket baytarlarının bir sınıftan diğer sınıfa nakillerinde sınıf katında mutlaka bir münhal vuku'una riayet olunacaktır.

On üçüncü madde: Memleket baytarlarına imtiyaz olmak üzere ikinci sınıfta bulunanlara rütbe-i mülkiyeden rabia ve birinci sınıf baytarlarına salise ve müfettiş sınıf baytarlarına saniye ve fevkalade hüsn-i hizmet ibraz edenin saniye-i mütemayizi rütbeleri tevcih olunacaktır.

On dördüncü madde: İlel-i sâri vuku'unda umumun hayvanatını vikaye için edviye-i lâzime hükümet tarafından i'ta olunmak üzere baytarlar bilâ istisna herkesin hayvanatını tedavi ve tedabiri icra edecekleri gibi ilel- âdiyede hayvanat sahipleri baytarları davet ettikleri halde bakıp icab eden muâllecât behası i'ta olunmak üzere reçete tertib edecektir.

On beşinci madde: Hasta olup tedaviye muhtaç olan hayvanatın sahipleri gerek gani ve gerek fukara olsun cümlesinin bilâ istisna muayene ve tedavi edeceği misüllü icab eden edviyeyi bulunduğu mahal eczanesinde imal ettirmesi ve eczane bulunmadığı mahalde kendü imal ve tertib edip behası da bağlı bulunduğu nezaret tarafından hükümet-i mahallinin istidası üzerine gönderilen ecza esmasına yüzde otuz zam etmelidir. memur baytarlardan tanzim olunacak defter mucibince esmânı belediye sandığından te'diye olmak üzere bazı alet-i cerrahiye teslim olunacağı misilli be her sene tecdid olmak üzere diğer tanzim olunacak defter mucibince bir mikdar edviye dahi verilecektir.

On altıncı madde: Beher sene nihayetinde bâki kalan edviyenin defterini hükümet-i mahallinin emri üzerine fukaraya verilen ve yahut salgın hastalık sebebiyle istiğmal olup sarf olunan edviye hükümet-i mahallinin senetleriyle tasdik olunduktan sonra bâki kalanın esmân-ı fenniye resmiye üzere hesap olunarak maaşından tenzil olunması

ve ilaçların ikmalî için icap eden istida hazırlanıp hükümet-i mahalliye vasıtasıyla taht-ı idaresinde bulunacakları nezarete gönderilmelidir.

On yedinci madde: Hin –i tebdillerinde kendilerine teslim olunan alet-i cerrahiye ve gerek hıfz ve idaresine memur oldukları ilaçları kendi mahallerine nasb olunan baytara teslim etmelidirler ve şayet baytar olmadığı halde meclis-i belediyeye bi't-teslim icab eden makbuz senedini ahz etmeden bir mahalden başka mahalle nakilleri caiz olmamalıdır.

Gerek memuriyet vazifelerinin tamamı icrasında tekâsül eden ve gerek hususattan dolayı kabahat tebeyyün ve tahkik eden baytar müfettişleri ile baytarlar hakkında ceza, ceza kanunnamesi hükümetce Cemiyet-i Tıbbiye-i Mülkiye tarafından icra olunacaktır.

EK IV

Askeri Baytar Mektebi ile Tatbikat-ı Baytariye Mektebi'nin lağvı ve umur-ı muamelatının Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne merbut Baytar Mekteb-i Âlisi'ne devri hakkında kararname.¹⁹⁰

Birinci madde; Nalbant Mektebi ile Tatbikat-ı Baytariye'ye mahsus hastane kemakân Harbiye Nezareti'ne merbut kalmak üzere Askeri Baytar Mektebi ile Tatbikat-ı Baytariye Mektebi mülğadır.

İkinci madde; Mülkiye Baytar Mektebi'nin namı “Baytar Mekteb-i Âlisi'ne tahvil edilmiştir. Mevcudu yüz yirmi talebeden ibaret olan iş bu mektep dört sınıf üzerine mürettip olup müddet-i tedrisi dört senedir.

Üçüncü madde; Harbiye Nezareti Askeri Baytar Mektebi ile Tatbikat-ı Baytariye Mektebi'ne ait alet ve edevat-ı tedrisiye ve eşyadan Baytar Mekteb-i Âlisi'ne lüzumu olanlarını ve Askeri Baytar Mektebi'nde mevcut talebeye ve bugün askeri mektep olan binayı Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne devir eder.

Dördüncü madde: Her sene icazetnâme ahzeden talebe meyanında cihet-i askeriyenin ihtiyacı nispetinde talebe bil-müşabaka ve tâlib-i zuhur etmediği takdirde ba-kur'a tefrik olunarak Harbiye Nezareti'nin emrine terk edilir.

Beşinci madde; Baytar Mekteb-i Âlisi heyet-i idare ve tedrisinin miktar-ı mürettibi mübeyyin cetvel merbuttur.

Madde-i Muvakkata; bir defaya mahsus olmak üzere Harbiye ve Ticaret ve Ziraat Nezaretlerince ittihaz edilecek üç azadan müteşekkil ve Şûra-yı Devlet azasından bir zatın riyaseti tahtında münakit bir komisyon tarafından Baytar Mekteb-i Âlisi'nin heyet-i tâlimiye ve idaresi Mülki ve Askeri Baytar Mektepleri ile Tatbikat-ı Baytariye Mektebi muallimleri ve sivil heyet-i idaresi arasından bi't-tefrik intihab kılınır.

Üçüncü madde mucibince talebenin Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne merbut Baytar Mekteb-i Âlisi'ne devri nihayetinde talebenin mevcudu ikinci maddeye muayyen miktarı tecavüz ederse mektep mevcudu o miktara tenzil edinceye kadar hariçten diğer talebe alınmaz.

İş bu kararnamenin hin-i mer'iyetinde baytar mektebinden mürur talebeden ikmal-i tahsil edenleri kâmilten veya kısmen cihet-i askeriyeye ahzedebilir.

Askeri Baytar Mektebi heyet-i tâlimiye ve idaresi iş bu kararname mucibince devir teslim muamelesinin ikmaline kadar vazifelerine devam edecekler ve bu müddet

¹⁹⁰ İ.DUİT 115/ 36 (1339 Ramazan 4).

zarfında Askeri Baytar Mektebi talebesinin iaşe-i levazımını Harbiye Nezareti temin edecektir.

Altıncı madde: İş bu kararname yevm-i neşrinin ferdâsından itibaren meri'ü'l-icradır.

Yedinci madde: İş bu kararnamenin icrasına Harbiye ve Maliye ve Ticaret ve Ziraat nazırları ve Şûra-yı Devlet Reisi memurdur.

Meclis-i Umumi'nin ictima'ında kanuniyeti teklif olunmak üzere iş bu kararnâmenin mevki-i mer'yyeti vaz'ini irade eyledim.

4 Ramazan 1339 / 13 Mayıs 1337

İmzalar

Harbiye Nazırı ve Bahriye Nazır Vekili,

Adliye Nazırı, Şeyhü'l- İslam ve Evkaf-ı Hümayun Nazır Vekili,

Sadrazam,

Maarif Nazırı,

Maliye Nazırı,

Ticaret ve Ziraat Nazırı,

Şûra-yı Devlet Reisi ve Dâhiliye Nazır Vekili,

Hariciye Nazırı

EK VI

Memalik-i Şahanede Umur-i Baytariye-i Mülkiyesinde istihdam olacak etibba-i baytarîye mahsus nizamname layihasıdır.¹⁹¹

Birinci Fasıll

Mülkiye Baytar Talebelerinin suret-i kabullerine dairdir.

Birinci madde: Tababet-i baytarîye-i mülkiye memuriyetlerine kabul için ya Mekteb-i Baytarîye-i Askeriye'den ve yahut Mekteb-i Baytarîye-i Mülkiye'den icazetnameye haiz olmak ve tebaa-i Devlet-i Âli'den bulunmak şarttır. Tebaa-i Devlet-i Âli'den olup da Avrupa Daru'l-fünunları'ndan diploma ahz edenlerin dahi bi'l-imtihan ehliyetleri sabit olduğu halde umur-ı baytarîye-i mülkiyede istihdamları caizdir.

Avrupa Daru'lfünunları'nda diploma ahz edipte hidmet-i Devlet-i Âli'de bulunmayı arzu eden tebaa-i ecnebiye dahi irae edecekleri diplomaların sahibi olduklarını ziraat dairesinde mükâleme-i imtihan ile isbat ettikleri ve hüsn-i hallerine göre hidmet-i Devlet-i Âli'de bulunmaya müsaade olunduğu tasdik edildiği halde iş bu nizamnamenin tarih-i neşrinden itibaren on beş sene hizmet-i Devlet-i Âli'de muvakkaten istihdamları caizdir.

İkinci madde: Mekteb-i mahsusadan mezun ve rütbe-i askerîye haiz baytar emrad-ı zabitanın ledelicab umur-ı baytarîye-i mülkiyenin kâffe-i şubelerinde istihdamları caizdir.

İkinci fasıl

Etibba-i baytarînin sınıf ve maaşları ve harcırahları hakkındadır.

Üçüncü madde: Etibba-i baytarî-i mülkiye dört sınıftır. Ve istihdamları dördüncü sınıftan başlar. Dördüncü sınıfta bulunanlara beş yüz kuruş maaş ve rütbe-i rabia, üçüncü sınıfta bulunanlara bin kuruş maaş ve rütbe-i salise, ikinci sınıfta bulunanlara bin beşyüz kuruş maaş ve rütbe-i saniye birinci sınıf tıbb-ı baytarî müfettişliği olup bu sınıfa dâhil olanlara da iki bin kuruş maaş ve rütbe-i saniye sınıf-ı mütemayizi i'ta ve tevcih olunacaktır.

Dördüncü madde: Tıbb-ı baytarî müfettişleri evvel emirde hudutta bulunan vilayetlere tayin edilecektir. Ve diğer vilayetlere tayini lazım geldikçe iki vilayete mahsus olmak üzere bir müfettiş tayin olacaktır. Ve adetleri on neferi tecavüz etmeyecektir.

¹⁹¹ ŞD 515/2 (1311 Safer 2).

Beşinci madde: Tıbb-ı baytarî müfettişi tayin edilmeyen vilayette müfettişlerin vazifelerini ikinci sınıf baytarlar ifa edecekler ve bundan dolayı maaşlarına bir şey zam olunmayacaktır.

Altıncı madde: Her sınıfta bulunan baytarların harcırahları memurîn-i mülkiye harcırah kararnamesine tâbi tutulacaktır.

Yedinci madde: Hicaz, Yemen Bağdat, Basra, Musul ve Trablusgarp vilayetleriyle Bingazi ve Kerkük Sancakları baytarlıklarına tayin olunanlara sınıflarına mahsus maaşların yarısı kadar zam olunacak ve bu vilayet ve sancaklara tayin kılınmış olan baytarlar oralarda iki sene hizmet ettikten sonra arzu ettikleri halde vilayet-i saireye tahvil memurîn ettirilecektir.

Sekizinci madde: Baytarların vazifeleri talimat-ı mahsusa ile tayin edilecektir.

Dokuzuncu madde: Sekizinci maddede gösterilen vazife talimatı Ziraat Nezaretince bi't-tanzim edilip makam-ı sadaretin uygun bulması ile icraya konulacaktır.

Üçüncü fasıl

Hizmet-i Mecburiyet Hakkındadır.

Onuncu madde: Mülkiye Baytar Mektebi'nden icazet ve şهادetname ahz edenler mektep nizamnamesi hükmünce askerlik hizmetinden muaf tutulup fakat bu muafiyete mukabil on sene müddet umur-ı baytarî-i mülkiyede ifa-i hizmete mecburidirler. Bunlardan zorunlu hizmete razı olmayanlar mektepte bulundukları her eğitim yılı için yirmi beş lira ile diploma ve imtihan harcı olan on lirayı mektep idaresine ve bunların içinde zaten askerlik hizmeti ile mükellef olanlar ise askerlik bedeli olan elli lirayı daire-i askeriye ödeyeceklerdir.

On birinci madde: Mekteb-i Baytarî haricinde yetişmiş ve askeri rütbeye sahip olan etibba-i baytarîye memuriyetlerinden istifa etme hakları vardır.

Dördüncü Fası

Umur-ı baytarî-i mülkiyenin suret-i idaresiyle tabib-i baytarîlerin tayin ve terfi sınıfları hakkındadır.

On ikinci madde: Umur-ı baytarî-i mülkiye ve buna ait muamelat ziraat idaresi marifetiyle idare olunacaktır.

On üçüncü madde: Salgın hastalıklar hakkında nizam ve talimat-ı mukteziye ve bununla alakalı tüm teşebbüsler ziraat idaresince taht-ı karara alınacaktır.

Ondördüncü madde: Olağanüstü olarak daire-i memuriyetleri haricinde umur-ı baytarî-i mülkiyeye tayin olunacak baytar doktorların harcırahlarından başka kendi sınıflarına mahsus malın yarısı kadar zam verilecektir.

On beşinci madde: Dördüncüden ikinci sınıfa kadar terfi-i kıdem ve ehliyeteye göre ziraat idaresinin takdirine bağlı olup fakat birinci sınıfa terfi müsabaka imtihanında birincilik kazanmaya muhtaçtır.

On altıncı madde: Umur-ı baytarî-i mülkiyeye tayin olunacak etibba-i baytarînin gerek intihab ve gerek terfi-i sınıfları ve tahvil-i memuriyetleri ve azilleri ve istihkaklarına göre taltifleri ziraat idaresinin karar ve tensibiyle Ziraat Nezareti'nden icra olunacaktır.

On yedinci madde: Baytarların maaş ve rütbece terfileri bulundukları sınıfta üç sene aralıksız hizmet etmiş olmalarına bağlı olup bu suretle hizmet edenler her üç senede terfi-i sınıf ettirilebilecektir. Ve tıbb-ı baytarî müfettişliğine terfi dokuz sene istihdam olunmakla meşrut olacaktır. Beş sene müfettişlikte güzel hizmet edenlerin maaşları hizmetlerinin dercesine göre tedricen üç bin kuruşa çıkarılacaktır.

On sekizinci madde: Ziraat Nezareti'nin taht-ı tasdikinde olarak şimdiye kadar vilâyat-ı umur-ı baytarî mülkiyesinde istihdam kılınanlar sebmeden hizmet ve dercelerine göre müstehak bulundukları sınıfa dâhil olacaklardır.

Beşinci fasıl

Etibba-i baytarî-i mülkiyenin mercileri hakkındadır.

On dokuzuncu madde: Etibba-i baytarî-i mülkiyenin mercileri ziraat nezareti olup memurîn-i saire-i mülkiye gibi hükümet dairelerinde bulunurlar ve mensup oldukları mahallin en büyük mülkiye memurlarının maiyetindedirler şu kadar ki tıbb-ı baytarî müfettişleri doğrudan doğruya Ziraat Nezareti'ne tâbidir.

Yirminci madde: İkinci, üçüncü ve dördüncü etibba-i baytarî icra-i memuriyetleriyle alakalı hususlarda doğrudan doğruya hükümet-i mahallinin en büyük memuruna müracaat ederler. Umur-i fennice mercileri tıbb-ı baytarî müfettişleridir. Olağan üstü durumlarda Ziraat Nezareti'ne de başvurmaya izinlidirler.

Altıncı fasıl

Etibba-i baytarî-i mülkiyenin suret-i tekaütleri hakkındadır.

Yirmi birinci madde: Etibba-i baytarîmüddet-i nizamiyelerini ziraat nezaretince musaddık olmak şartıyla ikmal ettikleri halde memuriyet-i saireyi mülkiye gibi tekaüde müstehak olacaklardır.

Yirmi ikinci madde: etibba-i baytarî hakkında meri'yül-icra olan nizamât iş bu nizamnamenin tarihi neşrinden itibaren yürürlükte olacaktır.

Yirmi üçüncü madde: Ziraat Nezareti iş bu nizamnamenin icrasına memurdur.

1310 Şevval 17

EK VII

Orman Ziraat ve Maden Ve Baytar Memurlarının Vilayet Kanunu Mucibince Suret-i Tayini ve Azillerine Dair Nizamname Suretidir.¹⁹²

Birinci madde: Vilâyat ve elviye-i gayri mülhaka mekteplerinde bulunan Orman Maden Ziraat ve Baytar rüesa-i memurînin vazife hizmetleri birkaç vilayete şâmil olan müfettişler ve Ziraat Ameliyat Mektebi ve Ziraîye İhtisas Mektepleri müdürü ve muallimleri ve emaneten idare olunan baytar müdüriyetler, bakteriyolojihane baytarı müdürleri ve memurları doğrudan doğruya Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından intihab olunur. Bu sınıf memurların terfileri ve azilleri ve tebdilleri dahi nezarete aittir.

İkinci madde: Orman müfettişleri ve orman fen memurları ve re'sen memur olmayan maada mühendisler ve muavinleri ve çiftlik ve amele mektepleri ve tecrübe ve irae tarlaları müdür ve muallimleri ve âlet-i ziraîye depo memurları liva ve kaza ziraat memur ve muallimleri ve sıhhiye ve muayene-i hayvaniye ve hayvanat depoları baytarları gibi vilayat ve fen memurları Ticaret ve Ziraat Nezareti'nce erbab-ı ihtisas istihkaktan olmak üzere vilayata bildirilecek namzedleri meyanında vali ve ya müstakil mutasarrıflar tarafından intihap ve tayin ve yine bunlar tarafından azl ve tebdil olunur.

Üçüncü madde: Orman Maden Ziraat ve Baytar memurlarının mevad-ı selefte ta'dad olanlardan maadası vilayetçe idare-i umumiye vilayet kanununun onuncu maddesine tevfikeyn intihab ve tayin olunur.

Dördüncü madde: Memurîn-i fenniye'nin terfileri aynı mesleğe mensup bi'l-umum memurine nazaran icra edileceğinden vilayetlerce terfî'en bir yere memur tayini iktiza ettikçe bu sınıf memurîn meyanında sair erbab-ı istihkak bulunup bulunmadığına dair vilayetçe nezaretten istifsarı keyfiyet olunacaktır.

Beşinci madde: İkinci maddede ta'dad edilip intihab ve tayinleri vilayetçe mahvil olan ve başka bir vilayette müstahdem bulunan memurîn-i fenniyeden biri bir memuriyete tayin edilmek istenildiğinde müstahdem bulunduğu vilayetçe yerine diğeri taharri ve tayin edilmek üzere keyfiyet vilayet-i mezkûreye iş'ar edilecektir. Ve bu iş'ar üzerinden üç ay mürur etmedikçe o memurînin mezkûr memuriyete tayini caiz olamaz.

Altıncı madde: Orman müdür ve müfettişleri Orman Mekâtib-i Âlisi'nden mıntika memurlarıyla tefrik ve tahdid ve taksim ve tayin baş memurları ve baş memur muavinleri ya Orman Mekâtib-i Âlisi'nden veyahut ikinci derecede Orman Mekâtibleri'nden ve Ziraat Müdürleri ile Mekâtib-i Âli ve Ameliyat Mektepleri ve

¹⁹² DH. HmŞ 25/31 (1331 Cemaziyelahir 29).

Tatbikat-ı Ziraîye ve merakiz-i müdürleri ve bi'l-cümle mekâtib-i âli-i ziraîye ve ameliyat mektepleri muallimleri ziraat mekâtib-i âlisinden ve vilayet ve liva ve kaza ziraat memur ve muallimleri ve alet-i ziraîye depoları ve çiftlik ve amele mektepleri vesair müessesat-ı ziraîye memur ve muallimleri ya mekâtib-i âliden veyahut ameliyat mektebi mezunlarından ve vilâyat-ı elviye-i gayri mülhaka baytar müdür, müfettiş ve muavinleri ve bakteriyolojjihane ve hayvan depoları müdürleri ve liva ve kaza sıhhiye baytarları ve muayene-i hayvanat memurları ve belediye baytarları mekâtib-i âli-i baytarîden mezun olacaklardır.

Yedinci madde: Orman Maden Ziraat ve Baytar idareleri umur-ı tahririye ve hesabiye memurlarıyla evrak ve tatbik-i istatistik memurları bunları intihaba salâhiyettar olan mafevkleri dahi dâhil olduğu halde mahal-i mülkiye memurlarının riyazeti altında teşkil edilecek olan komisyon huzurunda nizamname-i mahsusta tayin edilen vazifelerinin mahiyetine göre aranılacak malumattan bi'l-müsabaka isbat-ı ehliyet etmek şartıyla tayin olunurlar.

Sekizinci madde: İş bu nizamnamede muharrer hususattan maada ahvalde vilâyat Orman ve Maden ve Ziraat ve Baytar memurları sair bi'l-umum memurîn hükümetin suret-i tayin azl ve nasbı ve terfî'i ve mücazatı hakkındaki ahkâm-ı umumiyeye tâbidirler.

Dokuzuncu madde: Bu nizamnamenin icra-i ahkâmına Dâhiliye ve Ticaret ve Ziraat Nezaretleri memurdur.

İş bu nizamnamenin mevki-i icraya vaz'ini ve nizam-ı devlete ilavesini irade ederim.

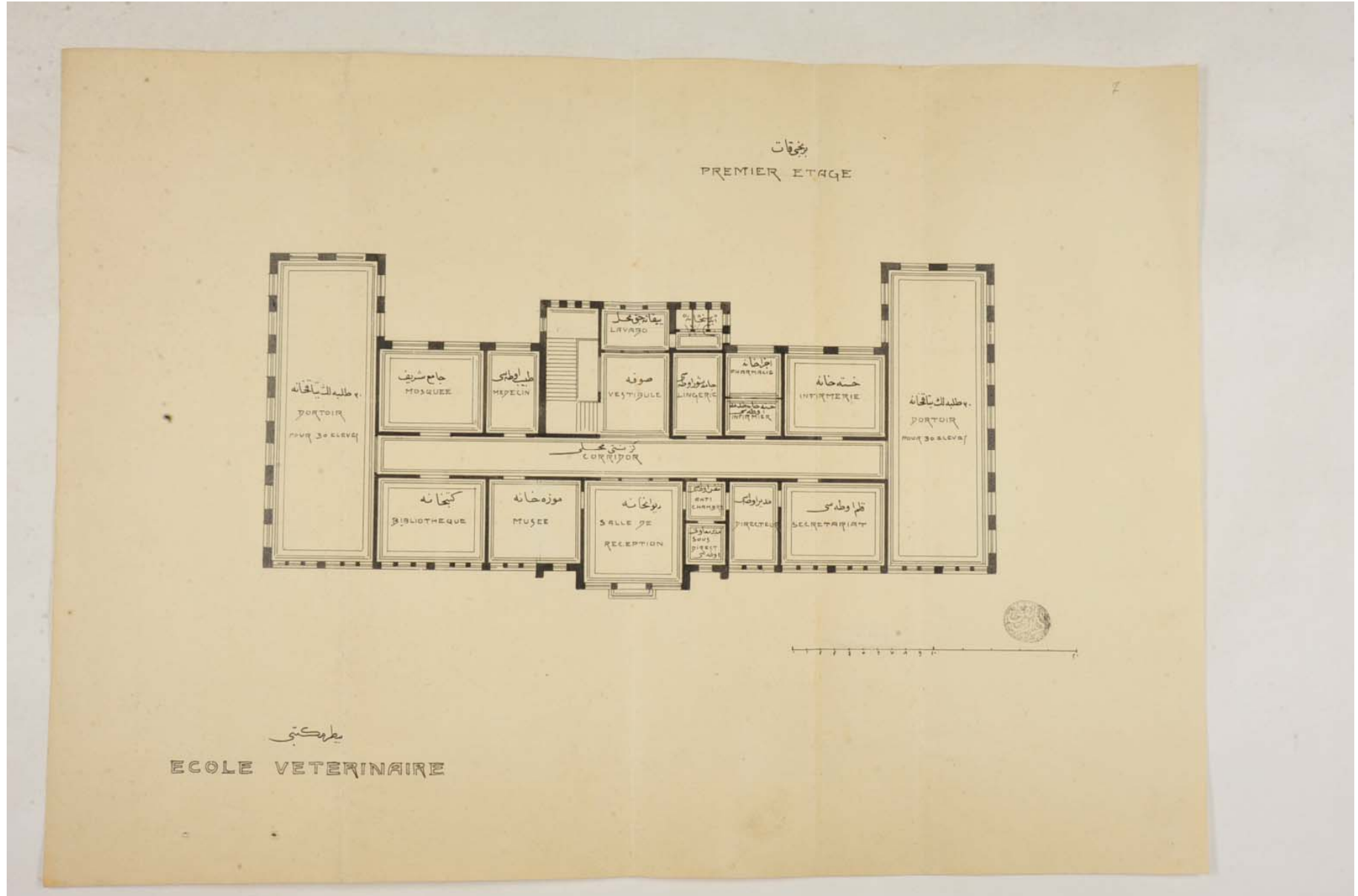
Mehmed Reşad

18 Rebiülahir 1331

Fotoğraf 1:Mimar D'Aronco'ya çizdirilen Mülkiye Baytar Mektebi Bina Planı Dış Cephesi

Fotoğraf 2: Mimar D'Aronco Tarafından Çizilen Mülkiye Baytar Mektebi Binası 2. Kat Planı

REZ DE CHAUSSEE

Architectural floor plan of the Rez de Chaussée (Ground Floor) of the Ecole Vétérinaire. The plan is divided into two main wings. The top wing includes a kitchen (Cuisine), a dining hall (Salle à manger), a lecture hall (Salle de conférence), a laboratory (Laboratoire), a dissection hall (Salle d'anatomie), and a surgery (Opération). The bottom wing features a large central hall (Salle de récréation), a library (Bibliothèque), a lecture hall (Salle de conférence), a laboratory (Laboratoire), a dissection hall (Salle d'anatomie), and a surgery (Opération). The plan also shows various smaller rooms, corridors, and a central staircase. The text 'REZ DE CHAUSSEE' is written in the center of the plan.